

SLOVENSKA OSAMOSVOJITEV
V LETU 1918

JURIJ PEROVŠEK

Zgodovinar dr. Jurij Perovšek (roj. 8. maja 1954 v Ljubljani), avtor knjige Slovenska osamosvojitve v letu 1918 (Študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov), se je po končanem študiju zgodovine in socio-

logije na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze leta 1978 zaposlil na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, kjer je znanstveni sodelavec. Leta 1985 je magistriral s temo Država Slovencev, Hrvatov in Srbov kot način slovenske samoodločbe leta 1918, leta 1993 pa doktoriral s temo Slovenski liberalni tabor in nacionalno vprašanje v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. V letih 1988/1989 se je študijsko izpopolnjeval na Institut für europäische Geschichte v Mainz; leta 1995 je bil kot štipendist Deutscher akademischer Austauschdienst ponovno na študijskem izpopolnjevanju v ZRN. Uredil je knjigo Josipa Rusa Pričevanja in spomini (Ljubljana 1989) in h knjigi napisal spremno študijo. Zbral in uredil je tudi zbornik dokumentov Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923 (Ljubljana 1990). Leta 1996 je objavil monografijo Liberalizem in vprašanje slovenstva (Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929), leta 1998 pa zbornik virov Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929). Raziskuje slovensko politično zgodovino v času med svetovnima vojnama. Izsledke svojih raziskav objavlja v osrednjih slovenskih zgodovinarskih revijah.

Na naslovnici je zimzelen, znak deklaracijskega gibanja iz let 1917–1918, iz katerega je zrasla politična volja po oblikovanju samostojne Države SHS. Zimzelen je bil tudi simbol slovenskih upornih kmetov.

(Iz zbirke Vojnega muzeja Logatec Janeza J. Švajncerja)

JURIJ PEROVŠEK

SLOVENSKA OSAMOSVOJITEV
V LETU 1918

ŠTUDIJA O SLOVENSKI DRŽAVNOSTI
V DRŽAVI SLOVENCEV, HRVATOV IN SRBOV

MODRIJAN

Ljubljana 1998

Slovenska osamosvojitve v letu 1918

*Študija o slovenski državnosti
v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov*

Avtor

Jurij Perovšek

Lektorica

Renata Hrovatič

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1918"

PEROVŠEK, Jurij

Slovenska osamosvojitve v letu 1918 : študija o slovenski
državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov / Jurij Perovšek. -
1. izd. - Ljubljana : Modrijan, 1998

ISBN 961-6183-66-4

79471872

Knjiga je izšla z denarno pomočjo Ministrstva za kulturo.

Po mnenju Ministrstva za šolstvo in šport št. 415-150/98-AP z dne 16. 4. 1998 sodi ta knjiga med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

PREGLED VSEBINE

Predgovor	5
Nastajanje države SHS ter nacionalna osvoboditev in politična osamosvojitve slovenskega naroda ob razpadu Avstro-Ogrske monarhije	13
Država SHS kot mednarodnopravni okvir slovenske osamosvojitve leta 1918	61
Državnopravna samostojnost Slovenije v državi SHS	77
Slovenska gospodarska osamosvojitve v državi SHS	107
Odločanje o temeljnih družbenih, narodnokulturnih in državnopravnih vprašanjih v času države SHS	129
Druga obeležja slovenske osamosvojitve leta 1918	159
Viri in literatura	175
Seznam osebnih imen	185

PREDGOVOR

Danes, ko je samostojna slovenska država dejstvo mednarodne politike in meddržavnega prava, je gotovo treba poznati celoto vseh državotvornih dejanj ter političnih in vojaških prizadevanj, v katerih je zgodovinsko utemeljena vzpostavitev suverene Republike Slovenije. Sedanja popolna slovenska narodnopolitična emancipacija namreč nikakor ni brez svoje zgodovinske podlage, ki jo je v njeni prvi obliki spočelo že revolucijsko leto 1848 s programom Zedinjene Slovenije. Po oblikovanju tega programa je bila v slovenski zgodovini narodna državotvorna volja že večkrat utemeljena in v različnih oblikah udejanjena. Poleg trajnega slovenskega narodnoemancipacijskega napora, ki je vodil k njej, in narodnoosvobodilnega gibanja v letih 1941-1945, katerega državnopravna posledica je bil federativni položaj Slovenije (s priključeno Primorsko) v drugi jugoslovanski skupnosti, pomeni zgodovinski dokaz že uresničene slovenske državotvorne volje tudi lastna nacionalna državnost, ki so jo Slovenci dosegli neposredno po razpadu Avstro-Ogrske monarhije - v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS). Država SHS je bila samostojna državna skupnost Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so bili do leta 1918 vpeti v avstro-ogrski državni okvir. Obstajala je od 29. oktobra 1918, to je od državne odcepitve habsburških Jugoslovanov od Avstro-Ogrske monarhije, do 1. decembra 1918, ko

se je s Kraljevino Srbijo združila v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS). Država SHS je obsegala Slovenijo (brez Prekmurja), Hrvaško (brez Medžimurja) ter Bosno in Hercegovino. Načeloval ji je tedanji vodilni slovenski politik, prvak Vseslovenske ljudske stranke dr. Anton Korošec, ki je bil predsednik Narodnega Vijeća SHS v Zagrebu, vrhovnega organa oblasti v Državi SHS. V tej državi so Slovenci prvič v svoji sodobni zgodovini samostojno odločali o vseh vprašanih, ki pogojujejo neodvisnost in suverenost posamezne narodne skupnosti. V Državi SHS so si vladali sami, s svojo Narodno vlado SHS v Ljubljani (Narodna vlada), ki je bila prva samostojna in demokratično oblikovana slovenska narodna vlada. Slovenska Narodna vlada, ki ji je Narodno Vijeće prepustilo svojo vrhovno oblast za slovensko ozemlje, je v Sloveniji povsem samostojno vodila vse politično, vojaško, družbeno in gospodarsko življenje. S tem je bila na slovenskem ozemlju edina, popolna in pravno najvišja oblast in nosilka slovenske nacionalne državnosti v Državi SHS.

Fenomen slovenske državnosti, dosežene v Državi SHS, pa kljub pomenu, ki ga ima kot zgodovinski dokaz o dozorelosti Slovencev za samostojno organizirano državno življenje, v slovenskem zgodovinopisju še ni bil monografsko predstavljen. V knjigi *Slovenci, Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled* (Ljubljana 1923) je Fran Erjavec sicer opozarjal, da so bili tedaj Slovenci »navezani izključno le na svojo silo« in so se v tej preizkušnji izkazali za »izrazito državotvoren faktor«. Drugače pa se dejstvo slovenske samostojnosti oziroma državnosti v Državi SHS ni pogosto omenjalo, v prvi jugoslovanski skupnosti še največ v političnem dnevnem časopisju. Tako je v začetku februarja 1923 glasilo Združenja slovenskih avtonomistov poudarjalo, da je bila Slovenija novembra 1918 »svobodna državica« (Avtonomist, 3. februarja 1923), konec istega meseca pa se je dolgoletni vidni politik Vseslovenske ljudske stranke (leta 1920 preimenovane v Slovensko ljudsko stranko) dr. Janko Brejc spominjal tedaj »samostojne Slovenije« (Slovenec,

27. februarja 1923). Sredi dvajsetih let je celo Jutro, glasilo slovenskega dela vsejugoslovanske unitaristične in centralistične Samostojne demokratske stranke, zapisalo, da so novembra 1918 »imeli Slovenci, četudi ne formalno, a praktično, svojo državo, svoje suverene (...), svoje ministre, svojo vojsko, svojo zunanjo politiko, svoje finance« in da je obstajala »naša slovenska država« (Jutro, 14. junija 1925). Da je »imela Slovenija od prevrata (29. oktobra 1918 – op. J. P.) do 1. decembra 1918 značaj lastne državnosti«, pa je leta 1928 v znanem zborniku razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine Slovenci v desetletju 1918–1918 v prispevku *Uprava v Sloveniji od prevrata do ustave* zapisal dr. Lovro Bogataj.

Podobno je bilo tudi v času druge jugoslovanske države. Dejstvo slovenske samostojnosti oziroma državnosti v Državi SHS se je sicer omenjalo, vendar dolgo časa ni bilo problemsko posebej obravnavano. Prva, ki sta v daljših spisih opozorila na problematiko, povezano z narodnopolitičnim položajem slovenskega naroda v času Države SHS, pa sta bila avtorja, ki sta po letu 1945 živela zunaj Slovenije. V spisu *Svoboda v polmraku* (sine loco 1967) je to najprej storil Ludovik Puš, sledil pa mu je France Dolinar s prispevkom *Odsotnost slovenske državne misli v prevratu 1918* (Buenos Aires 1971; prispevek je bil napisan že leta 1968). Prvi, ki je v Sloveniji poudarjeno opozoril na fenomen slovenske državnosti, dosežene v Državi SHS, je bil profesor Pravne fakultete Univerze v Ljubljani Ivan Tomšič (*Razpad Avstro-Ogrske in nastajanje slovenske državnosti*, Naši razgledi, 7. novembra 1969). Na slovensko narodno suverenost in samostojno oblast Narodne vlade, ki je obsegala tudi vodenje zunanje politike, sta nato od zgodovinarjev opozorila Miroslav Stiplovšek in Janko Pleterski. M. Stiplovšek v razpravi *O revolucionarnosti v obdobju 1918–1921* (objavljeni v zborniku *Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem*, Ljubljana 1973), J. Pleterski pa v delu *Politična in socialna zgodovina Jugoslavije* (Maribor 1975), napisanem skupaj z Brankom Božičem. Kot

predmeta načrtne raziskovalne obravnave pa se je fenomena slovenske državnosti, dosežene v Državi SHS, sredi osemdesetih let lotil avtor pričujoče študije. Politične, državnopravne, vojaške, družbene in gospodarske vidike takratne slovenske državnosti je obravnaval v magistrski nalogi *Država Slovencev, Hrvatov in Srbov kot način slovenske samoodločbe leta 1918*, ki jo je ubranil 4. marca 1985 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani pred komisijo, ki so jo sestavljali: prof. dr. Janko Pleterški, prof. dr. Vasilij Melik in prof. dr. Miroslav Stiplovšek. Isti avtor je nato ob različnih priložnostih opozarjal na dejstvo, da smo Slovenci neposredno po državni odcepitvi od Avstro-Ogrske monarhije in pred združitvijo v Kraljevino SHS v posebni Državi SHS že udeleženi lastno nacionalno državnost. (Jurij Perovšek: *Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918*, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1985/1-2; isti: *Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918*, Borec 1986/3-4; isti: *Slovenska državnost v letu 1988*, Prešernov koledar 1988, Ljubljana 1987; isti: *Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci v novembru leta 1918*, Prispevki za novejšo zgodovino 1988/1-2; isti: *Država Slovencev, Hrvatov in Srbov*, Enciklopedija Slovenije, 2. zvezek, Ljubljana 1988; isti: *Volja ljudstva ali politični avanturizem*, Delo, 10. septembra 1988; isti: *Sedemdesetletnica slovenske narodne osvoboditve*, Komunist, 4. novembra 1988; isti: *Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918* (objavljeno tudi v madžarskem, nemškem in hrvaškem jeziku), Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 1985, Szombathely 1992; isti: *Prva izkušnja samostojne slovenske državnosti, Ob 75-letnici*, Mohorjevo koledar 1993, Celje 1992; isti: *Svoji samo mesec dni*, Dnevnik, 30. oktobra 1993; isti: *Veliki prevrat 1918*, Dokumenti slovenstva, Ljubljana 1994; isti: *Slovenska državna volja v prvem desetletju jugoslovanske krize*, Slovenci in država, Ljubljana 1995; isti: *Iz Avstrije v Jugoslavijo*; isti: *Za Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov*; isti: *Prva slovenska nacionalna vlada*, Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995; isti: *Vprašanje slo-*

venskega parlamenta leta 1918, Prispevki za novejšo zgodovino 1995/1-2; isti: *Dvajseta leta v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Zgodovina v šoli 1995/3; isti: *Prevrat 1918*, Enciklopedija Slovenije, 9. zvezek, Ljubljana 1995; isti: *Liberalizem in vprašanje slovenstva, Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929*, Ljubljana 1996; isti: *Slovensko gospodarstvo v času prevrata leta 1918, Prevrti in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918-1945-1991*, Ljubljana 1996; isti: *Jugoslavija - pričakovanja in realnost*, Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti, Ljubljana 1998; isti: *Slovenci in Jugoslavija v letih 1918-1941*, Časopis za zgodovino in narodopisje 1998/1; isti: *Dotedaj »najlepše poglavje slovenske zgodovine«*, *Ob osemdesetletnici slovenske državnosti leta 1918*, Glas, 17. aprila 1998; isti: *Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918*, Parlamentarec 1998/8; isti: *Temelj slovenske državnosti, Ob osemdesetletnici Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro*, Družina, 27. septembra 1998). Avtor pričujoče študije je o fenomenu slovenske državnosti, dosežene v Državi SHS, poročal tudi na mednarodnem kulturnozgodovinskem simpoziju Modinci 1985, ki je bil od 1. do 5. julija 1985 v Kőszegu na Madžarskem, in na mednarodnem simpoziju Region und Umbruch 1918. Zur Geschichte »kleiner« Ordnungversuche, ki je bil v Gradcu 26. in 27. marca 1998.

Dejstvo, da so Slovenci v Državi SHS dokazali državotvorno sposobnost, se je v drugi polovici osemdesetih let in nato v devetdesetih letih širše uveljavilo v slovenskem zgodovinopisju. Najprej je na samostojnost slovenske narodnodržavne oblasti v Državi SHS že leta 1984 ponovno opozoril Janko Pleterški v delu *Delavsko gibanje in ZKJ* (Maribor 1984), napisanem skupaj z Brankom Božičem. Nato je slovensko državnost oziroma samostojnost v Državi SHS v delih *Slovenski narodni programi, Narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (Ljubljana 1986), *Slovenski narodni vzpon, Narodna politika 1768-1992* (Ljubljana 1992), in v razpravi *Razvoj slovenske narodne identitete v prvi Jugoslaviji* (Avstrija. Jugoslavija. Slovenija, Slovenska narod-

na identiteta skozi čas, Ljubljana 1997) omenjal Janko Prunk. Leta 1988 sta nanjo opozorila Bogo Grafenauer v referatu na 24. zborovanju slovenskih zgodovinarjev od 28. do 30. septembra 1988 na Ptuju (B. Grafenauer: *Iz starega v novi prostor*, Zgodovinski časopis 1988/4) in še enkrat Janko Pleterški v referatu na kolokviju Slovenske matice o nastanku Države SHS oktobra 1988 v Ljubljani (J. Pleterški: *29. oktober 1918*, Glasnik Slovenske matice 1989/1). Nato sta o slovenski narodni suverenosti v Državi SHS pisala Janez J. Švajncer v delu *Slovenska vojska 1918-1919* (Ljubljana 1990) in Bojan Balkovec v delu *Prva slovenska vlada 1918-1921* (Ljubljana 1992). Fenomen slovenske državnosti v Državi SHS sta na kolokviju Jugoslavija - zgodovinska nuja ali zgodovinska zmotita, 19. januarja 1993 v Mariboru, ponovno poudarila Dušan Nečak (D. Nečak: *Jugoslavija, historična nujnost ali napaka?* Časopis za zgodovino in narodopisje 1994/1) in Miroslav Stiplovšek (M. Stiplovšek: *Prizadevanja za avtonomijo Slovenije od ustanovitve jugoslovanske države do kraljeve diktature 1918-1929*, Časopis za zgodovino in narodopisje 1994/1). Slednji je na to opozoril tudi v Enciklopediji Slovenije (M. Stiplovšek: *Narodna vlada Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani*, Enciklopedija Slovenije, 7. zvezek, Ljubljana 1993) in v razpravi *Die verfassungsrechtliche Lage und die Autonomiebestrebungen Sloweniens im jugoslawischen Staat 1918-1941* (Österreichische Osthefte 1997/1). Na znanstvenem simpoziju Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti, 16. in 17. aprila 1998 v Mariboru, pa je slovensko državnost in narodno suverenost v Državi SHS poudaril tudi Vasilij Melik (V. Melik: *Ideja Zedinjene Slovenije 1848-1991*, Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti, Ljubljana 1998). Dejstvo samostojnega, tj. federativnega oziroma konfederativnega položaja Slovenije v Državi SHS, se upošteva tudi v novih učbenikih zgodovine (Branimir Nešović, Janko Prunk: *20. stoletje, Zgodovina za 8. razred osnovne šole*, Ljubljana 1993; Božo Repe: *Naša doba, Oris zgodovine 20. stoletja, Učbenik za 4. razred gimnazije*, Ljubljana 1995; Ana Nuša Kern, Dušan Nečak, Božo Repe: *Naše stoletje, Zgodovina za 8. razred osnovne*

šole, Ljubljana 1997; Ervin Dolenc, Aleš Gabrič, Marjan Rode: *Koraki v času, 20. stoletje, Zgodovina za 8. razred*, Ljubljana 1997, 1998). Da pa bi bilo to dejstvo tudi znanstveno celovito ovrednoteno in na ta način predstavljeno slovenski javnosti, je prav, da je zajeto tudi v posebni monografski študiji.

Pričujoča študija je posledica odločitve, da se ne le strokovna, ampak tudi širša narodna javnost v monografski obliki seznanj s slovensko narodnopolitično osamosvojitvijo in državnostjo, doseženo v Državi SHS. Študija, ki je nastala v okviru avtorjevega znanstvenoraziskovalnega dela na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, izhaja iz teme avtorjeve že omenjene magistrske naloge. Njeno besedilo je na novo predelano ter dopolnjeno in usklajeno z današnjimi zgodovinopisnimi raziskovalnimi spoznanji. Ker se v današnjem evropskem povezovanju narodi vrednotijo tudi po zgodovinskem uveljavljanju svoje narodnopolitične samobitnosti, želi ta študija prispevati, da bo v narodovem zgodovinskem spominu celovito prisotna tudi zavest, da so Slovenci leta 1918 za kratek čas že vladali sami sebi. S to željo ob osemdesetletnici takratne slovenske osamosvojitve pričujočo študijo predajam javnosti v branje. Obenem se iskreno zahvaljujem za ložbi Modrijan za njen posluh, da je študijo sprejela v svoj program in tako omogočila njen izid.

V Ljubljani, dne 29. oktobra 1998

Jurij Perovšek

NASTAJANJE DRŽAVE SHS TER NACIONALNA OSVOBODITEV IN POLITIČNA OSAMOSVOJITEV SLOVENSKEGA NARODA OB RAZPADU AVSTRO-OGRSKE MONARHIJE

Temelj Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS) je bil postavljen še v Avstro-Ogrski monarhiji - poleti 1918 -, ko se je na Slovenskem uveljavila usmeritev, naj se slovensko narodno vprašanje reši zunaj državnega okvira monarhije, v samostojni državni skupnosti jugoslovanskih narodov. V prvi polovici leta 1918 so namreč zahteve po oblikovanju jugoslovanske države na Slovenskem postavljali še v okviru programa znane majniške deklaracije z dne 30. maja 1917, ki je terjala, »naj se vsa ozemlja monarhije, v katerih prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, zedinijo pod žezlom habsburške - lotarinške dinastije v samostojno državno telo, ki bodi prosto vsakega narodnega gospodstva tujcev in zgrajeno na demokratičnem temelju«. ¹ Skorajda polno leto zatem, 27. maja 1918, pa so vse slovenske politične stranke - katoliška Vseslo-

¹ Janko Pleterski: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914-1918, Ljubljana 1971, str. 116 (dalje: Pleterski, Prva odločitev). - Majniško deklaracijo, ki so jo podpisali poslanci Jugoslovanskega kluba (v njem so bili zbrani vsi južnoslovanski poslanci iz habsburške monarhije), je v Državnem zboru na Dunaju prebral predsednik JO dr. Anton Korošec. Kot pravi J. Pleterski, je bila majniška deklaracija »zahteva po posebni jugoslovanski državnosti, (ki) to državnost sicer še postavlja pod žezlo habsburške dinastije, a ne več pod oblast njene države«. (Pleterski, Prva odločitev, str. 117). - Podrobneje o političnem razvoju, ki je vodil k nastanku Majniške deklaracije, glej str. 96-116. Glej tudi Janko Pleterski: Dr. Ivan Šušteršič 1863-1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma, Ljubljana 1998, str. 375-382 (dalje: Pleterski, Šušteršič).

venska ljudska stranka (VLS), liberalna Jugoslovanska demokrat-ska stranka (JDS) in Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS) – sprejele skupno izjavo, ki je pomenila »prelomen trenu-tek v razvoju gibanja za slovensko narodno samoodločbo«. ² Izjava je bila sprejeta potem, ko je cesar Karel I. Habsburški 25. maja 1918 v Badnu sprejel delegacijo »Nemcev in nemškutarjev iz slo-venskih dežel. V tej t. i. badenski avdienci je cesar poudaril nedelj-ivost vsake od teh dežel in obljubil, da bo pot do Jadranskega mo-rija Nemcem zagotovljena, ker se te dežele ne bodo priključile jugoslovanski državi; obljubil je, da bo vlada ostro nastopila proti agitaciji za ustavnopravno odcepitev slovenskega ozemlja. S tak-šnimi zagotovili je cesar sam vzel smisel habsburški klavzuli v majniški deklaraciji, saj je zavrgel pravico Slovencev do samood-ločbe.« ³ Cesarjeva politična usmeritev je zadevala v srčiko sloven-skih narodnoemancipacijskih prizadevanj in slovenske politične stranke so se 27. maja 1918 nanjo odzvale z omenjeno izjavo, »ki je pomenila že kritično zaostritev«. ⁴ V izjavi je bilo rečeno, da Slovenci ne bodo odnehali od zahteve po ustanovitvi jugoslovan-ske države, ker jim le uresničenje te zahteve omogoča, da rešijo vsaj golo narodno življenje. »Naš narod ne bo izvršil samomora,« je poudarjala izjava in opozarjala, da se Slovenci pri svoji zahtevi naslanjajo na naravno pravo, »ki ga nihče ne more prekršiti brez kazni. Vztrajamo pri naši zahtevi,« je še poudarjala izjava in raz-glasila, da Slovenci ustanavljajo posebno obrambno organizacijo (Narodni svet) proti naznanjenemu preganjanju Jugoslovanov. ⁵ Izjava je pokazala, da je v slovenski politiki prišlo do »preklica

² Pleterski, Prva odločitev, str. 178. V zvezi z omenjeno liberalno Jugoslovansko demokratsko stranko opozarjam, da maja 1918 na Slovenskem liberalne stranke s takim imenom še ni bilo. O tem glej pojasnilo na str. 177.

¹ Pleterski, Šušteršič, str. 424. – O avdienci Nemcev in nemškutarjev iz slovenskih dežel pri cesarju Karlu glej tudi France Dolinar: Odsotnost slovenske državne misli v prevratu 1918, Buenos Aires 1971, str. 18 (dalje: Dolinar, Odsotnost drž. misli 1918).

⁴ Pleterski, Šušteršič, str. 424.

⁵ Janko Pleterski: Avtentičnost izjave slovenskih strank 27. maja 1918. Arhivi, letnik XVII, 1994, št. 1-2, str. 116-117.

brezpogojnosti ‚habsburške klavzule‘ v majniški deklaraciji⁶, s čimer je bil napovedan začetek nove faze v razvoju slovenskega narodnopolitičnega gibanja, »ki se izteka neposredno v ustvarjanje lastne slovenske in jugoslovanske državnosti«. ⁷ S tem se je v slovenski politiki jugoslovansko gibanje že tako uveljavilo, »da je zahtevalo celo mednarodno uveljavitev«. ⁸

Nova faza v boju za slovensko samoodločbo je nastopila 16. in 17. avgusta 1918, ko je bil v Ljubljani ustanovni zbor Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro (Narodni svet). Z njegovo ustanovitvijo je bila dokazana slovenska politična volja po ločitvi od habsburške monarhije, ki je bila že pred tem redko zanikana. Po juniju 1918, ko je bilo v okviru deklaracijskega gibanja – tj. množičnega slovenskega narodnoemancipacijskega gibanja, ki ga je utemeljila majniška deklaracija – še slišati zahteve po oblikovanju jugoslovanske države, v katerih je bil upoštevan habsburški državni okvir,⁹

⁶ Prav tam, str. 117.

⁷ Pleterski, Prva odločitev, str. 178.

⁸ Momčilo Zečevič: Slovenci in ustvarjanje Države SHS. V: Glasnik Slovenske matice, letnik XIII, 1989, št. 1, str. 36.

⁹ O tem glej podrobneje prispevek Franca Rozmana v razpravi na kolokviju o nastanku Države SHS. V: Glasnik Slovenske matice, leto XIII, 1989, št. 1, str. 45–46; Vlasta Stavbar: Izjave v podporo Majniške deklaracije. Zgodovinski časopis, letnik XLVI, 1992, št. 3 in št. 4, str. 357–381 in 497–507, letnik XLVII, 1993, št. 1, str. 99–106. – O deklaracijskem gibanju glej tudi Fran Erjavec: Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled, Ljubljana 1923, str. 60–63 (dalje: Erjavec, Slovenci); isti: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 77, 109; Evgen Jarc: Iz zgodovine Majske deklaracije. Čas, letnik XXI, 1926/27, str. 260–267; Fran Kovačič: Odmevi Majske deklaracije na Štajerskem, prav tam, str. 267–282; Silvo Kranjec: Kako smo se zedinili, Celje 1928, str. 116–119; Ferdo Gestrin, Vasilij Melik: Slovenska zgodovina. Od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966, str. 332–333; Pleterski, Prva odločitev, str. 137–145, 170, 173–184, 225–241; isti: Zapis ob razpravi o izjavah za majniško deklaracijo. Zgodovinski časopis, letnik XLVII, 1993, št. 4, str. 569–572; isti: Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju, Maribor 1981, str. 227, 263–264; Lojze Ude: Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1972, str. 86–115; Momčilo Zečevič: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave, Maribor 1977, str. 79, 91, 98–99, 105–107, 109–111 (dalje: Zečevič, SLS in jug. zedinjenje); Janko Prunk: Slovenski narodni vzpon. Narodna politika 1768–1992, Ljubljana 1992, str. 182–200 (dalje: Prunk, Slov. nar. vzpon).

je bil namreč ta državni okvir na Slovenskem omenjen samo še dvakrat. Prvič 10. julija 1918, ko sta kranjskega deželnega predsednika grofa Henrika Attemsa obiskala načelnik kranjske Slovenske ljudske stranke prelat Andrej Kalan in načelnik Jugoslovanske demokratske stranke dr. Ivan Tavčar in mu v imenu obeh strank izročila izjavo, ki je poudarjala habsburški okvir majniške deklaracije. Drugič pa v nemški brošuri znanega teologa in filozofa dr. Aleša Ušeničnika *Um die Jugoslavija* (škofijski imprimatur z dne 2. avgusta 1918). Brošura je tudi izražala zaupanje v cesarja, zaključeval pa jo je pomemben poudarek: »Jugoslavija ali smrt!«¹⁰

Ustanovitev Narodnega sveta je torej temeljila v misli na vzpostavitev povsem samostojne, zunaj Avstro-Ogrske monarhije oblikovane države habsburških Jugoslovanov. Z nastankom Narodnega sveta je nastopil »čas neposrednih priprav za državno osamosvojitve«,¹¹ pri katerih so sodelovali vsi takratni slovenski politični subjekti. Narodni svet, ki mu je predsedoval načelnik Vseslovenske ljudske stranke dr. Anton Korošec, so sestavljali predstavniki VLS, JDS, tržaškega političnega društva Edinost, Političnega in gospodarskega društva za Slovence in Hrvate v Istri in Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Ustanovnega zbora Narodnega sveta se je udeležila tudi Jugoslovanska socialnodemokratska stranka, ki pa je izjavila, da svojih delegatov kot članov Narodnega sveta še ne bo poslala, a da se bo njegovega delovanja vendarle udeleževala. Ustanovnega zbora so se udeležili tudi dalmatinski predstavniki, ki se Narodnemu svetu niso pridružili – zaradi prevelike prometne oddaljenosti – bili pa so pripravljene z njim sodelovati v skupnih vprašanjih.¹²

¹⁰ Pleterski, Prva odločitev, str. 179.

¹¹ Prav tam, str. 180.

¹² Prav tam, str. 248. O vprašanju sodelovanja JSDS v Narodnem svetu glej tudi Metod Mikuž: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941, Ljubljana 1965, str. 35-37 (dalje: Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji).

Z ustanovitvijo Narodnega sveta je bilo oblikovano vrhovno politično predstavniško telo, ki je prevzelo vodenje ter opredelilo cilje slovenskega narodnoemancipacijskega gibanja.¹³ Narodni svet je bil s tem »nadstrankarska organizacija politične iniciative, ustanovljen z namenom, da izrazi voljo slovenskega ljudstva v pogledih na narodno samoodločbo in ustanovitev neodvisne jugoslovanske države.«¹⁴ V tem smislu je Narodni svet že ob svojem nastanku zahteval, da se za vse v monarhiji živeče Slovence, Hrvate in Srbe ustanovi »Narodni odbor« (tj. kasnejše Narodno Vijeće SHS v Zagrebu), v katerem bodo zastopani vsi politični dejavniki, ki »hočejo izvojevati samostojno jugoslovansko državo«. Opredelil je tudi zadeve, ki so napovedovale samoodločbo in »jih v Narodnem svetu zastopani činitelji priznajo za skupne.«¹⁵ Te skupne zadeve so bile: delo za zedinjenje »jugoslovanskega naroda v samostojno državo«, obramba in pospeševanje skupnih kulturnih zadev, obramba in gojitev skupnih gospodarskih interesov ter zavesti gospodarske osamosvojitve, predstavljanje naroda in pospeševanje na-

¹³ Več o Narodnem svetu in delovanju njegovih odsekov glej Josip Jerič: Narodni svet. V: Slovinci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 144-160 (dalje: Jerič, Narodni svet); Matija Slavič: Državni prevrat v Mariborski oblasti. V: Slovinci v desetletju 1918-1929, Ljubljana 1928, str. 215-269 (dalje: Slavič, Drž. prevrat v mariborski oblasti); Mikuž, Slovinci v stari Jugoslaviji, str. 34-46; Ivan Tomšič: Razpad Avstro-Ogrske in nastajanje slovenske državnosti. Naši razgledi, leto XVIII, št. 21 (428), 7. 11. 1969, str. 625-626 (dalje: Tomšič, Razpad Avstro-Ogrske); Pleterski, Prva odločitev, str. 242-250, 258; Jože Šorn: Narodni svet v Ljubljani in njegov gospodarski odsek. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXIII, 1983, št. 1-2, str. 55-61 (dalje: Šorn, Narodni svet); isti: Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919-1924, Ljubljana 1997, str. 33-71 (dalje: Šorn, Slovensko gospodarstvo); Bogo Grafenauer: Vprašanje kulturne avtonomije 1918. Zgodovinski časopis, letnik XLII, 1988, št. 4, str. 561-569 (dalje: Grafenauer, Vpr. kult. avtonomije); Jurij Perovšek: Narodni svet v Ljubljani. Enciklopedija Slovenije, 7, Marin-Nor, Ljubljana 1993, str. 319-320; isti: Ustanovitev Narodnega sveta. V: Slovenska kronika XX. stoletja. Knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 196; Žarko Lazarević: Prva seja gospodarskega odseka Narodnega sveta. V: Slovenska kronika XX. stoletja. Knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 197; isti: Prvi slovenski gospodarski program, prav tam, str. 198-199.

¹⁴ Jerič, Narodni svet, str. 155.

¹⁵ Statut Narodnog veća (Narodnega sveta) u Ljubljani. Grada o stvaranju jugoslovenske države (I. 1-20. XII 1918), tom I, priredila dr. Dragoslav Janković in dr. Bogdan Krizman, Beograd 1964, str. 254 (dalje: Grada I).

rodnih koristi na zunaj, dogovorno s parlamentarno delegacijo, vprašanja, ki se tičejo narodne časti in discipline, skupno delo za popolno enakopravnost »našega naroda v šolah«, varstvo narodnih manjšin, uvedba manjšinskega dela in boj za narodno šolstvo in uveljavljanje slovenskega jezika v vseh javnih uradih in podjetjih.¹⁶ Na tej podlagi je nato Narodni svet v komunikeju o svoji ustanovitvi, ki ga je izdal 17. avgusta 1918, sam sebe opredelil za del načrtovanega »vseobčega Jugoslovanskega narodnega odbora«, hkrati pa utemeljeval svoj nastanek kot zagotovilo, da bosta uveljavljeni nacionalna samoodločba in s tem slovenska državnost. Predsednik Narodnega sveta A. Korošec je namreč v komunikeju spominjal, da so prešle državne pravice, ki jih je užival in izvrševal slovenski narod v svoji državi, za več kot tisoč let v tuje roke. »Samoodločba narodov,« je poudaril A. Korošec, »nam jih bode zopet vrnila, ter združila troimeni narod Slovencev, Hrvatov in Srbov v samostojno veliko državo Jugoslavijo.« Po njegovih besedah si je slovenski narod izbral Narodni svet »zlasti zato, da bo pripravljen na oni zgodovinski trenutek, ko prevzame skupno s Hrvati in Srbi vse pravice in dolžnosti državne samostojnosti.«¹⁷ V teh besedah je bil

¹⁶ Pleterski, Prva odločitev, str. 249.

¹⁷ Saopštenje o osnivanju Narodnog veća (Narodni svet) u Ljubljani, Građa I, str. 256–257. Kar zadeva omenjanje troimenega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov v komunikeju Narodnega sveta je treba opozoriti, da je ideja o južnoslovanskih narodih kot istorodni nacionalni celoti v tistem času bolj ali manj obvladovala vse Jugoslovane, ki so se hoteli otresti avstro-ogrske oblasti. Tako so tudi na Slovenskem poudarjali vse tisto, kar naj Slovence veže ali naj bi jih vezalo s slovanskim jugom, in ne tega, kar bi jih v jugoslovanski skupnosti slej ko prej individualiziralo kot samosvoj narod. Vendar pa je bilo kot ideološka komponenta za osvoboditev izpod avstro-ogrskega gospostva in za razbitje habsburške monarhije integralno jugoslovanstvo tistega časa napredna sila. Njena zgodovinska funkcija se je tedaj osredotočala predvsem na narodnoosvobodilne težnje in akcije habsburških Jugoslovanov. V tem smislu je imela tedanja ideja o jugoslovanski nacionalni enotnosti predvsem manifestativen značaj. Predstavljala je način, ki je v takratnih razmerah Slovence, Hrvatom in Srbom pomagal poudarjati že izoblikovane zahteve po nacionalni samoodločbi in samostojni jugoslovanski državi. (O tem glej Vasilij Melik: Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXII, 1982, št. 1–2, str. 22; Jurij Perovšek: Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929, Ljubljana 1996, str. 30. Dalje: Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva).

jasno opredeljen glavni cilj Narodnega sveta: »oblikovanje lastne slovenske državnosti, zamišljene kot del bodoče jugoslovanske državne zveze.«¹⁸

Nacionalno osamosvajanje in graditev slovenske državnosti, ki sta se začela z ustanovitvijo Narodnega sveta, sta bila poudarjena že v njegovih prvih sklepih. V omenjenem komuniqueju je bilo razglašeno oblikovanje osmih odsekov v okviru Narodnega sveta, da bi se lahko uresničile težnje slovenskega naroda po narodni in politični osvoboditvi. Narodni svet je izvolil *organizacijski odsek* (za pomoč predsedstvu Narodnega sveta pri organizaciji njegovega dela in za organiziranje nove slovenske državne uprave), *ustavnopravni odsek* (za pripravo temeljev bodoče ustave in uprave), *odsek za propagando* (za pojasnjevanje ciljev Narodnega sveta ožji in širši javnosti), *odsek za varstvo »naših interesov napram obstoječi administraciji«* (predvsem naj bi vodil boj za enakopravnost slovenskega jezika v šolah, uradih in v vsem javnem življenju), *odsek za gospodarsko koncentracijo* (združil in vodil naj bi slovenske gospodarske sile ter obravnaval vsa vprašanja t. i. »prehodnega gospodarstva«), *odsek za tujski promet* (organiziral in vodil naj bi tujski promet, železniške, avtomobilske in ladijske zveze in pospeševal trgovske in prometne zveze sploh), *pokrajinske odseke za Trst, Istro, Goriško, Koroško in Maribor z morebitnim pododsekom za Prekmurje* (pripravljali naj bi gradivo za ugotavljanje slovenskih mej in prebivalstvu pomagali tudi v gospodarskih vprašanjih) in *finančni odsek* (odgovoren za »pokritje izdatkov Narodnega sveta«).¹⁹

Izvolitev navedenih odsekov se je izkazala kot politično utemeljena še isti dan, ko je bil izdan komunique o ustavnem zboru Narodnega sveta. V Ljubljani so namreč 16. in 17. avgusta 1918 potekali znani Slovanski dnevi, na katerih so predstavniki Slovencev, Hrvatov in Srbov ter Poljakov in Čehov razpravljali o

¹⁸ Pleterski, Prva odločitev, str. 256.

¹⁹ Prav tam, 257. Podrobneje o tem glej Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 38-42.

»boju za uresničenje svobodnih držav Jugoslavije, Čehoslovaške in Poljske«. ²⁰ Opredelitev delovanja navedenih osmih odsekov je zato dejansko omogočila slovenskim predstavnikom, da so se lahko skupaj z drugimi udeleženci Slovanskih dni – že na podlagi predhodnega razmisleka o posameznih usmeritvah njihovega narodnopolitičnega boja – »ukvarjali z vsemi kulturnimi, političnimi, socialnimi in ekonomskimi problemi uresničevanja pravice samoodločbe imenovanih treh narodov (Slovencev, Hrvatov, Srbov ter Poljakov in Čehov – op. J. P.)«. ²¹ Tako je npr. znani slovenski liberalni politik in nekdanji dolgoletni ljubljanski župan Ivan Hribar v posebnem referatu govoril »o pripravah za organizacijo novih držav potem, ko Avstro-Ogrska zgrmi na kup«. ²²

Narodni svet pa ni poudaril tedanjega slovenskega narodnopolitičnega osamosvajanja le z izvolitvijo navedenih odsekov. Izražal ga je tudi Apel A. Korošca narodu, ki je bil izdan 21. septembra 1918, dober mesec dni po ustanovitvi Narodnega sveta. V njem je A. Korošec poudaril, da »si je naš narod svest visokega pomena sedanjega časa (...) izbral Narodni svet v Ljubljani kot najvišjo politično stopnjo«, s katero »bo vodil borbe našega naroda za svobodo, samostalnost in neodvisnost – da postane na naših tleh iz tlačanov samostojna, svobodna država – Jugoslavija«. Pri tem je posebej opozoril: »Da bo mogel premagati Narodni svet ogromno delo, ga

²⁰ Srdan Budisavljević: Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1958, str. 109 (dalje: Budisavljević, Stvaranje države SHS). Podrobneje o Slovanskih dnevih glej Pleterski, Prva odločitev, str. 247–248. Glej tudi Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 42–43.

²¹ Saopštenje politične konferencije predstavnika Slovenaca-Hrvata-Srba, Poljaka i Čeha, Građa I, str. 258.

²² Ivan Hribar: Moji spomini, II. del, Ljubljana 1984, str. 254 (dalje: Hribar, Moji spomini II). Hribar na tem mestu tudi pravi, da se njegov referat ni ohranil, ker so bili po predhodni odločitvi zbranih udeležencev »nevarni referati (...) koj drugi dan shoda (...) sežgani«. Kljub temu pa je verjetno, da je Hribarjev referat vendarle ohranjen. J. Šorn je namreč v fondu Narodnega sveta, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, našel referat Državnopravna zveza med češkoslovaško-poljsko in jugoslovansko državo, za katerega, glede na koncept in stil, utemeljeno sklepa, da je njegov avtor I. Hribar. – Podrobneje o tem glej Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 43–45.

mora podpirati ves narod, ga mora podpirati moralno in gmotno.« V tem opozorilu je bila vsebovana še ena značilnost tedanjega slovenskega narodnopolitičnega osamosvajanja. A. Korošec je namreč poudaril, da Narodni svet »ne more pobirati davkov, pač pa je dolžnost naroda, da si sam naloži ta *narodni davek* (podčrtal J. P.)«. V tem smislu je kljub obstoječi avstrijski državni oblasti utemeljeval osamosvajanje Slovencev s pozivom, naj prostovoljno »naš narod plačuje ta davek svoji najvišji politični stopnji«, kajti delovanje Narodnega sveta »bo odvisno tudi od gmotnih sredstev, ki mu bodo na razpolago«. Zato je pozival vsakega, »ki ljubi jugoslovansko domovino, da plača po svojih močeh narodni davek našemu vrhovnemu vodstvu, ‚Narodnemu svetu‘ v Ljubljani«. ²³

Podoben poziv je A. Korošec 30. septembra 1918 posebej naslovil še na zaupnike Vseslovenske ljudske stranke in Jugoslovanske demokratske stranke po sodnih okrajih na Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem, Štajerskem, Goriškem, Koroškem in v ljubljanski okolici. Zaprošil jih je, naj prevzamejo zaupništvo Narodnega sveta, da bodo »pri svojih znancih pobirali denarne prispevke za ‚Narodni svet‘«. Pri tem je tako kot v Apelu z dne 21. septembra opozoril, da Narodni svet ne more pobirati davkov, »pač pa je dolžnost posameznika, da si sam naloži prostovoljni davek«. ²⁴

²³ Apel A. Korošca narodu, Grada I, str. 300.

²⁴ ARS, NS, fasc. 3, spisi odsekov; ovoj finančni odsek. - Koroščekov poziv je bil poslan zaupnikom VLS v naslednjih krajih: na *Gorenjskem* v Škofjo Loko, Radovljico, Kranj, Kamnik, na Jesenice in v Trzič; na *Dolenjskem* v Litijo, Radeče, Krško, Kostanjevico, Novo mesto, Metliko, Črnomelj, Trebnje, Mokronog, Ribnico, Velike Lašče in Višnjo Goro; na *Notranjskem* v Lož, Cerknico, Logatec, Idrijo, Postojno, Vipavo, Senožeče in Ilirsko Bistrico; v *Ljubljanski okolici* pa v Šentvid-Zgornjo Šiško in Glince-Vič. Zaupnikom JDS pa je bil poslan v naslednje kraje: na *Gorenjskem* v Škofjo Loko, Kranj Trzič, Domžale, Mengeš, na Jesenice, Bled in v Bohinjsko Bistrico; na *Dolenjskem* v Litijo, Višnjo Goro, Krško, Kostanjevico, Mokronog, Radeče, Novo mesto, Trebnje, Žužemberk, Kočevje, Velike Lašče, Ribnico, Metliko in Črnomelj; na *Notranjskem* v Idrijo, Lož, Logatec, Cerkno, Postojno, Ilirsko Bistrico, Vipavo in Senožeče; v *Ljubljanski okolici* v Šentvid-Šiško, Vič-Glince in Moste-Marijo Devico v Polju; na *Štajerskem* pa v mariborsko in celjsko okrožje. Poleg tega so ta poziv prejeli tudi zaupniki JDS na *Goriškem* in *Koroškem*. Vsem zaupnikom je bil poziv poslan v sporazumu s politično stranko, ki so ji pripadali. Ta dobro zasnovana akcija je imela opazen odziv, kar lahko razberemo iz ohranjenih seznamov darovalcev za Narodni svet.

Dejansko je takrat marsikdo čutil tako moralno zavezanost, saj so, kot je v svojih Spominih zapisal I. Hribar, »vsled agitacije, ki jo je finančni odsek razpredel po vsej Sloveniji in po Istri, (...) jeli kmalu po tem prihajati večji in manjši prispevki od vseh strani. To je bil živ dokaz, kako pravilno je naš narod sodil o potrebi in važnosti ‚Narodnega Sveta‘ in kako hitro je spoznal neznansko znamenito njegovo delo v tedanjih razmerah. Predno smo se tega dobro zavedeli,« pravi Hribar, »je ‚Narodni Svet‘ razpolagal že s stotisočaki.«²⁵ Kot nekdanji predsednik finančnega odseka, ki je bil po njegovem od vseh odsekov Narodnega sveta »pač najvažnejši«, je ocenil tudi celotno denarno poslovanje Narodnega sveta; bilo je ves čas natančno in pod kontrolo, posebno »vodstvu blagajniške knjige posvečala se je posebna pažnja.«²⁶

Po opredelitvi različnih področij svojega organizacijsko-političnega delovanja in pozivih A. Korošca k plačevanju narodnega davka se je Narodni svet »postopoma razvil v organ oblasti na Slovenskem. Izvrševal je vrhovno oblast s pomočjo okrajnih glavarstev in občin. V vseh uradih so poslovali samo Slovenci. Tuji uslužbenci so se deloma sami umaknili, deloma so bili odpuščeni. Tako je vsa oblast postopoma in mirno, brez prelivanja krvi prehajala v domače, slovenske roke. Slovenski narod je začel sam sebi vladati. Ljudstvo je bilo složno, Slovenci so se pokoravali svoji domači oblasti z navdušenjem.«²⁷

Razpadanje avstrijske oblasti je torej na Slovenskem potekalo vzporedno z nastajanjem slovenske državnosti. Avstrijska oblast

²⁵ Hribar, Moji spomini II, str. 257.

²⁶ Prav tam. – To Hribarjevo trditev povsem potrjujejo bilance pisarne Narodnega sveta za čas od 24. 9. do 24. 10. 1918, od 25. 9. 1918 do 31. 3. 1919 in od 21. 10. 1918 do 31. 1. 1919 ter pregledi dohodkov in izdatkov (dvigov) pisarne Narodnega sveta za čas od 24. 9. do 24. 10. 1918, od 24. 9. 1918 do 31. 3. 1919, od 18. 10. 1918 do 31. 1. 1919, od 24. 10. 1918 do 31. 3. 1919 in od 21. 10. 1918 do 31. 1. 1919 (glej ARS, NS, fasc. 3, spisi odsekov; ovoj finančni odsek). Ko je bilo 4. 4. 1919 pregledano finančno poslovanje Narodnega sveta, so znašali njegovi končni dohodki K 154 384.17 v., izdatki K 141 964, saldo pa K 12 420.17 v. (glej prav tam, Bilanca pisarne Narodnega sveta za čas od 21. 10. 1918 do 31. 1. 1919).

²⁷ Tomšič, Razpad Avstro-Ogrske, str. 626.

»je ponehaval, usihala postopoma, hkrati pa je nastajala in se razvijala postopoma slovenska narodna oblast. Zato je nekaj časa potem, ko se je Narodni svet za Slovenijo in Istro razvil v organ oblasti, bila *dvojnost* oblasti: na eni strani je bila *legitimna* avstro-ogrsko oblast, ki pa je odmirala kot suverena oblast, a na drugi strani je bila hkrati *revolucionarna* slovenska oblast, ki so jo izvrševali Narodni svet za Slovenijo in Istro in njemu podrejeni organi in ki je postajala vsak dan bolj in bolj učinkovita.«²⁸ Ta učinkovitost je novi slovenski oblasti zagotavljala tudi suverenost, kajti »po meddržavnem pravu je oblast suverena šele potem, ko je učinkovita. Pri tem ni pomembno, ali je suverena oblast nastala po ustavni poti ali pa na revolucionaren način.«²⁹

Zamiranje nemškega gospostva nad slovenskim narodom in nastajanje slovenske državnosti je potekalo hkrati s pripravami za nastanek samostojne, zunaj Avstro-Ogrske oblikovane jugoslovanske države. Sočasno je vojaška moč Avstro-Ogrske in centralnih sil na svetovnem bojišču slabela. Zavezniške sile so namreč avgusta 1918 izvedle uspešno protiofenzivo na zahodni fronti, lomiti pa se je začela tudi balkanska fronta centralnih sil. Tak razvoj dogodkov je navedel avstro-ogrsko vlado, da je 14. septembra 1918 Antanti poslala mirovno noto, v kateri je predlagala, da bi se srečali delegati vseh vojskujočih se držav in dosegli neobvezni sporazum, ki bi Evropo odvrnil od nadaljevanja vojne. To dejanje avstro-ogrsko vlade je bil »prvi in nespretno prikrit glasnik zloma« habsburške monarhije,³⁰ ki je bil vse bližji. V času, ko je avstro-ogrsko vlado poslala omenjeno noto, je bila namreč prebita solunska fronta, srbska vojska in jugoslovanski prostovoljci v sestavi zavezniških sil pa so z vojaškimi operacijami začeli obvladovati vojaški in strateški položaj na celotni balkanski fronti. Medtem so se 24. septembra 1918 v Zagrebu sestali tudi pred-

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Bogdan Krizman: Početak rada »Narodnog Vijeća SHS« u Zagrebu 1918. godine. Historijski pregled, leto I, 1954, št. 2, str. 42. – Dalje: Krizman, Početak rada Narodnog Vijeća.

stavniki Narodnega sveta za Slovenijo in Istro, Narodne organizacije v Dalmaciji, Starčevičeve stranke prava, Hrvaške pučke seljačke stranke, Srbske narodne radikalne stranke, Socialnodemokratske stranke Hrvatske in Slavonije ter zunajstrankarskih skupin, torej predstavniki najvišjih narodnih političnih organizacij Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so živeli v avstro-ogrski monarhiji. Sprejeli so izjavo o mirovni noti avstro-ogrske vlade z dne 14. septembra in v njej izrecno poudarili svojo odločenost, da dosežejo narodnopolitično osvoboditev habsburških Jugoslovancev. Ta je bila v njihovi izjavi sicer opredeljena kot osvoboditev enega naroda – naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov – dejansko pa je pomenila stališče, ki je programsko osmišljalo narodno-emancipacijske težnje posebej Slovencev, kot tudi Hrvatov in Srbov, in zahtevalo njihovo pravico do samoodločbe.

To stališče se je opiralo na že sprejeta načela, ki so jih na znanem zaupnem sestanku slovenskih, hrvaških in srbskih politikov iz Slovenije, Hrvaške, Slavonije, Medžimurja, Istre, Dalmacije ter Bosne in Hercegovine 2. in 3. marca 1918 v Zagrebu poudarili v Resoluciji o zbiranju političnih strank in skupin. Na tem sestanku so zbrani jugoslovanski politiki razpravljali o splošnem političnem in narodnem položaju in v omenjeni resoluciji ugotovili, da je nujno zbiranje vseh političnih sil, ki zahtevajo »svojo narodno, neodvisno in na demokratskih temeljih urejeno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov«. ³¹ Obenem so sprejeli tudi interna načela tega političnega zbiranja. V njih so zahtevali neodvisnost, zedinjenje in svobodo »v svoji enotni narodni državi, v kateri bodo ohranjene plemenite lastnosti troimenega enotnega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov ter po želji sestavnih narodnih delov spoštovanje državnotvorne kontinuitete historično-političnih teritorijev ob popolni enakopravnosti plemen in konfesij«. Zahtevali so tudi ozemlje, na katerem prebiva nepretrgano »naš enotni narod z zagotovitvijo kulturne avtonomije narodnim manjšinam«. Tako oblikovana država bi bila utemeljena »na na-

³¹ Rezolucija i načela hrvatskih, srpskih i slovenačkih političara, Građa I, str. 114.

čelih popolne državljanske svobode in demokratske samouprave ter pravne in socialne enakosti, tj. možnosti ekonomskega obstanka in popolnega kulturnega in socialnega razvoja vseh državljanov«. V sklepnem načelu je bila še poudarjena zahteva, da mora biti »narodu Slovencev, Hrvatov in Srbov« zagotovljeno »sodelovanje na bodočem mirovnem kongresu«. ³² Na ta načela, ki so bila podlaga »vsega kasnejšega izražanja zahtev za samostojno državo«, ³³ se je opirala izjava predstavnikov političnih organizacij Slovencev, Hrvatov in Srbov iz Avstro-Ogrske monarhije 24. septembra 1918. Izjava je povsem očitno kazala, da habsburški Jugoslovani »zahtevajo zase narodno samoodločbo v mednarodno priznanem smislu, tj. da si ustvarijo samostojno državo ali se združijo z drugimi narodi v državno celoto«. ³⁴

V začetku izjave je bilo ugotovljeno, da se je cesarska in kraljevska avstro-ogrška vlada 14. septembra 1918 obrnila na vse vojskujoče se in nevtralne države z noto, v kateri jih je pozivala, da bi se njihovi delegati dogovorili v zaupnem in neobveznem sporazumu o temeljnih načelih za sklenitev sporazuma, ki bi Evropo odvrnil od »katastrofe samomorilskega nadaljevanja te vojne« in bi dal smernice za zgraditev prihodnjega reda v Evropi in svetu. Nadalje je bilo v izjavi opozorjeno, naj bi se po predlogu cesarske in kraljevske vlade v takem sporazumu posebej osvetlila splošna načela, ki bi pomenila temelj za mir in prihodnje odnose med državami in bi se konkretno uporabila za reševanje posameznih mirovnih vprašanj. ³⁵ Predstavniki »naroda Slovencev, Hrvatov in

³² Prav tam.

³³ Stanislava Koprivica Oštrič: Konstituiranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba 29. listopada 1918. godine. Časopis za suvremeno povijest, leto XXV, 1993, št. 1, str. 48 (dalje: Koprivica-Oštrič, Konstituiranje Države SHS). O sestanku 2. in 3. 3. 1918 v Zagrebu in resoluciji, sprejeti na tem sestanku (t. i. Marčni resoluciji) glej podrobneje Pleterski, Prva odločitev, str. 163-172; isti, Šušteršič, str. 420.

³⁴ Dragotin Lončar: Politično življenje Slovencev. (Od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta), Ljubljana 1921, str. 114. - Dalje: Lončar, Politično življenje Slovencev.

³⁵ Izjava predstavnika političnih organizacija Slovenaca, Hrvata i Srba pod Austro-Ugarskom, Građa I, str. 301.

Srbov« so se čutili dolžne, da ob tej priložnosti v svoji izjavi najprej »poudarijo znano dejstvo, da c. in k. avstro-ogrsko vlada lahko govori samo v imenu tistih dveh narodov, ki v Avstro-Ogrski gospodujeta«, in da glede na to »mirovna načela, katera bi c. in k. vlada bila v možnosti iznesti pred predstavniki vojskujočih držav, nikakor ne morejo odgovarjati potrebam potlačeni narodov monarhije«. Zato ne bi bil bodoči red, »ki bi se uvedel po teh načelih (...) jamstvo trajnega potrebnega miru, temveč bi v sebi nosil klico mednarodnih spopadov, kakor se to že danes vidi iz izjav in prizadevanja bodisi avstrijskih bodisi ogrskih odgovornih državnikov, ki v istem času, ko stopajo pred celim svetom kot zagovorniki zveze enakopravnih narodov, delajo vse, da še močnejše upravno politično razdrobijo naš narod«. ³⁶ Vse, kar so delali ali lahko ukrenili predstavniki cesarsko-kraljeve vlade, je zato po njihovem mnenju v sebi nosilo oznako s silo naloženega gospodstva slovansko-romanski večini in je pomenilo samo prisilni provizorij, »proti kateremu se morajo boriti vsi potlačeni narodi«. Potem ko so predstavniki političnih organizacij Slovencev, Hrvatov in Srbov v Avstro-Ogrski opozorili na to okoliščino in ker so želeli »po svoji vesti služiti svojemu narodu in splošnemu napredku, ki lahko temelji edino na enaki svobodi malih in velikih narodov«, so poudarili tista »splošna načela, ki bi uresničena z vso gotovostjo služila ustvarjanju bodočega trajnega reda tako v narodu Slovencev, Hrvatov in Srbov kakor tudi v njegovih odnosih nasproti sosednjim narodom«. ³⁷

V svoji izjavi so se jugoslovanski predstavniki zavezali k uresničenju »tistega vsesplošnega miru, za katerim vroče hrepene vsi narodi,« kajti »samo na novih načelih mednarodnega prava, utemeljenega v resnici in pravičnosti, se lahko gradi podlaga za trajni mir«. V tej zvezi so naglasili »dejstvo, da je narod Slovencev, Hrvatov in Srbov etnično enoten narod ter da mora ta enotnost ostati po splošno poznanem nacionalnem načelu nerazdeljena in

³⁶ Prav tam, str. 301-302.

³⁷ Prav tam, str. 302.

brezpogojna tako glede na njegov neprekinjen teritorij kakor tudi na državno pripadnost«. S tem poudarkom so utemeljevali »naše narodne pravice in zahteve, ker so v soglasju z mednarodno priznanimi načeli demokratične ureditve prosvetljenega človeštva«. Zato so, opirajoč se na »vedno v našem narodu budno« prepričanje, da ima vsak narod pravico, »da živi svoje lastno življenje« - »v imenu naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov« izjavili, da sprejemajo popolno in vsestransko »misel vesplošnega miru, ki se mora opirati na pravico samoodločbe narodov v mednarodno že priznanem smislu (tj. v smislu znanih načel o svobodni samoodločbi narodov, ki jih je ameriški predsednik Woodrow Wilson razglasil v kongresu ZDA 8. januarja 1918 - op. J. P.), da mora narod sam odločiti o svojem življenju ter skleniti, ali hoče ustanoviti samostojno državno celoto v skupnosti z drugimi narodi«. V svoji izjavi so predstavniki Slovencev, Hrvatov in Srbov v Avstro-Ogrski terjali pravico samoodločbe »tudi za narod Slovencev, Hrvatov in Srbov in zahtevali, da bo svobodna izvedba te pravice mednarodno zagotovljena«. Zahtevali so torej tak mir, ki bo prinesel »tudi našemu narodu zedinjenje, neodvisnost in svobodo«. Opozarjali so, da bi mir, ki bi obsodil, pa čeprav samo en del »naše neprekinjene narodne teritorijalno-etnografske celote, na podložnost tujim narodom«, nosil v sebi klico bodočih spopadov in bi silil »narod Slovencev, Hrvatov in Srbov, da vse svoje sile napne, dokler si ne bo izbojeval pravice neodvisnega državnega življenja za svoj cel narodni organizem«. V izjavi je bilo jasno izraženo prepričanje, da ima »narod Slovencev, Hrvatov in Srbov (...) v sebi zavestno voljo in moč (...), da postane član svobodne skupnosti svobodnih narodov«, s katerimi si bo skupaj prizadeval za blaginjo in napredek človeštva. Hkrati pa je izjava vsebovala izrecen poudarek, da bodo Slovenci, Hrvati in Srbi tako poslanstvo izpolnili le »v svoji neodvisni državi, urejeni na načelih popolne državljske svobode in demokratske samouprave ter pravne in socialne enakosti, tj. možnosti ekonomskega obstanka ter popolnega kulturnega in socialnega raz-

voja vseh državljanov«. V tem smislu so predstavniki Slovencev, Hrvatov in Srbov v Avstro-Ogrski »tujenarodnim manjšinam, ki se nahajajo v našem narodu, a so teritorialno ločeni od svojih etničnih celot (...), v imenu celotnega naroda v državi Slovencev, Hrvatov in Srbov (podčrtal J. P.)« priznavali »vse potrebne pravice za njihov narodno-kulturni in gospodarsko-socialni razvoj«. Izjavo so sklenili s poudarkom, da svoje težnje utemeljujejo »na pravu in ne na sili« in zato želijo, da bodo »na istem temelju mednarodne pravičnosti in prava (...) urejeni odnosi države Slovencev, Hrvatov in Srbov (podčrtal J. P.) nasproti drugim svobodnim narodnim državam«. Obenem z željo po tako opredeljenih prihodnjih mednarodnih odnosih Države SHS so »v imenu celotnega svojega naroda« izjavili, da se nikjer, tudi ne na mirovnih pogajanjih, »ne sme odločati o usodi našega naroda brez njegovega celotnega sodelovanja«. Zato so zahtevali, da mora biti sodelovanje Jugoslovanov »na prihodnjem mirovnem kongresu« zagotovljeno v smislu »samoodločbe naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov« in »po njegovih izrecno v ta namen izbranih narodnih predstavnikih«. ³⁸

Kmalu zatem, ko so predstavniki političnih organizacij Slovencev, Hrvatov in Srbov v Avstro-Ogrski sprejeli gornjo izjavo, se je zrušila balkanska fronta centralnih sil. Konec septembra 1918 je kapitulirala Bolgarija in v začetku oktobra je že bila osvobojena Srbija. Iz vojaškega bloka centralnih sil pa je bila poleg Bolgarije izločena tudi Turčija, ki je podpisala premirje z Anglijo. Tako so srbska vojska in zavezniške sile začele prodirati proti mejam monarhije. Ob takem razvoju dogodkov na Balkanu in vedno bolj neugodnem vojaškopolitичnem položaju na drugih bojiščih je Avstro-Ogrska 4. oktobra 1918 Združenim državam Amerike ponudila mir in prosila predsednika ZDA W. Wilsona za mirovno posredovanje. Obenem je sprejela načrt svetovnega miru, ki ga je W. Wilson razglasil januarja 1918, in mu prepusti-

³⁸ Prav tam.

la, »naj določi prihodnjo obliko monarhije.«³⁹ V zvezi s tem je treba opozoriti, da je W. Wilson v deseti točki svojega svetovnega mirovnega načrta zagovarjal stališče, naj imajo narodi Avstro-Ogrske zagotovljeno in zajamčeno mesto med drugimi narodi, in poudaril, da jim bo dana »najširša možnost za avtonomni razvoj.«⁴⁰ Wilsonove točke, na podlagi katerih je avstro-ogrška vlada zaprosila za mir, so torej slonele na ohranitvi monarhije in so za Slovence in Hrvate predvidevale le uveljavitev avtonomije. Privolitev W. Wilsona v avstro-ogrsko ponudbo bi torej pomenila, da jugoslovansko vprašanje vendarle ne bi dobilo mednarodnega značaja. Na to so tedaj avstrijski državni vrhovi še upali in v tem upanju je kasneje – 16. oktobra 1918 – cesar Karel I. Habsburški tudi sestavil svoj znani manifest.⁴¹

Ob takem vidiku rešitve jugoslovanskega vprašanja so slovenski, hrvaški in srbski politiki nadaljevali akcijo za narodno in politično osamosvojitvev habsburških Jugoslovanov. Najprej je A. Korošec prebral besedilo izjave oziroma »program neodvisne države narodov jugoslovanskih dežel«⁴² z dne 24. septembra 1918 »v dunajskem kronskem svetu 2. oktobra 1918. leta.«⁴³ Štiri dni kasneje pa je bilo na sestanku »odposlancev Slovencev, Hrvatov in Srbov iz Slovenije, Trsta, Istre, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Dalmacije in Ogrske«, ki je bil 5. in 6. oktobra 1918 v Zagrebu, ustanovljeno Narodno Vijeće Slovencev, Hrvatov in Srbov (Narodno Vijeće).⁴⁴ O kraju in datumu tega sestanka so se na temelju doseženega sporazuma med slovenskimi in hrvaškimi politiki dogovorili že na srečanju predstavnikov političnih or-

³⁹ Alan John Percival Taylor: Habsburška monarhija 1809-1918. Zgodovina avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske, Ljubljana 1956, str. 284. – Dalje: Taylor, Habsburška monarhija.

⁴⁰ Program svetskeg mira u 14 tačaka, Grada I, 18.

⁴¹ Pleterski, Prva odločitev, str. 255.

⁴² Sergij Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1996, str. 464. – Dalje: Vilfan, Pravna zgodovina.

⁴³ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 121.

⁴⁴ Saopštenje o osnivanju Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, Grada I, str. 331.

organizacij Slovencev, Hrvatov in Srbov 24. septembra 1918 v Zagrebu. Takrat so tudi sklenili, kaj vse je treba storiti, da bo do tega sestanka prišlo.⁴⁵ Na sestanku 5. in 6. oktobra v Zagrebu so dosegli popolno enotnost tako glede cilja kot tudi glede osnutka Narodnega Vijeća.⁴⁶

Z ustanovitvijo Narodnega Vijeća je bilo oblikovano vrhovno politično predstavniško telo, ki je razglasilo in prevzelo vodenje boja jugoslovanskih narodov v Avstro-Ogrski monarhiji za njihovo popolno narodno in politično osvoboditev ter osamosvojitvev.⁴⁷ Narodno Vijeće je bilo vrhovno politično predstavništvo »vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki živijo v Hrvatski-Slavoniji z Reko, v Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Istri, Trstu, Kranjski, Goriški, Štajerski, Koroški, Bački, Banatu, Baranji, Medjimurju in po ostalih krajih jugozahodne Ogrske«. Pravilnik o delovanju Narodnega Vijeća je določal, da se člani sestajajo na skupnih

⁴⁵ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 121.

⁴⁶ Saopštenje o osnivanju Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, Građa I, 332.

⁴⁷ Podrobneje o ustanovitvi in delovanju Narodnega Vijeća glej Ferdo Šišić: Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919., Zagreb 1920, str. 264-268 (dalje: Šišić, Dokumenti); Bogdan Krizman: Osnivanje »Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu« 1918. Historijski zbornik, leto VII, 1954, št. 1-4, str. 23-32; isti, Početak rada Narodnog Vijeća, str. 39-47; isti: »Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba« u Zagrebu i talijanska okupacija na Jadranu 1918. godine. Anali Jadranskog instituta, Svezak I, 1956, str. 83-116 (dalje: Krizman, Narodno Vijeće SHS), isti: Predstavnic i Predsjedništva »Narodnog Vijeća SHS« u Budimpešti, Beču i Pragu 1918. Historijski zbornik, letnik X, 1957, št. 1-4, str. 23-43 (dalje: Krizman, Predstavnic i Narodnog Vijeća), isti: Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države, Zagreb 1977, str. 40-60, 67-79, 134-162, 218-221 (dalje: Krizman, Raspad Austro-Ugarske); Budisavljević, Stvaranje države SHS, str. 121-131, 141-148; Pleterski, Prva odločitev, str. 256-259; Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 121-128; Ljubo Boban: Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba. Časopis za suvremeno povijest, leto XXIV, 1992, št. 3, str. 45-60 (dalje: Boban, Nastanak Države SHS); Hodimir Sirotković: O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918. Časopis za suvremenu povijest, letnik XXIV, 1992, št. 3, str. 64-67 (dalje: Sirotković, Pravni status Države SHS); Jurij Perovšek: Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu. Enciklopedija Slovenije, 7, Marin-Nor, Ljubljana 1993, str. 318; Koprivica-Oštrić, Konstituiranje Države SHS, str. 51-52, 54-57, 64-66, 70.

sejah, ki jih sklicuje njegov največ tridesetčlanski Osrednji odbor. Osrednji odbor tudi vodi poslovanje Narodnega Vijeća, imenuje njegove poverjenike in usmerja ravnanje »parlamentarnih skupin v splošnonarodnih vprašanjih«. Po pravilniku je Osrednji odbor izvolil plenum Narodnega Vijeća. Osrednji odbor naj bi potem izbral svoje predsedstvo, ki bi bilo hkrati tudi predsedstvo Narodnega Vijeća.⁴⁸

Temeljni program Narodnega Vijeća, ki so ga sprejeli ob ustanovitvi, je povzemal stališče, ki je programsko utemeljevalo težnje habsburških Jugoslovanov po nacionalni samoodločbi že v izjavi predstavnikov njihovih političnih organizacij 24. septembra 1918. Program Narodnega Vijeća je namreč zahteval »zedinjenje vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov v narodno, svobodno in neodvisno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (podčrtal J. P.), urejeno na demokratskih načelih«. Vsa vprašanja v zvezi s tem temeljnim ciljem so po tem programu imela značaj »skupnega vprašanja Narodnega Vijeća«. Narodno Vijeće je poleg tega odločalo še o »vseh vprašanjih, ki jih v Narodnem Vijeću zastopani odposlanci priznajo za skupna«. Od drugih temeljnih točk programa Narodnega Vijeća naj omenimo še določilo o pristopanju organizacij, ki so zastopale razne narodne stranke in politične skupine v posameznih pokrajinah. Pristopile so lahko le tiste stranke, ki so sprejemale stališča v že omenjeni zagrebški resoluciji z dne 3. marca 1918, tj. »neomajno pravico samoodločbe našega naroda«.⁴⁹ Narodno Vijeće je s tem še posebej potrdilo svojo odločilno vlogo v boju za uresničenje samoodločbe habsburških Jugoslovanov.

Ob ustanovitvi Narodnega Vijeća sta začeli sodelovati v narodnoosvobodilnem gibanju habsburških Jugoslovanov, ki so ga vodile meščanske politične stranke, tudi slovenska in hrvaška socialnodemokratska stranka, »medtem ko si je vodstvo socialno-

⁴⁸ Pravilnik Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu, Građa I, str. 332, 333.

⁴⁹ Pravilnik Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu, Građa I, 332.

demokratske stranke Bosne in Hercegovine pridržalo samostojno razredno stališče⁵⁰. Pristop slovenske in hrvaške delavske stranke k Narodnemu Vijeću in pokrajinskim Narodnim svetom je omogočil, da sta odtlej slovenski in hrvaški narod nastopala kot enovita, za samoodločbo bojujoča se narodna organizma, ki sta v narodnoosvobodilnem boju povezovala vse politične subjekte iz svojega družbenega in političnega prostora.

Svoj pristop k Narodnemu Vijeću in pokrajinskim Narodnim svetom sta slovenska in hrvaška socialnodemokratska stranka razglasili ob ustanovitvi Narodnega Vijeća. Šestega oktobra 1918 so se namreč v Zagrebu sestala vodstva slovenske, hrvaške in bosansko-hercegovske socialne demokracije na jugoslovanski socialistični konferenci. Na njej so z izjemo bosansko-hercegovske stranke sprejeli Resolucijo jugoslovanske socialistične konference, v kateri so soglašali s sodelovanjem socialnodemokratskih strank v Narodnem Vijeću oziroma v pokrajinskih Narodnih svetih. Resolucija je v skladu z »dosedanjimi programatičnimi izjavami v narodnem oziru« zagovarjala stališče »popolne samoodločbe narodov« in zahtevala združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov »v samostojno demokratično jugoslovansko državo«. Poudarila je tudi, da je »z ozirom na zgodovinsko dobo, v koji se nahajamo, tako v interesu jugoslovanskega proletariata, kakor tudi v interesu nujne rešitve jugoslovanskega vprašanja« potrebno, »da stranka sodeluje v Narodnih svetih oziroma v Narodnem odboru (Narodnem Vijeću - op. J. P.) skupno z ostalimi strankami v narodu S. H. S. v vseh točkah, ki ne nasprotujejo našim socialističnim načelom«. Zato je razglašala, »da jugoslovanske socialno demokratične stranke stopijo v posamezne Narodne svete oziroma v osrednji Narodni odbor ter tam uveljavljajo svoja socialistična načela, ki se tičejo rešitve narodnih, političnih, gospodarskih in

⁵⁰ Janko Pleterški, Branko Božič: *Politična in socialna zgodovina Jugoslavije*, Maribor 1975, str. 32. Opomba se nanaša na besedilo, ki ga je napisal J. Pleterški.

kulturnih vprašanj ter da v potrebi odločno nastopijo proti vsemu onemu, kar bi našim načelom nasprotovalo.«⁵¹

Ustanovitev Narodnega Vijeća pa ni pomenila le oblikovanja vrhovnega političnega predstavniškega telesa, ki je razglasilo boj jugoslovanskih narodov v Avstro-Ogrski za samoodločbo. Po njegovi ustanovitvi je, tako kot že pred tem na Slovenskem, tudi v drugih jugoslovanskih deželah habsburške monarhije prišlo do dualizma oblasti. Narodno Vijeće se je namreč postopoma spreminjalo »iz vrhovnega političnega voditelja v dejavnik oblasti«.⁵² Prevezemalo je določene oblastne dolžnosti, vse bolj izrazito pa je nastopalo tudi kot vrhovni naredbodajni organ na jugoslovanskem ozemlju monarhije. Nastalo je dvovladje med starimi oblastvi in Narodnim Vijećem. Na eni strani je še vedno obstajala legitimna, vendar že nemočna oblast avstro-ogrškega sistema, ki je vse bolj očitno izginjala, na drugi strani pa je obstajala nelegitimna, a ne več tajna nova oblast v rokah zagrebškega Narodnega Vijeća. Postajala je vsak dan močnejša in je postopoma potlačevala legitimno oblast. To še bolj, ker ni bilo s strani legitimnih državnih organov nikakršnega posebnega odpora proti spreminjanju Narodnega Vijeća v organ oblasti. Videti je bilo namreč, da je Narodno Vijeće (njegovi organi na terenu so bili narodni sveti, zlasti krajevni narodni sveti) nekakšen poseben kolektiv, ki naj bi pomagal državnim oblastem vzdrževati že izginjajoči red. V resnici pa se je dogajalo nasprotno: Narodno Vijeće se je začelo vse močneje približevati monopolu oblasti.⁵³

S prevladovanjem legitimne avstro-ogrške oblasti se je na različne načine in vedno bolj dokončno izražala zavest nacionalnega osvobajanja jugoslovanskih narodov izpod nemško-mad-

⁵¹ Poročilo o jugoslovanski socialistični konferenci. Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije, tom V. Socialistično gibanje v Sloveniji 1869-1920, Beograd 1951, str. 366-367 (dalje: ZA KPJ).

⁵² Ferdo Čulinović: Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka, druga knjiga (Srbija-Crna Gora-Makedonija, Jugoslavija 1918.-1945.), Zagreb 1954, str. 196 (dalje: Čulinović, Državnopravna historija II).

⁵³ Prav tam; Vilfan, Pravna zgodovina, str. 464.

žarskega gospodovanja. Na Slovenskem se je to pokazalo v prvi polovici oktobra 1918, ko se je med najmočnejšima političnima strankama katoliško Vseslovensko ljudsko stranko in liberalno Jugoslovansko demokratsko stranko razvila javna polemika o prihodnji ureditvi jugoslovanske države. Do polemike je prišlo, ko je v slovenski politiki dozorelo spoznanje, da je še pred razpadom Avstro-Ogrske treba izdelati konkreten državnopravni načrt o notranji ureditvi jugoslovanske države. To spoznanje je najprej prodrlo med politiki VLS. Načelnik VLS A. Korošec in drugi vidni predstavniki stranke so načeli vprašanje prihodnje državne ureditve že na prvi seji ustavnopravnega odseka Narodnega sveta, ki je bila 17. septembra 1918 v Ljubljani. Na tej seji je A. Korošec opozoril na vprašanje ustave prihodnje jugoslovanske skupnosti. Predlagal je, naj bi preučili ustave Švice, Italije, Francije, Anglije in Rusije ter spregovorili tudi o vprašanju uprave, torej o centralizmu, federalizmu ali avtonomiji.⁵⁴

V razpravi, ki se je po Koroščevem nastopu razvila na seji, je zelo tvorno sodeloval eden izmed vidnih politikov VLS, nekdanji kranjski deželni glavar ter dolgoletni državni in deželno-zborski poslanec VLS, sicer profesor zgodovine – Fran plemeniti Šuklje. Za to priložnost je pripravil samostojen referat o vprašanju notranje ureditve prihodnje jugoslovanske države. V njem je zagovarjal avtonomistično državno ureditev. Odziv na Šukljetov referat je bil ugoden, saj ga je ustavnopravni odsek sprejel kot svoje stališče o tem vprašanju. Sklenili so ga objaviti v časnikih, da bi se s sprejetim stališčem seznanili tudi Hrvati in drugi. Referat je ugajal zlasti A. Korošču, zato je avtorja zaprosil, naj ga objavi v glasilu VLS *Slovenec*, kar se je tudi zgodilo.⁵⁵ Kot opozarja M. Zečević, je to pomenilo, da je Šukljetov referat izšel s soglasjem vodilnih ljudi iz Vseslovenske ljudske stranke, zato je

⁵⁴ Šorn, *Narodni svet*, str. 57.

⁵⁵ Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 46. O razpravi, ki se je razvila na seji ustavnopravnega odseka 17. 9. 1918, in Šukljetovem nastopu na njej glej podrobneje Šorn, *Slovensko gospodarstvo*, str. 49-52.

predstavljaj »stališče klerikalne stranke do bodoče ureditve jugoslovanske države.«⁵⁶

Šukljotov referat (odslej članek) je pod naslovom *V zaželjeni deželi* izšel v *Slovencu* v štirih nadaljevanjih med 5. in 18. oktobrom 1918.⁵⁷ Pod istim naslovom ter v enakem številu nadaljevanj pa je med 5. in 17. oktobrom ter 7. in 15. oktobrom 1918 izhajal tudi v glasilih *JDS Slovenski narod* in *JSDS Naprej*.⁵⁸ V njem je F. Šuklje zagovarjal jugoslovansko državo, ki bi bila v državnopravnem pogledu razdeljena na tri avtonomne ozemeljske enote: Slovenijo z Istro, ožjo Hrvaško ter Bosno in Hercegovino z Dalmacijo. Na slovenskem primeru je tudi podrobno opredelil razdelitev pristojnosti med skupno državo in njenimi posameznimi avtonomnimi enotami. Pri tem je za osrednjo državno oblast predvidel še precej široke državnoupravne pristojnosti.⁵⁹ Glede na ozemeljske enote, ki jih je navedel kot sestavne dele prihodnje jugoslovanske države, lahko sklepamo, da je oblikovanje te države predvidel le na ozemlju, ki je obsegalo južnoslovanske dežele iz Avstro-Ogrske monarhije.⁶⁰ Ker očitno ni razmišljal o združitvi habsburških Jugoslovanov s Kraljevino Srbijo in Krajevino Črna gora, lahko tudi sklepamo, da so F. Šuklje in VLS »v tistem trenutku za državo Jugoslovanov iz monarhije predvideli republikansko ureditev«.⁶¹

Objava Šukljotovega članka je imela v slovenski politični javnosti velik odmev, saj je sprožila omenjeno polemiko med VLS in JDS. Jugoslovanska socialnodemokratska stranka se v polemiko ni vključila. Zadovoljila se je le z opombo pod črto, s katero

⁵⁶ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 131.

⁵⁷ Slovenec, leto XLVI, št. 229-231, 237 in 240, 5. 10., 7. 10., 8. 10., 15. 10. in 18. 10. 1918, Fr. pl. Šuklje, *V zaželjeni deželi*.

⁵⁸ Slovenski narod, leto LI, št. 228-230, 235 in 241, 5. 10., 7. 10., 8. 10., 12. 10. in 17. 10. 1918, Fr. pl. Šuklje, *V zaželjeni deželi*; *Naprej*, leto II, št. 229-231, 235 in 236, 7.-9. 10., 14. 10. in 15. 10. 1918, Fr. pl. Šuklje, *V zaželjeni deželi*.

⁵⁹ Podrobneje o Šukljotovi zamisli avtonomistično urejene jugoslovanske države glej Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 47-56.

⁶⁰ Prim. tudi Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 130; Šorn, *Narodni svet*, str. 57-58.

⁶¹ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 131.

je uredništvo *Napreja* pospremilo objavo prvega dela Šukljeto-vega članka v svojem časopisu. V njej so zapisali, da »članke pri-občujemo, ker so stvarni in utegnejo služiti za nadaljna razmo-trivanja o tem vprašanju«, in k temu le še načelno pridali, da si »seveda (...) pridržujemo sodbo o (Šukljetovem - op. J. P.) na-črtu«. ⁶²

Drugače pa se je odzvala Jugoslovanska demokratska stranka. Nastopila je zoper Šukljeto-vo avtonomistični državno-pravni pro-gram in zagovarjala le centralistično in unitaristično urejeno ju-goslovansko državo. ⁶³ Pri tem sta bila najglasnejša načelnik JDS in ljubljanski mestni župan I. Tavčar ter ljubljanski podžupan, deželnozborski poslanec in najtesnejši Tavčarjev sodelavec dr. Karel Triller. Oba sta se nepopustljivo postavila na stran jugo-slovanskega centralističnega in unitarističnega državnega načela. I. Tavčar je celo zapisal, da si ne more predstavljati jugoslovan-ske države, v kateri bi »nastala posebna slovenska, posebna hrva-ška in posebna srbska skupina (avtonomna upravna enota - op. J. P.)«. ⁶⁴ Takim pogledom se je v *Slovenskem narodu* pridružil tudi avtor V. S. (dr. Viktor Sušnik), ki je še zelo naravnost po-vedal, kako si je liberalni del slovenske politike predstavljal ob-likovanje in značaj jugoslovanske države. V. Sušnik je poudaril, da bi »*Jugoslavija brez Srbov bila (...) političen nestvor*«, srbsko politično in kulturno veljavo pa je ocenil z zahtevo, »da zavze-maj srbski narod v bodoči Jugoslaviji (...) odgovarjajoče *odlično mesto*«. ⁶⁵

Polemika, ki se je oktobra 1918 razvila med VLS in JDS o vprašanju državno-pravnega značaja jugoslovanske skupnosti, je pokazala, da so takrat v vodilnih slovenskih političnih taborih

⁶² *Naprej*, leto II, št. 229, 7. 10. 1918, Fr. pl. Šuklje, V zaželjeni deželi; *pripomba uredništva pod črto*.

⁶³ Podrobneje o odzivih na Šukljeto-vo članek V zaželjeni deželi glej v Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 56-65.

⁶⁴ *Slovenski narod*, leto LI, št. 241, 17. 10. 1918, Ivan Tavčar, In necessariis unitas!

⁶⁵ *Slovenski narod*, leto LI, št. 243, 19. 10. 1918, Dr. V. S. (Viktor Sušnik), V Ju-goslaviji.

že sodili, »da je napočil trenutek, ko lahko – pred ustanovitvijo jugoslovanske države – po svoje vplivajo na njeno bodočo ureditev«. ⁶⁶ Na pragu tega velikega cilja tedanje slovenske politike pa so nasprotja med katoliškim in liberalnim taborom v pogledih na jugoslovansko državo temeljila v njenih bistvenih idejnih in političnih opredelitvah: VLS je bila za narodno samostojnost in neodvisnost, za avtonomistično in republikansko državo habsburških Jugoslovanov, JDS pa je podpirala skupaj s Kraljevino Srbijo oblikovano unitaristično, centralistično in monarhistično jugoslovansko skupnost. Pri tem je v iskanju podpore za dosego svojih ciljev VLS računala »predvsem na katoličanstvo in katoliške elemente iz jugoslovanskih pokrajin monarhije, medtem ko so liberalci svoja upanja vezali na pomoč demokratskih strank in skupin iz monarhije in zunaj nje, prav tako pa tudi Srbov iz Srbije, na centralizem, antikatoliške in protiklerikalne sile«. Prepričani so namreč bili, »da lahko le z njihovo podporo obračunajo s prevlado SLS v Sloveniji, kar je bil njihov osnovni in dokončni cilj«. ⁶⁷

Z razpravljanjem o prihodnji ureditvi jugoslovanske države, ki se je v slovenski politični javnosti razvilo v prvi polovici oktobra 1918, sta se časovno ujemali pomembni seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća 15. in 16. oktobra 1918 v Zagrebu. Zavest nacionalnega osvobajanja habsburških Jugoslovanov in ustvarjanja njihove samostojne države je na teh sejah izražal že predlog, da naj osrednji odbor deluje po posebnih tajništvih. Predlog je spominjal na oblikovanje posebnih odsekov slovenskega Narodnega sveta avgusta 1918. Predlagana tajništva po zapisniku obeh sej sicer niso bila ustanovljena, bila pa so navedena. Tajništva, o katerih se je »do sedaj razmišljalo«, naj bi bila: tajništvo za narodno zaščito; tajništvo za narodno gospodarstvo in finance;

⁶⁶ Zečevič, SLS in jug. zedinjenje, str. 131.

⁶⁷ Momčilo Zečevič: Na zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929, I. knjiga, Maribor 1986, str. 58 (dalje: Zečevič, Na zgod. prelomnici).

tajništvo za reševanje agrarnega vprašanja; tajništvo za delavske organizacije; tajništvo za pošto, telegraf in železnice; tajništvo za ustavo Države SHS in tajništvo za propagiranje ideje Narodnega Vijeća med širokimi ljudskimi množicami kot tudi inteligenco.⁶⁸

Zavest o državnem osamosvajanju Slovencev, Hrvatov in Srbov iz Avstro-Ogrske monarhije pa je zelo neposredno razkrila razprava o dejavnosti Narodnega Vijeća v tistem času. V razpravi se je uveljavilo mnenje, naj osrednji odbor Narodnega Vijeća izda razglas, v katerem bi bila poudarjena »načela naše narodne politike«. Razlike, ki so se pojavile v razpravi, so zadevale le vprašanje, ali objaviti ta razglas v hrvaškem saboru ali ne. Po mnenju dela razpravljavcev, ki so razmišljali, ali je Narodno Vijeće sposobno »prevzeti oblast v svoje roke«, objava takega razglasa v saboru ne bi bila smotrna, ker po njihovi oceni Narodno Vijeće še ni imelo moči, da bi lahko zaščitilo osvojeno oblast. Opozorili so, da bi bilo tako ravnanje »nedostojno moči našega naroda in resnosti tega trenutka«. Narodni nasprotniki bi namreč razgnali sabor, ljudstvo bi izgubilo zaupanje v resnost vodij, »pred zunanjim svetom pa bi se komentiralo, da sedemmilijonski narod še ni sposoben za svobodo in samostojnost«. Ti razpravljavci so še opozarjali, da bi se lahko tudi v saboru »pojavi elementi, ki bi zmotili enodušno voljo narodnih poslancev in služili našim narodnim sovražnikom kot potokaz, kateremu naj sledijo«. Tako je bil na koncu sprejet sklep, da mora osrednji odbor čimprej objaviti razglas narodu – vendar ne v saboru –, v katerem bodo jasno opredeljena načela politike Narodnega Vijeća. Utemeljevali naj bi jih »narodna enotnost našega celotnega naroda in rešitev njegovega problema ne parcialno, ampak v svoji celoti«. Posebej naj bi se poudarila tudi »suverena jugoslovanska država, ustanovljena na narodni samoodločbi«. Razpravljavci so še sklenili, da naj se po objavi tega razglasa osrednji odbor Narodnega Vijeća

⁶⁸ Zapisnik sa sednice poslovnog odbora Narodnog Vijeća SHS, Grada I, str. 364.

ravna po razvoju dogodkov in trenutnem političnem položaju in glede na to tudi odloča, ali naj skliče sabor, kakšno stališče bo zavzel »v sedanjem času, in t. n.«⁶⁹

Vprašanje usmerjanja akcije Narodnega Vijeća v boju za narodno samoodločbo habsburških Jugoslovanov je bilo odločeno v dneh neposredno po omenjenih sejah. Povod za to odločitev pa je bil dan še v času, ko sta seji potekali. Že potem ko so se oktobra 1918 na italijanskem bojišču prenehali boriti vojaki iz čeških in jugoslovanskih dežel, je bil, kot pravi A. J. P. Taylor, objavljen »posmrtni načrt« Avstro-Ogrske monarhije.⁷⁰ To je bil Manifest cesarja Karla, ki ga je ta 16. oktobra 1918 naslovil svojim »zvestim avstrijskim narodom«; po njem naj bi bil avstrijski del monarhije preurejen na federativni osnovi. Zadnji habsburški vladar je v njem priznaval skladnost želja avstrijskih narodov s prenovo Avstrije »na njenih naravnih in zato zanesljivih osnovah«. Strinjal se je, da naj postane Avstrija »po volji svojih narodov« zvezna država, »v kateri vsako pleme na svojem teritoriju tvori svojo lastno državno skupnost«. Mesto Trst s svojim zaledjem bi po želji prebivalstva dobilo ustrezen poseben položaj. Pri tem je Karel zagotavljal, da državnopravna preureditev, ki bo vsaki posebni narodni državi jamčila samostojnost, ne bo »na noben način posegla v celotnost dežel ogrske krone«. Tako naj bi se v okviru Avstro-Ogrske – ob nespremenjenem državnopravnem položaju ogrskega dela monarhije – oblikovala nova federativna avstrijska država. Karel je zato pozival narode, »na katerih samoodločbi se bo osnovala nova država«, naj sodelujejo »pri tem velikem delu po Narodnih svetih, ki bodo sestavljeni od zastopnikov na cesarskem svetu vsakega naroda« in bodo vzajemno zastopali interese narodov tudi v občevanju z avstrijsko vlado.⁷¹

Manifest cesarja Karla je torej obstajal v okviru dualizma in je zapiral Slovence pot v jugoslovansko državo. Za Slovence je

⁶⁹ Prav tam, str. 365.

⁷⁰ Taylor, Habsburška monarhija, str. 285.

⁷¹ Manifest cara Karla, Grada I, 364–365.

bil problematičen tudi zaradi svojih določb o posebnem položaju Trsta in nasploh zaradi popolne nejasnosti, kako naj bi se ureničila njegova načela. Karla so namreč k objavi prisilili izključno zunanjepolitični nagibi. Tako je namreč želel vplivati na Wilsonov odgovor na avstro-ogrsko mirovno ponudbo. Sicer pa ideja, da se Manifest objavi, sploh ni bila njegova, temveč so to 10. oktobra 1918 predlagali nemški poslanci, seveda ne iz uvidevnosti do nenemških narodov, marveč ker so računali, da bodo s poudarjanjem pravice do samoodločbe in državnosti na narodnem ozemlju podkrepili zahteve po priključitvi nemških ozemelj na Češkem k Nemški Avstriji.⁷²

Hkrati z objavo »posmrtnega načrta« Avstro-Ogrske je proces narodnega osamosvajanja in ustvarjanja samostojne nacionalne državnosti nenemških narodov monarhije že prešel v sklepno obdobje. Nezadržno se je napovedoval njihov prehod iz habsburške monarhije v lastne svobodne narodne države. Ta proces je podpiral tudi W. Wilson, ki ga je Avstro-Ogrska v svoji mirovni pogodbi 4. oktobra 1918 zaprosila za mirovno posredovanje. Državni sekretar ZDA Robert Lansing je namreč 18. oktobra 1918 v Wilsonovem imenu zavrnil avstro-ogrsko mirovno ponudbo. Pri tem je poudaril, da vlada ZDA priznava obstoj vojnega stanja med Češkoslovaško ter nemškim in avstro-ogrskim cesarstvom. To je pomenilo, da je bil za vlado ZDA »češko-slovaški Narodni svet de facto vojujoča vlada«, ki ima potrebno avtoriteto, »da vodi vojaške in politične zadeve Čehoslovakov«. Ameriški zavrnitvi avstro-ogrške mirovne pogodbe je dajalo poseben pomen Lansingovo opozorilo, da je vlada ZDA »na najdaljnosežnejši način priznala, da so narodne težnje Jugoslovanov za svobodo pravične«. »Zato,« je nadaljeval R. Lansing, »predsednik (W. Wilson - op. J. P.) ne more več priznavati gole avtonomije tem (tj. jugoslovanskim - op. J. P.) narodom kot osnovo za mir, temveč je prisiljen zahtevati, da bodo oni (jugoslovanski narodi - op. J. P.)

⁷² Helmut Rumpler: Das Völkermanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918, München 1966, str. 39-40. Navajam po Pleterski, Prva odločitve, str. 257.

in ne on sodniki o tem, kakšna akcija s strani avstro-ogrške vlade bo zadovoljila težnje in razumevanje teh narodov o njihovih pravicah in njihovi odločbi kot članov v družini narodov.«⁷³

Dejavnost Narodnega Vijeća po sejah njegovega osrednjega odbora 15. in 16. oktobra 1918 je, kot je bilo sklenjeno, usmerjal trenutni politični položaj. Ta položaj je na notranjepolitičnem področju opredelil Karlov Manifest, na zunanjepolitičnem pa ameriška zavrnitev avstro-ogrške mirovne pogodbe. Narodno Vijeće je v teh razmerah svojo akcijo usmerilo v izvedbo samoodločbe Slovencev, Hrvatov in Srbov, tj. v njihov prehod iz Avstro-Ogrske monarhije v lastno, samostojno in neodvisno jugoslovansko državo. Te priprave so bile dovršene na seji Narodnega Vijeća 17.-19. oktobra 1918 v Zagrebu, na kateri je bil sprejet Razglas »o narodni samoodločbi Slovencev, Hrvatov in Srbov nasproti Avstro-Ogrski«.⁷⁴

Razglas z dne 19. oktobra 1918 je uvodoma poudarjal, da Narodno Vijeće, »pooblaščno od vseh narodnih strank in skupin, v svoje roke prevzema vodenje narodne politike«. Zato »ne bo od sedaj v splošnih narodnih vprašanjih nobena stranka, niti skupina, niti parlamentarna skupina vodila nikakršne posebne politike, niti ne bo ločeno stopila v pogajanja z dejavniki izven naroda, ampak bo v prihodnje v vseh vprašanjih edini predstavnik in odločilni dejavnik Narodno Vijeće.«⁷⁵ Razglas je nato navedel naslednje temeljne zahteve, ki jih je »za rešitev našega narodnega vprašanja« postavilo Narodno Vijeće: zahtevalo je zedinjenje »našega celotnega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov na vsem njegovem etnografskem teritoriju ne glede na katere koli pokrajinske in državne meje, v katerih danes živi - v eno enotno popolnoma suvereno državo, urejeno na načelih politične (in) ekonomske demokracije, kar v sebi vsebuje odpravo vseh socialnih

⁷³ R. Lansing - W. A. F. Ekengrenu, Građa I, 368.

⁷⁴ Lončar, Politično življenje Slovencev, str. 117.

⁷⁵ Objava Narodnog Vijeća SHS. Građa o stvaranju jugoslovenske države (1. I - 20. XII 1918), tom II, priredila dr. Dragoslav Janković in dr. Bogdan Krizman, Beograd 1964, str. 373 (dalje: Građa II).

in ekonomskih krivic in neenakosti.« Obenem je terjalo, da je na prihodnji mirovni konferenci »naš narod enotno zastopan po svojih posebnih odposlancih«. ⁷⁶

Na podlagi teh zahtev je Narodno Vijeće odklonilo predloge, ki jih je za rešitev slovenskega, hrvaškega in srbskega vprašanja ponujal cesarski Manifest 16. oktobra 1918, ravno tako pa je odklonilo tudi vsak prihodnji predlog, ki bi vodil k temu, da se narodno vprašanje Slovencev, Hrvatov in Srbov reši delno in da se mu odvzame njegov mednarodni pomen. V tej zvezi je poudarilo, da bo le ob uresničitvi teh zahtev zagotovljen trajen mir med narodi, združenimi v svobodnih državah, s tem pa bosta omogočena tudi zveza narodov in splošna razorožitev. Narodno Vijeće je še posebej izjavilo, da bo vsem tujenarodnim manjšinam »v državi Slovencev, Hrvatov in Srbov (podčrtal J. P.)« omogočen svoboden razvoj po splošnih načelih demokracije, sosednjim državam v zaledju Države SHS pa trgovsko-prometni dostop na morje, in sicer tako, da »to ne posega v našo teritorialno celovitost in državno suverenost«. V skladu s temi izjavami je Narodno Vijeće v svojem Razglasu pozvalo »naš narod ene krvi in jezika«, da se zavzame za uresničenje navedenih zahtev in načel in se združi v »veliko, nezlomljivo narodno kolo, kateremu je pred očmi samo velik ideal narodnega zedinjenja, svobode in neodvisnosti«. ⁷⁷

S tem, ko je Narodno Vijeće odklonilo cesarjev Manifest in zahtevalo popolno suvereno in samostojno jugoslovansko državo, je »politično pretrgalo z monarhijo, čeprav ustanovitev take države še ni razglasilo, niti sebe postavilo za njen vrhovni oblastni organ. Toda ne glede na formalno stran, je jugoslovanska država na ozemlju habsburške monarhije, 'Država Slovencev, Hrvatov in Srbov' od tega dne dejansko že obstajala.« ⁷⁸ Kot opozarja

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Prav tam, str. 373–374.

⁷⁸ Pleterski, Prva odločitev, str. 258. O 19. oktobru 1918 kot datumu konstituiranja Države SHS glej tudi Boban, Nastanak Države SHS, str. 53–56, 59.

J. Pleterski, ameriški odklonilni odgovor na avstro-ogrsko mirovno ponudbo »v Zagrebu 19. oktobra, ko so sestavljali omenjeni razglas Narodnega veča, menda še ni bil znan. Vsekakor pa je pomenil silovito politično podporo stališču Narodnega veča.«⁷⁹ Ko so v Zagrebu izvedeli za ameriško zavrnitev avstro-ogrške mirovne ponudbe, jo je Narodno Vijeće navdušeno sprejelo in 21. oktobra 1918 objavilo svoje Sporočilo o ameriškem odgovoru. To je bilo pomembno zato, ker so bile ob tej priložnosti zahteve iz Razglasa Narodnega Vijeća z dne 19. oktobra 1918 še enkrat poudarjene. Objava omenjenega Sporočila pa je bila posebej pomembna še zaradi ocene Narodnega Vijeća, da že obstaja formalno sicer še ne razglašena Država SHS.

V svojem Sporočilu je Narodno Vijeće pozdravilo ameriško zavrnitev avstro-ogrške mirovne ponudbe. Ob tem je opozorilo na Razglas z dne 19. oktobra 1918 in izjavilo, da je v njem »narod Slovencev, Hrvatov in Srbov« glede »rešitve svojega narodnega vprašanja« zavzel »misel brezpogojne narodne samoodločbe«. Na to se je navezovala izjava v Sporočilu, da je Narodno Vijeće sklenilo »prevzeti korake glede upostave ustavnih pravic, posebej glede svobode tiska in pravice zbiranja«. Obenem je pozvalo zagrebško prebivalstvo in ljudstvo sploh, da v svojem veselju in navdušenju »onemogoči vsako demonstracijo, ki bi vodila tudi k najmanjšemu uničevanju tujega imetja«. Kajti vsaka škoda, ki bi nastala v takih izgredih, ne bi samo škodila »ugledu našega naroda«, marveč bi lahko »uničila imetje, ki se more že sedaj (podčrtal J. P.) imeti za imetje bodoče države Slovencev, Hrvatov in Srbov«.⁸⁰

Prehod Slovencev, Hrvatov in Srbov ter drugih nenemških narodov iz Avstro-Ogrske monarhije v njihove samostojne in neodvisne države se je kazal vedno ostreje. Istega dne, ko je Narodno Vijeće objavilo svoje Sporočilo o ameriškem odgovoru na avstro-ogrsko mirovno ponudbo, je »češkoslovaška vlada v Parizu

⁷⁹ Pleterski, Prva odločitev, str. 259.

⁸⁰ Saopštenje Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 378.

formalno objavila svojo izjavo o neodvisnosti.⁸¹ Nenemški narodi so udejanjali narodno in politično svobodo ter samostojnost – »stoletna avstrijska zgradba je gorela na vseh koncih in krajih.«⁸² Tudi v Sloveniji se je v tem času nazorno pokazalo razpadanje dotedanje avstrijske oblasti. Prva politična posledica ustanovitve Narodnega Vijeća in njegovega Razglasa z dne 19. oktobra 1918 je bila resolucija kranjskega deželnega odbora, sprejeta 22. oktobra 1918. Resolucija je na predlog deželnega glavarja dr. Ivana Šušteršiča pozdravila Razglas Narodnega Vijeća in poudarila, da se »odbor v celoti pridružuje proglasu Narodnega Vijeća SHS z dne 19. oktobra 1918 (tj. tudi k izrecni zavrnitvi Karlovega manifesta!) in da se ‚odslej ne smatra več kompetentnim izvrševati katerekoli politične posle‘, temveč le opravljati tekoče posle do izročitve svojih nalog bodoči legitimni državni oblasti«. To pa ni bilo dovolj slovenskemu Narodnemu svetu, saj je nato 26. oktobra 1918 I. Šušteršiča kratko malo odstavil.⁸³

Medtem je Narodno Vijeće v Zagrebu že povsem samostojno in neodvisno ocenjevalo varnostne in družbeno-politične razmere v jugoslovanskem delu monarhije. Zaradi napadov na kolodvore in drugo premoženje oziroma zaradi javnih nemirov je 23. oktobra 1918 pozvalo pripadnike vseh političnih strank in skupin, zastopanih v Narodnem Vijeću, da po mestih in vaseh ustanovijo odbore Narodnega Vijeća; vanje naj bi vstopili tudi ljudje, ki niso pripadali nobeni politični stranki ali skupini, a so se zavzemali za »zedinjenje in osvoboditev našega naroda na temelju Razglasa Narodnega Vijeća z 19. oktobra 1918«. Narodno Vijeće je poudarilo, da je naloga takih odborov zaščita oseb in premoženja »vseh naših državljanov brez razlike« (podčrtal J. P.), in opozorilo, da morajo ti odbori izvrševati to, kar jim ukaže Narodno Vijeće. V pozivu je bila opredeljena tudi organizacijska sestava takih odborov. Sestavljali naj bi jih najzanesljivejši in v narodnem

⁸¹ Taylor, Habsburška monarhija, str. 285.

⁸² Erjavec, Slovenci, str. 63.

⁸³ Pleterski, Šušteršič, str. 439.

boju preizkušeni ljudje in ti bi si izbrali predsednika odbora, vodjo za narodno zaščito in svojega poslovodjo. Izvolitev teh bi potrdilo Narodno Vijeće.⁸⁴

Poziv, naj se po mestih in vaseh ustanovijo odbori za zaščito ljudi in premoženja, je dejansko izražal oceno, da mora Narodno Vijeće razpolagati z lastnimi varnostnimi silami. To pa je že pomenilo, da se je Narodno Vijeće zavedalo svoje državne oblasti in lastne državnosti, ki so jo tedaj neformalno že imeli Slovenci, Hrvati in Srbi. Slednje je Narodno Vijeće poudarilo tudi v svojem Apelu z dne 26. oktobra 1918. V njem je posredno tudi ugotovilo, da je nastala nova država Slovencev, Hrvatov in Srbov – nekaj dni kasneje dejansko oblikovana Država SHS.

Apel Narodnega Vijeća z dne 26. oktobra 1918 je podobno kot že Apel A. Korošca narodu 21. septembra 1918 pozival k plačevanju prostovoljnega narodnega davka. Uvodoma je opozarjal, da se v tem času »postavljajo temelji svobodni jugoslovanski državi« in da je Narodno Vijeće začelo »te dni svoje pomembno delo«, zato so mu za doseg njegovega cilja ob vsem drugem potrebna tudi precejšnja denarna sredstva. V Apelu je bilo rečeno, da so se teh potreb zavedeli »mnogi naši ljudje in mnoge ustanove« in so se sami priglasili Narodnemu Vijeću ter dali »precejšnje prispevke za splošno narodno stvar«. Kljub temu pa je Apel opominjal, da pri tem ne more ostati, kajti ko se »danes ustvarjajo osnove za našo skupno svobodno državo«, je potrebno, »da za to državo doprinese vsak svoj prispevek«. Zato se mora vsakdo zavedati, »da mu je dolžnost za splošno narodno stvar dati svoj del prispevka in da je ta vestnost predpogoj njegove ožje pripadnosti *novi državi, ki s pravico zahteva od njega, da ji pomaga, da se organizira* (podčrtal J. P.)«. Po Apelu je bil to dokaz narodnega plebiscita. Prispevek, h kateremu je pozival Apel, je Narodno Vijeće začasno opredelilo »kot prostovoljni narodni davek«.⁸⁵

⁸⁴ Poziv Narodnog Vijeća SHS, Grada II, 382.

⁸⁵ Apel Narodnog Vijeća SHS, Grada II, 388-389.

Samostojne in javne ocene Narodnega Vijeća o varnostnem, družbenem in političnem položaju v jugoslovanskem delu Avstro-Ogrske monarhije so dokazovale, da so tedaj habsburški Jugoslovani že začeli živeti svoje od monarhije ločeno narodnopolitično življenje. Kljub temu pa je habsburška država »še poslednjič poskusila preprečiti, da bi njeno truplo odpeljali z mednarodnega odra«. ⁸⁶ Avstro-ogrski minister za zunanje zadeve grof Gyula Andrassy je 28. oktobra 1918 odgovoril na noto državnega sekretarja ZDA R. Lansinga, v kateri je le-ta 18. oktobra 1918 v Wilsonovem imenu zavrnil avstro-ogrsko mirovno ponudbo. V odgovoru je G. Andrassy izjavil, da avstro-ogrška vlada ne ugovarja »tej (z dne 18. oktobra - op. J. P.) kot tudi prejšnjim izjavam g. predsednika (W. Wilsona - op. J. P.)«, strinja pa se tudi z njegovim mnenjem »o pravicah narodov Avstro-Ogrske, posebej Čehoslovakov in Jugoslovanov«. Poleg tega je G. Andrassy še izjavil, da je avstro-ogrška vlada takoj pripravljena začeti mirovna pogajanja z nasprotnimi državami. ⁸⁷

Odgovor G. Andrassyja je pomenil, da je Avstro-Ogrska priznala svoj vojaški poraz ter da je priznala Čehom, Slovakom in »tudi jugoslovanskim narodom pravico do popolne samoodločbe«. ⁸⁸ S tem, ko se je avstro-ogrška vlada strinjala z ameriško noto z dne 18. oktobra 1918 in z Wilsonovimi mirovnimi pogoji, pa se je strinjala tudi z mnenjem vlade ZDA, da obstaja vojno stanje ne le med silami Antante ter nemškimi in avstro-ogrskim cesarstvom, temveč tudi med obema cesarstvoma in Češkoslovaško oziroma novo nastalimi državami. Zato je treba opozoriti na mnenje A. J. P. Taylorja, da je Andrassyjeva ponudba za takojšnja mirovna pogajanja v resnici pomenila ponudbo za pogajanja med Avstro-Ogrsko in novo nastalimi državami, da bi »morda (...) naposled kdo priznal habsburško oblast, vseeno nad kom ali nad čim«. Toda bilo je prepozno, na Andrassyjevo noto ni bilo no-

⁸⁶ Taylor, Habsburška monarhija, str. 285.

⁸⁷ J. Andrašić - vladi SAD, Grada II, str. 393.

⁸⁸ Pleterski, Prva odločitev, str. 261.

benega odgovora več. »Namesto tega so narodni voditelji dokončali raskosavanje.« V Pragi je bila 28. oktobra 1918 »razglašena češkoslovaška republika in je prevzela vladu od cesarskih oblasti«. ⁸⁹ Dan kasneje, 29. oktobra, pa je bila v Zagrebu in Ljubljani hkrati razglašena ustanovitev neodvisne in samostojne Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je razen Prekmurja, Medžimurja, Baranje, Bačke in zahodnega dela Banata obsegala vse jugoslovanske pokrajine iz nekdanje Avstro-Ogrske monarhije.

Tako je prenehala obstajati habsburška država, v kateri Slovenci niso dosegli narodne svobode in enakopravnosti. Zato so iz Avstro-Ogrske tudi odšli, in sicer »iz odpora proti dotedanjemu nemodremu nemškemu pritisku, proti narodnim krivicam in drugim budalostim obeh vladajočih narodov habsburške monarhije«. ⁹⁰ Nemško nespamet je morda najbolj verodostojno 2. novembra 1918 pojasnila *Resnica*, politično glasilo nekaj dni pred tem odstavljenega zadnjega kranjskega deželnega glavarja in do decembra 1917 načelnika Vseslovenske ljudske stranke I. Šušteršiča. V *Resnici*, glasilu »ljudi, ki so bili med Slovenci Avstriji najbolj privrženi in so se je držali do konca«, so ji v slovo zapisali: Nemci nam niso »hoteli dati pred leti avtonomije, zavirali so vsako rešitev jugoslovanskega vprašanja. S tem so Nemci postali grobarji Avstrije. Nemška nedostopnost je rodila našo svobodo!« ⁹¹ Ta svoboda je bila torej porojena iz slovenske volje po narodni ohranitvi, zaradi katere se je najvidnejši med takratnimi narodnimi voditelji knezoškof Anton Bonaventura Jeglič odločil za razhod s habsburško monarhijo. O tem je leta 1920 v svojem dnevniku zapisal naslednje: »Res, bil sem zvest Avstrijec in gabila se mi je očitna in posebno skrivna koruptna agitacija zoper Avstrijo. Želel pa sem od nekdanj, da bi se Jugoslovani v okviru Avstrije

⁸⁹ Taylor, Habsburška monarhija, str. 255.

⁹⁰ Albin Prepeluh: Pripombe k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938, str. 148. (Od str. 297 se opomba nanaša na študijo Dušana Kermaunerja: Albin Prepeluh-Abditus. Njegov idejni razvoj in delo). - Dalje: Prepeluh, Pripombe k prevratni dobi.

⁹¹ Pleterski, Šušteršič, str. 439.

združili v eno celoto. Vedel sem pa, da je izvršitev te želje nemogoča brez izredno hude prekucije. No, vojska je pa vse tako pretresla in preobrnila, da se mi je ta združitev zdela mogoča. Ker je na to merila majniška deklaracija, mi je bila draga. Ker se pa ljudje niso zato vnemali, ali bolj prav, ker se niso znali prav orientirati in se niso gibali, jaz sem pa čutil, da bo vse izgubljeno in bomo ponemčeni (podčrtal J. P.), ako se v tem ugodnem času ne dvignemo, sem storil korake, da smo se podpisale vse stranke (mišljena je t. i. Ljubljanska izjava z dne 15. septembra 1917, ki je bila izhodišče enotno zasnovanega in vodenega slovenskega narodnopolitičnega gibanja od septembra 1917 do junija 1918 – op. J. P.). Moj podpis je bil merodajen in začelo se je gibanje, ki je omogočilo Jugoslavijo. Hvala Bogu, ki je vse okolnosti tako vodil, da so bili moji koraki popolnoma zakoniti.«⁹²

Navedena pojasnila in utemeljitve odhoda Slovencev iz Avstro-Ogrske so bili zapisani po prelomu državnopravnih vezi med habsburško monarhijo in slovenskimi deželami 29. oktobra 1918. Ta prelom je seveda pomenil ključno dejanje slovenske narodnopolitične osamosvojitve in graditve lastne nacionalne državnosti leta 1918. Zato je treba posebej spregovoriti tudi o njem. Najprej je treba povedati, da je bila državnopravna ločitev slovenskih dežel od habsburške monarhije večstransko izražena. Upoštevanje slovenskih dežel kot ozemlja, ki državnopravno ni več vezano na Avstro-Ogrsko, se je namreč kazalo že v dejanjih državnopravnega značaja, ki so bila izvršena v Zagrebu še pred znano ljubljansko manifestacijo 29. oktobra 1918. Najprej na zasedanju hrvaškega sabora 29. oktobra. Kot vemo, je na tem zasedanju hrvaški sabor na podlagi pravice do samoodločbe pretrgal vse državnopravne odnose in zveze med Kraljevino Hrvaško, Slavonijo in Dalmacijo z ene in Kraljevino Ogrsko in avstrijskim

⁹² ARS, referat za dislocirano gradivo II, dr. Anton Bonaventura Jeglič: Dnevnik. Fasc. 3, leto 1916-1927 (prepis), Zapis z dne 14. 7. 1920 (dalje: Jegličev dnevnik). O Ljubljanski izjavi glej podrobneje Pleterski, Prva odločitev, str. 137-145; isti, Šušteršič, str. 398-399.

cesarstvom z druge strani. Posebej je še odpravil in za nično razglasil hrvaško-ogrsko pogodbo iz leta 1868, tako da odtlej Dalmacija, Hrvaška in Slavonija s Kraljevino Ogrsko niso imele niti pravno niti dejansko več nobenih skupnih državnih zadev. Dalmacija z Reko ter Hrvaška in Slavonija so bile s tem nasproti Ogrski in Avstriji razglašene za povsem neodvisno državo, ki »po modernem načelu narodnosti in temeljnemu načelu narodne enotnosti Slovencev, Hrvatov in Srbov« vstopa »v skupno narodno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov na celem etnografskem področju tega naroda brez ozira na kakršne koli teritorialne in državne meje, v katerih živi danes narod Slovencev, Hrvatov in Srbov (podčrtal J. P.)«. ⁹³ Sabor je hkrati soglasno sprejel tudi sklep, da »ima kot predstavnik kraljevin Hrvaške, Slavonije in Dalmacije razglas Narodnega Vijeća z 19. t. m. za obvezen in izjavlja, da Narodnemu Vijeću Slovencev, Hrvatov in Srbov priznava vrhovno oblast«. ⁹⁴ Z razglasitvijo, da se Hrvaška, Slavonija in Dalmacija z Reko vključijo v novo jugoslovansko državo, je hrvaški sabor kot prvo politično predstavniško telo med jugoslovanskimi narodi, ki so do tedaj živeli v Avstro-Ogrski monarhiji, ugotovil, da so v enakem državnopravnem položaju nasproti Avstro-Ogrski tudi druge jugoslovanske dežele, torej tudi slovenske. Tudi Narodno Vijeće je kot vrhovno politično predstavništvo habsburških Jugoslovancev istega dne opredelilo državnopravni položaj vseh jugoslovanskih dežel (in s tem tudi slovenskih) iz Avstro-Ogrske monarhije v smislu pripadanja novi Državi SHS. V skladu s stališčem, obravnavanim na seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća 28. oktobra 1918 v Zagrebu, da mora »diktatorsko oblast (...) v svoje roke prevzeti Narodno Vijeće«, ⁹⁵ je 29. oktobra 1918 sporočilo, »da za vrhovno oblast v vseh jugoslovanskih deželah, ki so zastopane v Narodnem Vijeću (podčrtal J. P.), razglša predsedstvo Narodnega Vijeća«. Ob tem je

⁹³ Stenografski zapisnik sa 256. sednice hrvatskog Sabora, Građa II, str. 405-406.

⁹⁴ Prav tam, str. 412, 409.

⁹⁵ Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Građa II, str. 393.

še naznanilo, da je bil za predsednika in glede na to tudi predstojnika »eksekutive za vse jugoslovanske dežele« izbran slovenski politik A. Korošec.⁹⁶

Izjava, da jugoslovanske dežele iz nekdanje Avstro-Ogrske monarhije pripadajo novi Državi SHS, je seveda pomenila že tudi obstoj te države same. A kljub temu je Narodno Vijeće še posebej objavilo, da je nastala nova Država SHS. Tako je v svojem razglasu vojakom 29. oktobra 1918 izjavilo, da se z »današnjim dnevom ustanavlja (...) država Slovencev, Hrvatov in Srbov (podčrtal J. P.)«, in jim ukazalo, da se morajo brezpogojno podrediti »poveljem vlade Narodnega Vijeća Slovencev, Hrvatov in Srbov«. Ob tej priložnosti je še naglasilo, da »država Slovencev, Hrvatov in Srbov ni samo od tujega gospodstva osvobojena in zedinjena dežela (podčrtal J. P.), marveč bo v njej osvobojeno tudi ljudstvo stoletnih krivic in neenakosti«.⁹⁷

Nastanek nove Države SHS je Narodno Vijeće naznanilo tudi vladam zavezniških držav. V svojem obvestilu 31. oktobra 1918 jim je sporočilo, da je bila »na teritoriju Južnih Slovanov, ki je do sedaj spadal v sestav bivše Avstro-Ogrske monarhije«, ustanovljena Država SHS. Obenem je sporočilo, da je Država SHS pripravljena stopiti »v skupno državo s Srbijo in Črno Goro«. Narodno Vijeće je še izjavilo, da se Država SHS formalno »ne nahaja v vojnem stanju z aliiranimi državami« in da jih šteje za prijateljske države. Ob tej priložnosti je zavezniške države še seznanilo, »da se vojna mornarica, ki se je do sedaj nahajala v posesti Avstro-Ogrske monarhije, nahaja od danes v oblasti Narodnega Vijeća Slovencev, Hrvatov in Srbov«.⁹⁸

Prehod slovenskih dežel iz habsburškega državnega okvira v Državo SHS je bil torej v državnopravnem smislu oznanjen 29. oktobra 1918 v objavah Narodnega Vijeća. Istega dne je to poudaril tudi Glavni odbor Narodnega Vijeća Bosne in Herce-

⁹⁶ Saopštenje Narodnog Vijeća SHS, Građa II, str. 416.

⁹⁷ Proglas Narodnog Vijeća SHS vojnicima, Građa II, str. 402.

⁹⁸ Narodno Vijeće SHS - vladama savezničkih država, Građa II, str. 430.

govine. Na seji 29. oktobra 1918 je namreč sklenil, da sporoči podpredsedniku zagrebškega Narodnega Vijeća Svetozarju Pribičeviću svoje mnenje, naj se »razglasi neodvisnost cele (podčrtal J. P.) Jugoslavije«.⁹⁹

Novi državnopravni položaj jugoslovanskih dežel iz nekdanje Avstro-Ogrske monarhije je bil 29. oktobra 1918 opredeljen v vseh pokrajinskih središčih Države SHS. Opredelila sta ga hrvaški Sabor in Glavni odbor Narodnega Vijeća Bosne in Hercegovine, razglasilo pa ga je tudi Narodno Vijeće v Zagrebu. Enako je bil prehod slovenskih dežel iz habsburške monarhije v Državo SHS posebej izvršen in razglašen tudi v Sloveniji. To se je zgodilo na veliki narodni manifestaciji 29. oktobra 1918 na Kongresnem trgu v Ljubljani. Kot je nato zapisal *Slovenski narod*, so do tistega dne na Slovenskem »iz lastne moči (...) že ustvarili temelje svoje državne organizacije in je naše delo uspelo že tako daleč, da lahko z mirno vestjo trdimo, da so položeni neporušljivi temelji naše države. Te(j) zavesti in upanju v lepo bodočnost troedinega naroda SHS je veljala manifestacija, ki se je vršila ta dan (29. oktobra 1918 – op. J. P.) v Ljubljani.«¹⁰⁰ Manifestacije se je udeležilo več kot 30.000 ljudi in približno 200 slovenskih častnikov in vojakov ter vsi vodilni slovenski politični predstavniki, ki so bili tedaj v Ljubljani – med njimi v odsotnosti A. Korošca predsedujoči Narodnega sveta I. Hribar, predstavnik Jugoslovanskega kluba in Vseslovenske ljudske stranke dr. Lovro Pogačnik, namestnik kranjskega deželnega glavarja K. Triller, predstavnik Jugoslovanske socialnodemokratske stranke Josip Kopač, ljubljanski župan in načelnik Jugoslovanske demokratske stranke I. Tavčar in ljubljanski knezoškof A. B. Jeglič.¹⁰¹

Državnopravne vezi med slovenskimi deželami in habsburško monarhijo so se pretrgale potem, ko je 28. oktobra 1918 avstro-ogrška vlada priznala Wilsonove mirovne pogoje, s čimer je

⁹⁹ Zapisnik sa sednice Glavnog odbora Narodnog Vijeća BiH, Građa II, str. 418.

¹⁰⁰ Slovenski narod, leto LI, št. 254, 30. 10. 1918, Manifestacijski sprevod v Ljubljani.

¹⁰¹ Prav tam.

bilo omogočeno, da se izvrši narodna samoodločba v postavni obliki, v razmerah, ko ustanovitev lastne države ni več pomenila revolucionarnega, marveč legalno, od vlade priznano dejanje. Toda kot opozarja J. Pleterski, s tem »niso bila rešena še vsa vprašanja razmerja do nosilcev nekdanje suverenosti habsburške države, zlasti ne vprašanje razmerja do monarha«. Kot pereče vprašanje pa se je poleg politične plati tega problema še zlasti postavljalo »vprašanje veljavnosti prisege cesarju za vojaške osebe«. ¹⁰²

Na ti vprašanji je odgovorila ljubljanska manifestacija 29. oktobra 1918, ¹⁰³ s katero je bila »spojena slovesna proglasitev odcepa od Avstro-Ogrske in združitve z brati Srbi in Hrvati v eno državo«. ¹⁰⁴ Slavnostni govornik na manifestaciji, I. Hribar, je zbrane nagovoril kot državljane in državljanke svobodne Jugoslavije in pozdravil rojstvo nove države – Jugoslavije. ¹⁰⁵ Kot je kasneje zapisal v svojih spominih, je bilo s tem »proglášeno odcepljenje Slovenije od Avstro-Ogrske monarhije in njeno združenje z Jugoslavijo«. ¹⁰⁶

Toda s slovesno razglasitvijo nove jugoslovanske države dejanje slovenske narodne samoodločbe pravno še ni bilo dovršeno. Manifestacija 29. oktobra 1918 je to dejanje sicer »v resnici izvršila, čeprav ne po zamisli Narodnega sveta in niti ne v obliki, ki bi sodila v vrsto meščanskih demokratičnih pravnih ustanov«. Slovenska samoodločba 29. oktobra je namreč temeljila na tem, da je navzoča »množica in tudi vsa slovenska javnost manifestacijo razumela in sprejela kot dejanje državne samoodločbe in osamosvojitve«. Toda ob manifestaciji je bilo to izraženo na nepreviden način, prek razpoloženja zbrane množice in opredelitve slovenskega vojaštva za Jugoslavijo. ¹⁰⁷

¹⁰² Pleterski, Prva odločitev, str. 261–262.

¹⁰³ O pripravljanju omenjene manifestacije in končni odločitvi zanjo glej Pleterski, Prva odločitev, str. 261–265.

¹⁰⁴ Hribar, Moji spomini II, str. 274.

¹⁰⁵ Pleterski, Prva odločitev, str. 265.

¹⁰⁶ Hribar, Moji spomini II, str. 278.

¹⁰⁷ Pleterski, Prva odločitev, str. 265.

Pri tem moramo opozoriti, da opredelitev slovenskega vojaštva za Jugoslavijo ni bila zgolj manifestativnega pomena, ampak je, nasprotno, pomenila premišljeno in zavestno dejanje. Kot beremo v zapisniku, ki ga je konec oktobra 1918 na podlagi podatkov inž. Janka Mačkovška napravil uslužbenec urada Jugoslovanskega odbora v Parizu Tomo Šorli, so bili 29. oktobra v Ljubljani še vedno nastanjeni 1. Eratzbataillon tirolskih strelcev, ki je štel okoli 1500 mož, 1. madžarski Sturmbataillon, ki je štel okoli 800 mož, in 1. Landsturm-Wachbataillon št. 45, ki je štel okoli 500 mož. Edino v zadnjem od teh bataljonov so bili tudi slovenski častniki in vojaki. Ob tem je treba poudariti, da so – kot poroča T. Šorli – tirolski strelci in madžarski Sturmbataillon razpolagali s potrebnim orožjem in strelivom.¹⁰⁸ Kljub temu pa se je »150–200 jugoslovanskih (slovenskih – op. J. P.) oficirjev, ki so se tedaj nahajali v Ljubljani, pridružilo manifestantom in na Kongresnem trgu pred zbranim ljudstvom prelomilo prisego, dano avstrijskemu cesarju, ter s sabljo v roki slovesno izjavilo svojo zvestobo Jugoslaviji in njenemu reprezentantu Narodnemu Vijeću v Zagrebu«. ¹⁰⁹

To dejanje je bilo izraz skupne volje slovenskega vojaštva in množice, ki se je zbrala, da bi prisostvovala slovesni razglasitvi narodne samoodločbe in državne osamosvojitve. Kot opozarja J. Pleterski, je bil namreč na manifestaciji pod pritiskom razpoloženja zbrane množice dopuščen tudi nastop nadporočnika dr. Mihajla Rostoharja in ta je nato v svojem imenu in imenu prisotnih slovenskih častnikov nekdanje Avstro-Ogrske monarhije prisegel vdanost in zvestobo Jugoslaviji. S tem je bila izvršena odpoved prisega habsburškemu cesarju in obljubljena zvestoba Jugoslaviji, izvršeno je bilo dejanje, ki ga je pričakovalo zbrano ljudstvo.¹¹⁰ Rostoharjev nastop na manifestaciji ni bil predviden in je bil spontano dejanje, ki »ni bilo v skladu z zako-

¹⁰⁸ Zabeleška Tome Šorlija, Grada II, str. 433.

¹⁰⁹ Prav tam.

¹¹⁰ Pleterski, Prva odločitev, str. 265.

nitostjo, kot so jo pojmovali avstrijski državni vrhovi in z njimi vred tudi nekateri vplivni slovenski politiki«. Po svoji vsebini je pomenil »dejanje narodnorevolucionarnega značaja«. ¹¹¹ Toda prav to dejanje je dokončalo slovensko narodno samoodločbo. Pomenilo je popolno ločitev Slovencev od habsburške monarhije, saj je v političnem in državnopravnem pogledu potrdilo njihovo voljo za vključitev Slovenije v samostojno državo habsburških Jugoslovanov. S prisego slovenskega vojaštva ob narodni manifestaciji 29. oktobra 1918 v Ljubljani je tako nastopil tisti prelomni trenutek, ko sta se iz jugoslovanskega gibanja na Slovenskem rodili slovenska državnost in samostojna Država SHS. Prelomnost tega trenutka je dobro zaznal tudi poročevalec *Slovenca*, ki je razpoloženje zbrane množice ob prisegi slovenskih vojakov jugoslovanski državi opisal takole: »En sam klic je šel skozi množice: Klic, da hoče naše ljudstvo od danes naprej prosto vseh spon samo si določati svoja pota in svojo bodočnost v svobodni Jugoslovanski državi. (...) Prehod iz Avstrije v Jugoslavijo je v teku.« ¹¹²

Ljubljanska manifestacija 29. oktobra 1918 po svoji vsebini torej ni imela nobenih vrzeli, ki bi ji tudi s pravnega gledišča odvzemale značaj narodne samoodločbe in državne osamosvojitve. To dejanje je bilo izvršeno 29. oktobra 1918 in z vzpostavitvijo slovenske narodne oblasti formalno uresničeno v naslednjih dveh dneh. Ta kratka časovna zamuda je nastala zato, ker »avstrijska državna oblast z manifestacijo 29. oktobra še ni bila odpravljena«. ¹¹³ Obstajala sta še deželna vlada in deželni predsednik grof Henrik Attems, pa tudi štacijsko poveljstvo in temu podrejeni

¹¹¹ Prav tam. - O Rostoharjevem nastopu in udeležbi slovenskih vojakov na manifestaciji 29. oktobra 1918 v Ljubljani glej tudi Janez J. Švajncer: *Slovenska vojska 1918-1919*, Ljubljana 1990, str. 16-17 (dalje: Švajncer, *Slovenska vojska*). O svojem nastopu na manifestaciji 29. oktobra je pisal tudi M. Rostohar. Glej Mihajlo Rostohar: *Ljubljana oktobra 1918. Pričevanje o dnevih, ko je nastajala Jugoslavija. Naši razgledi*, leto XX, št. 23 (478), 10. 12. 1971, str. 696-697 (dalje: Rostohar, *Ljubljana oktobra 1918*).

¹¹² *Slovenec*, leto XLVI, št. 249a, 30. 10. 1918, *Prestolnica Slovenije manifestira*.

¹¹³ *Pleterski, Prva odločitev*, str. 267.

madžarski asistenčni bataljon. Poleg tega je bilo orožništvo še vedno pod vodstvom deželne vlade. Zato je na pobudo slovenskih častnikov in vojakov Narodni svet 31. oktobra 1918 odstavil in interniral nekaj nemških uradnikov na izpostavljenih položajih: policijskega ravnatelja grofa Karla Künigla, njegovega namestnika Michaela Skubla, predsednika deželnega sodišča Adolfa plemenitega Elsnerja, šolskega referenta Oskarja Kalteneggerja in še nekaj drugih. Pred tem pa je posebni revolucijski odbor slovenskih rezervnih častnikov s pomočjo dela moštva 53. hrvatskega polka, ki je tedaj potoval skozi Ljubljano in ki ga je ta odbor pridobil na svojo stran, pa tudi s pomočjo osvobojenih ruskih in srbskih ujetnikov, 30. oktobra zjutraj razorožil madžarsko posadko na Kodeljevem. Nato je zasedel še železniško postajo in interniral poveljnika štacijskega poveljstva generala Puhareka. Tako je bila Ljubljana 30. oktobra zjutraj v rokah slovenskega vojaštva.¹¹⁴ Pri tem moramo poudariti, da je slovensko vojaštvo prevzelo nadzor v Ljubljani s hitrim, energičnim in učinkovitim ukrepanjem. V že omenjenem zapisku opozarja T. Šorli, da se je bilo treba »vestem, ki so prihajale s fronte, in večjim manevrom naših oficirjev zahvaliti, da so nemški in madžarski oficirji izgubili glavo in da se niso poslužili orožja.«¹¹⁵ Nastop slovenskega vojaštva je bil v celoti dobro načrtovan, kajti po predhodnih pripravah 30. oktobra, »da naši oficirji in vojaki s silo prevzamejo vse komande in municijske depot-e«, je slovensko vojaštvo 31. oktobra dopoldan prevzelo še ljubljansko mestno poveljstvo, železniško poveljstvo, magacin municije, celotno ljubljansko etapo Borojevičeve armade in Zaloški kolodvor.¹¹⁶

Sočasno pa je slovensko vojaštvo uspešno odstranilo tudi »nevarnost, da bi poveljnik jugozahodne fronte Borojevič s svo-

¹¹⁴ Prav tam. O tedanjih odstavitvah visokih nemških uradnikov glej tudi spomine Vladimirja Ravniharja: *Mojega življenja pot.* (Uredili Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak), Ljubljana 1997, str. 134. - Dalje: Ravnihar, *Mojega življenja pot.*

¹¹⁵ Zabeleška Tome Šorlija, Grada II, str. 433.

¹¹⁶ Prav tam. O nastopu slovenskega vojaštva 30. in 31. 10. 1918 v Ljubljani glej tudi Rostohar, Ljubljana oktobra 1918, str. 697; Švajncer, Slovenska vojska, str. 18-22.

jimi enotami interveniral v Ljubljani in obnovil staro oblast«. Ta nevarnost takrat »še ni bila odstranjena in je visela nad Ljubljano kot Damoklejev meč še v nadaljnjih dneh«. ¹¹⁷ Omenjeni častniški revolucijski odbor je poslal v etapo Borojevićeve armade letake v srbohrvaškem, češkem, poljskem, madžarskem in nemškem jeziku, ki so v imenu ljubljanskega štacijskega poveljstva vojaštvo pozivali, naj gre domov, ker je vojne konec. Naročali so tudi, naj se slovansko vojaštvo pomika proti Ljubljani in Zagrebu, nemško in madžarsko pa čez Trbiž in Koroško. To je povzročilo razpad zaledne organizacije Borojevićeve armade. Ko je ta prišla na staro bojno črto na Soči, etape namreč ni bilo več in tudi Borojevič se je s svojim štabom premaknil čez Trbiž v Celovec. Kasneje je Borojevič v svojih spominih sam priznal, da je njegova zmagovita armada podlegla le razkroju zaledja. ¹¹⁸ Tako je tudi mnenje avstrijskega zgodovinarja Oskarja Regeleja, ki pravi, da so zaradi posega jugoslovanske revolucije v tistih dneh za armadno skupino Borojevič vladale že kaotične razmere na črtah zvez in prometa, posebno pa na železnicah, in to je kmalu privedlo do popolnega zloma etape. Zato se je moral Borojevič že 1. novembra 1918 umakniti pred Narodnimi sveti v Zagrebu in Ljubljani. ¹¹⁹

Razpad Borojevićeve zaledne armadne organizacije je bil posledica že organiziranega ukrepanja, s katerim je bila na vojaškem področju obvarovana komaj izvršena slovenska narodna samoodločba. Nastop slovenskega vojaštva namreč ni bil omejen zgolj na prevzem nadzora v Ljubljani, marveč je bil usmerjen v to, da se onemogoči sleherna operativna dejavnost, ki bi jo lahko na slovenskem ozemlju še razvile vojaške sile prejšnje avstrijske državne oblasti. Zato je slovensko vojaštvo 31. oktobra 1918 zasedlo »tudi pošto in sploh vse komunikacijske zveze za hrbtom avstro-

¹¹⁷ Pleterski, Prva odločitev, str. 267. O tem glej tudi Švajncer, Slovenska vojska, str. 95-96.

¹¹⁸ Pleterski, Prva odločitev, str. 267. Glej tudi Rostohar, Ljubljana oktobra 1918, str. 697.

¹¹⁹ Oskar Regele: Gericht über Habsburgs Wehrmacht, Wien-München 1968, str. 166. Navajam po Pleterski, Prva odločitev, str. 267-268.

-ogrske vojske na italijanski fronti«. ¹²⁰ Kot navaja T. Šorli, sta bili ob tem razoroženi še nemška in madžarska garnizija v Ljubljani, »posebej Tirolci so preplašeni pobegnili proti Gorenjski«. Sočasno pa je uspelo polku, ki se je 25. oktobra 1918 uprl v Crodripu, da je prispel do Gorice in se tam dal na voljo Narodnemu svetu. Zasedel je Gorico, v kateri je prevzel poveljstvo dr. Dinko Puc. Tako sta po točno izdelanem načrtu 31. oktobra 1918 že skladno delovali slovenski vojaški poveljstvi v Gorici in v Ljubljani. Glede na to, da sta imeli v rokah vse komunikacijske zveze, »sta se gerirali kot avstrijski poveljniki in dajali povelja že tako dezorganizirani vojski na fronti«. Kljub temu pa se je 1. Soška armada generalpolkovnika barona Wenzla Wurma vse do Soče umikala urejeno in v sklenjenih formacijah. ¹²¹ To je med drugim pomenilo precejšnjo nevarnost tudi zato, ker se je zvedelo, »da je Borojević Wurmu ukazal, naj aretira ljubljansko (Narodno - op. J. P.) vlado«, ¹²² ki je medtem že začela izvajati novo, slovensko državno oblast. Kot lahko povzamemo po T. Šorliju, pa je goriškemu poveljstvu vseeno uspelo vnesti zmedo med avstro-ogrske enote, ki so se do Soče umikale v precejšnjem redu. V tem kaosu se je začelo razoroževanje enot, ki so se pomikale prek Krasa in Vipavske doline. Obenem so bili v Ljubljani aretirani vsi štabni oficirji nemške in madžarske narodnosti, ki jih je tja poslal Borojević, potem ko je ugotovil, da ukazi iz Ljubljane ne prihajajo od prejšnjih avstrijskih poveljstev. Razkroj zaledne organizacije avstro-ogrske vojske z italijanske fronte je bil torej popoln. Po T. Šorliju je bila zmeda, ki sta jo izzvali obe slovenski vojaški poveljstvi, celo tako velika, da je pri razoroževanju avstro-ogrskega vojaštva sodelovalo tudi civilno prebivalstvo, in to na območju vse od Soče do Ljubljane in še naprej proti severu. ¹²³

¹²⁰ Zabeleška Tome Šorlija, Grada II, str. 433.

¹²¹ Prav tam, str. 433-434.

¹²² Prav tam, str. 434.

¹²³ Prav tam.

Podobno kot v Ljubljani, Gorici in v širšem zaledju vzhodno od nekdanje soške fronte je bila pri oblikovanju Države SHS vloga slovenskega vojaštva izjemno pomembna tudi na Štajerskem. Prvega novembra 1918 je namreč major Rudolf Maister po pooblastilu slovenskega Narodnega sveta za Štajersko v Mariboru in okolici prevzel vojaško oblast, Narodni svet pa ga je na njegovo zahtevo še isti dan imenoval za generala. Nato je general R. Maister 23. novembra 1918 razorožil še nemški Schutzwehr, ki je do tedaj ostal v Mariboru. Tako sta slovensko vojaštvo in uprava postala popoln gospodar mesta in okolice, na podlagi Maistrove slovenske narodnoosvobodilne akcije pa je bila izoblikovana razmejitvena črta z Nemško Avstrijo okoli Radgone, Šentilja in Kozjaka.¹²⁴

Slovensko vojaštvo je imelo ob narodni samoodločbi konec oktobra in v novembru 1918 v resnici zelo pomembno vlogo. S svojim ravnanjem je v pravnem pogledu utemeljilo slovensko samoodločbo, v vojaškem pa obvarovalo narodno osvoboditev in državno osamosvojitvev slovenskega naroda. Poleg tega je odločilno prispevalo še k formalni dovrstitvi takratne slovenske narodnopolitične osamosvojitve. Potem ko je bila 30. novembra 1918 Ljubljana že v rokah slovenskega vojaštva, je namreč omenjeni revolucijski častniški odbor od Narodnega sveta zahteval, »naj takoj imenuje Narodno vlado, če ne, prevzame oblast slovensko vojaštvo. To je pospešilo sestavo prve slovenske narodne vlade in odstavitev deželnega predsednika Attemsa.«¹²⁵

Zadnje dejanje slovenske narodne samoodločbe je bilo izvršeno naslednji dan, 31. oktobra 1918, na seji predsedstva Narodnega sveta. Na tej seji je Narodni svet »na podlagi soglasnega sklepa načelstev strank (...) imenoval narodno vlado za slov. del Jugoslovanske drža-

¹²⁴ Več o tem glej Zdravko Seručar: *Vojne akcije u Koruškoj 1918/19 godine*, Beograd 1950, str. 26–27 (dalje: Seručar, *Vojne akcije*); Mikuž, *Slovinci v stari Jugoslaviji*, str. 57–58; Švajncer, *Slovenska vojska*, str. 23–24; Damijan Guštin: *Maister prevzame oblast v Mariboru*. V: *Slovenska kronika XX. stoletja*. Knjiga 1, 1900–1941, Ljubljana 1995, str. 210–211.

¹²⁵ Pleterski, *Prva odločitev*, str. 267. Glej tudi Rostohar, *Ljubljana oktobra 1918* str. 697.

ve«. ¹²⁶ Tako je lahko Josip vitez Pogačnik že kot predsednik prve slovenske narodne vlade 31. oktobra 1918 sporočil »avstrijskemu ministrskemu predsedniku Lammaschu, da so pretrgane od tega dne vse vezi Slovenije s prejšnjo monarhijo in da prevzema vse vladne posle na Kranjskem, Primorskem ter v slovenskem delu Koroške in Štajerske«. ¹²⁷ Istega dne je oblikovanje slovenske Narodne vlade formalno potrdilo tudi zagrebško Narodno Vijeće. »Kot vrhovna oblast države Slovencev, Hrvatov in Srbov« je namreč »za Slovenijo imenovalo (...) vlado«, ki je bila pred tem sestavljena »na predlog Narodnega sveta v Ljubljani«. ¹²⁸ Slovenska Narodna vlada se je 1. novembra 1918 že sestala na svoji prvi seji. Po njej so predsednik vlade J. Pogačnik in člana dr. Janko Brejc in K. Triller sporočili deželnemu predsedniku H. Attems, »da je njegove oblasti konec in da je upravo dežele Kranjske in sploh cele Slovenije prevzela Narodna vlada«. ¹²⁹ Kot se je kasneje spominjal J. Brejc, jih je zadnji kranjski deželni predsednik sprejel »povsem prijazno, češ da nas je že pričakoval. S tem je bila nekrvava revolucija formalno izvršena. Po Ljubljani je završalo zmagonosno pirovanje kakor po dobljeni veliki bitki, ki se je prihodnje dni razširilo na vse dežele, koder prebiva naš rod.« ¹³⁰ Oznanjeno je bilo svobodno in samostojno narodnopolitično življenje Slovencev, uresničeno v času obstoja Države SHS.

¹²⁶ Zapisnik sa sednice Predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 431.

¹²⁷ Erjavec, Slovenci, str. 65.

¹²⁸ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Državljan! (dalje: UL NV SHS). - Podrobneje glej o oblikovanju slovenske Narodne vlade Janko Brejc: Od prevrata do ustave. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 161-163 (dalje: Brejc, Od prevrata do ustave); Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 236-237; Dolinar, Odsotnost drž. misli 1918, str. 29-31; Jurij Perovšek: Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXV, 1985, št. 1-2, str. 54-56 (dalje: Perovšek, Oblikovanje slov. države); Bojan Balkovec: Prva slovenska vlada 1918-1921, Ljubljana 1992, str. 33-34 (dalje: Balkovec, Prva slov. vlada); Peter Ribnikar: Narodna vlada SHS v Ljubljani in Deželne vlade za Slovenijo 1918-1921. V: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919, Ljubljana 1998, str. 12-14. O strukturi in delovanju Narodne vlade glej str. 14-18, 27, 30, 32-37, 40-42, 44-50 (dalje: Ribnikar, Narodna vlada SHS v Ljubljani).

¹²⁹ Brejc, Od prevrata do ustave, str. 163.

¹³⁰ Prav tam.

DRŽAVA SHS KOT MEDNARODNOPRAVNI OKVIR SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE LETA 1918

Razčlenitev slovenske narodne osamosvojitve, utemeljene z nastankom Države SHS 29. oktobra 1918, seveda zahteva, da spregovorimo tudi o mednarodnopravnem položaju državne skupnosti, v kateri so Slovenci prvič v svoji novejši zgodovini samostojno odločali o vseh vprašanjih svojega narodnodržavnega, družbenega, političnega, kulturnega, gospodarskega in vojaškega razvoja. Zato je treba pojasniti položaj Države SHS kot posebne državnopolitične tvorbe, v kateri so živeli Slovenci od 29. oktobra do 1. decembra 1918, ko se je Država SHS združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS).

V zvezi z gornjim je najprej treba povedati, da je Država SHS uresničevala vsa temeljna načela, ki jih zahteva mednarodno pravo za nastanek in obstoj držav. Ta načela so: prebivalstvo; ozemlje; organizirana lastna oblast, neodvisna od oblasti drugih držav; in sposobnost imeti zunanje odnose z drugimi državami ob izpolnjevanju svojih meddržavnih obveznosti.¹ Konec oktobra leta 1918 Avstro-Ogrska teh načel ni več uresničevala in je »po meddržavnem pravu prenehala obstajati kot dvojna država«. Prebivalstvo se razen nemškega in madžarskega »ni več pokoravalo avstro-ogrski oblasti. Ta oblast torej ni bila več učinkovita na

¹ Tomšič, Razpad Avstro-Ogrske, str. 625.

celotnem območju monarhije. Na tem območju so na *revolucionaren* način nastale nove države oziroma so matične države razširile svojo suvereno oblast nad posameznimi deli Avstro-Ogrske.²

Med novimi državami, ki so nastale na ozemlju prejšnje Avstro-Ogrske monarhije, je bila tudi Država SHS, pri tem pa »so bili izpolnjeni osnovni elementi za nastanek države po meddržavnem pravu.«³ Država SHS je imela svoje državno ozemlje, ki ga je tvorilo »celotno področje jugoslovanskih dežel, ki so se 29. oktobra 1918 odcepile od Avstro-Ogrske.«⁴ Obsegalo je Slovenijo, Istro, Hrvaško s Slavonijo in Dalmacijo ter Bosno in Hercegovino. To ozemlje je bilo po 29. oktobru 1918 poseben državni teritorij, ki je bil povsem ločen od prejšnje monarhije.⁵ Od jugoslovanskih dežel iz habsburške monarhije v Državo SHS niso bili vključeni Prekmurje, Medžimurje, Bačka, Baranja in Banat, ki so po 29. oktobru 1918 še ostali v okviru madžarske države. Bačka, Baranja in Banat so bili v njej do 25. novembra 1918, ko so se na podlagi sklepa Velike narodne skupščine Vojvodine odcepili od Ogrske in priključili Kraljevini Srbiji,⁶ Medžimurje pa je v madžarskem državnem okviru ostalo do 24. decembra 1918. Takrat so hrvaške enote (skupaj z dvema četama Slovencev in enim srbskim bataljonom) prešle Dravo, zasedle Čakovec in osvobodile Medžimurje, ki je bilo nato vključeno v sestav Kraljevine SHS.⁷ Najdlje je v madžarski državi ostalo Prekmurje, ki ga je

² Prav tam.

³ Prav tam.

⁴ Ferdo Čulinović: Državnopravni razvitak Jugoslavije, Zagreb 1963, str. 137 (dalje: Čulinović, Razvitak).

⁵ O tem glej Ferdo Čulinović: Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka, Zagreb 1953, str. 344 (dalje: Čulinović, Državnopravna historija); isti, Razvitak, str. 137.

⁶ Glej Zaključci Velike narodne skupštine Vojvodine, Građa II, str. 653; Rezolucija Velike narodne skupštine Vojvodine, prav tam, str. 654.

⁷ Vuk Vinaver: Jugoslavija i Mađarska 1918-1933, Beograd 1971, str. 25 (dalje: Vinaver, Jugoslavija i Mađarska); Vojna Enciklopedija, drugo izdanje, 5, Lafos-Naukrat, Beograd 1973, str. 366.

12. avgusta 1919 – po predhodni privolitvi vrhovnega sveta Pariške mirovne konference – zasedla jugoslovanska vojska skupaj s prostovoljci Sokolske legije. S tem je bil v mednarodnopolitičnem pogledu ustvarjen temelj za priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS, kar je na meddržavnopravni ravni sankcionirala Trianonska mirovna pogodba, sklenjena 4. junija 1920.⁸

Poleg svojega državnega ozemlja je imela Država SHS tudi svoje prebivalstvo, saj je s pretrganjem državnopravnih vezi med jugoslovanskimi deželami in habsburško monarhijo za prebivalstvo teh dežel nastalo »novo državnopravno stanje tudi v pogledu njihove državne pripadnosti (njihovega državljanstva)«. ⁹ Pripadniki Države SHS po 29. oktobru 1918 niso bili več »državljeni Avstro-Ogrske, temveč nove države. Spadali so pod novo oblast in niso bili podrejeni Avstro-Ogrski oziroma niti Avstriji niti Ogrski. Država SHS je torej imela tudi ta posebni element državnosti.« ¹⁰ Imela je tudi lastno organizirano oblast, kajti v jugoslovanskih deželah nekdanje monarhije po njihovi državni odcepitvi »vodilni organi Avstro-Ogrske niso več izvrševali suverene oblasti«. ¹¹ Namesto njih jo je na ravni Države SHS izvrševalo zagrebško Narodno Vijeće, ki je »bilo že oktobra 1918 *najvišji organ oblasti za vse jugoslovanske dežele, ki so bile do 29. oktobra 1918 v sestavi Avstro-Ogrske, od tedaj pa so pričele živeti samostojno državno življenje*«. ¹² S tem je v Državi SHS obstajala »posebna organizacija oblasti, neodvisna tako od Avstro-Ogrske kot od katere koli druge države«. ¹³ To oblast so ob Narodnem Vijeću izvrševali še drugi, nacionalni oziroma pokrajinski organi oblasti v Državi SHS. Narodno Vijeće je namreč kot vrhovni organ oblasti organiziralo tudi bansko oblast v Hrvaški in Sla-

⁸ Jurij Perovšek: Priključitev Prekmurja in mirovna pogodba v Trianonu. V: Slovenska kronika XX. stoletja. Knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 243.

⁹ Čulinović, Državnopravna historija, str. 344.

¹⁰ Čulinović, Razvitak, str. 137.

¹¹ Tomšič, Razpad Avstro-Ogrske, str. 625.

¹² Čulinović, Državnopravna historija, str. 344.

¹³ Prav tam.

voniji,¹⁴ imenovalo narodni vladi za Slovenijo ter Bosno in Hercegovino¹⁵ in imenovalo oziroma potrdilo oblastne funkcionarje za Istro in Dalmacijo.¹⁶ Ob tem je v svoje roke prevzelo še poveljstvo vojske, stopilo v stik z zavezniškimi vladami in pooblastilo Jugoslovanski odbor (organizacijo jugoslovanskih politikov emigrantov iz Avstro-Ogrske, ki so med prvo svetovno vojno delovali v tujini z namenom, da se doseže zedinjenje jugoslovanskih narodov in ustanovi njihova skupna država), da ga zastopa v tujini.¹⁷ Zagrebško Narodno Vijeće je tako organiziralo samostojen sistem oblasti Države SHS,¹⁸ »ki je bila znotraj najvišja, navzven pa neodvisna, torej suverena in glede na to državna oblast«. ¹⁹ Država SHS »je torej imela tudi ta organizacijski element svoje državnosti«. ²⁰

Med zahtevami, ki po mednarodnem pravu pogojujejo nastanek in obstoj držav, je Država SHS uresničevala tudi tisto, ki zadeva sposobnost imeti zunanje odnose z drugimi državami. Pri tem je treba opozoriti, da je Država SHS to sposobnost dokazala ne glede na to, da »zavezniške in pridružene države (aliirane in asociirane sile) niso priznale Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (29. oktobra 1918) kot države po meddržavnem pravu«. ²¹ Tako priznanje je zagrebško Narodno Vijeće seveda želelo doseči, saj je »poskušalo, da velesile iz tabora Zavezniških in Združenih sil nekako priznajo novonastalo državnopravno stanje v jugoslovanskih deželah Avstro-Ogrske«. ²² Potem ko je Narodno Vijeće

¹⁴ Saopštenje Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 417.

¹⁵ UL NV SHS, leto I, št. 1, 4. 11. 1918, Razglas; Proglas Narodnog Vijeća SHS - narodu, Grada II, str. 456.

¹⁶ Čulinović, Državnopravna historija, str. 343; Zaključci sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 465.

¹⁷ Čulinović, Državnopravna historija, str. 343.

¹⁸ O tem glej tudi Čulinović, Državnopravna historija, str. 343-344; isti, Razvitak, str. 127-128, 137-138.

¹⁹ Čulinović, Državnopravna historija, str. 345. O tem glej tudi isti, Razvitak, str. 138.

²⁰ Čulinović, Razvitak, str. 138.

²¹ Tomšič, Razpad Avstro-Ogrske, str. 626.

²² Krizman, Narodno Vijeće SHS, str. 86.

31. oktobra 1918 obvestilo vlade zavezniških držav, da je bila 29. oktobra ustanovljena Država SHS,²³ sta namreč tako njegovo predsedstvo kot tudi posebej njegov predsednik A. Korošec 3. novembra 1918 zaprosila zavezniške vlade, da v popolnem obsegu priznajo pravico samoodločbe Slovencev, Hrvatov in Srbov iz Avstro-Ogrske monarhije, Narodno Vijeće pa kot njihovo zakonito vlado.²⁴ Sredi novembra 1918 je nato A. Korošec skupaj s predsednikom Jugoslovanskega odbora dr. Antejem Trumbićem in dr. Melkom Čingrijo v Parizu obiskal še ravnatelja za politične in gospodarske zadeve francoskega ministrstva za zunanje zadeve Philipa Berthelota, tamkajšnjega italijanskega ambasadorja, predsednika francoske vlade Georgesa Clemenceauja, francoskega ministra za zunanje zadeve Stephena Pichona in še nekatere druge politične osebnosti. Zahtevali so »predvsem priznanje Jugoslovancev v Državi SHS. Njihovi obiski pa niso rodili pomembnejših rezultatov.«²⁵ Prizadevanja za uradno mednarodno priznanje Države SHS niso bila uspešna vse do konca njenega obstoja.²⁶ V tem smislu je že 28. novembra 1918 Narodno Vijeće ugotavljalo, da »kljub vsem simpatijam, ki so ji jih od začetka pokazale in danim obljubam glede njenega priznanja, Jugoslavija (Država SHS – op. J. P.) še ni priznana kot država s strani zavezniških vlad in ameriške vlade.«²⁷ Kljub temu pa je še vedno pričakovalo »uradno priznanje jugoslovanske države (Države SHS – op. J. P.)«. ²⁸ Ta je namreč, čeprav mednarodno ni bila priznana, pomenila politično dejstvo, saj »priznanje države nima konstitutivnega pomena,

²³ Narodno Vijeće SHS – vladama savezničkih država, Grada II, str. 430.

²⁴ Predsedništvo Narodnog Vijeća SHS – vladama u Vašingtonu, Londonu, Parizu, Rimu i Skoplju, Grada II, str. 461-462; A. Korošec – savezničkim vladama, prav tam, str. 462. Glej tudi Krizman, Narodno Vijeće SHS, str. 86.

²⁵ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 159. Glej tudi Bogdan Krizman: Jugoslavenski odbor i Ženevska konferencija o ujedinjenju 1918. godine. Historijski institut Slavonije, Zbornik, leto VII, 1970, št. 7-8, str. 34-40 (dalje: Krizman, Jug. odbor i Ženevska konferencija).

²⁶ Krizman, Narodno Vijeće SHS, str. 86.

²⁷ Beleška Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 660.

²⁸ Prav tam.

ampak le deklarativnega.«²⁹ Z mednarodnim priznanjem se namreč samo »ugotovi in razglasi, da določena država obstaja.«³⁰

Seveda moramo sedaj pojasniti, zakaj Država SHS mednarodno ni bila priznana glede na to, da mednarodno priznanje nima konstitutivnega značaja in torej »ne ustvari države, če nje predhodno ni.«³¹ Najboljši odgovor na vprašanje, zakaj do mednarodnega priznanja Države SHS ni prišlo, je podal znani poznavalec južnoslovanske državnopravne zgodovine Ferdo Čulinović. Opozoril je, da so zavezniške in pridružene države ob koncu prve svetovne vojne mednarodni položaj namenoma ocenjevale tako, kot da Avstro-Ogrska še vedno obstaja. Samo na ta način so namreč lahko zagotovile, da je lahko »italijansko Vrhovno poveljstvo (kot mandatar sil Antante) sklenilo (3. novembra 1918 v Padovi) *Pogodbo o premirju s predstavništvom avstro-ogrskega Vrhovnega poveljstva*«. Italiji je namreč prav stališče, da Avstro-Ogrska še vedno obstaja, zagotavljalo pravno osnovo, »s predstavnikom te države voditi pogajanja in skleniti omenjeno pogodbo«. S to pogodbo pa je bila potrjena pravica Italije oziroma antantnih sil do zasedbe tistega južnoslovanskega ozemlja, ki je bilo Italiji obljubljeno z znanim Londonskim sporazumom 26. aprila 1915, pa tudi do drugega južnoslovanskega ozemlja, če bi se zaveznikom zdelo potrebno, da ga zasedejo ali na njem obdržijo red. Toda kot posebej poudarja F. Čulinović, se je pri tem treba zavedati, da je omenjena *Pogodba o premirju* temeljila na izmisleku, saj Avstro-Ogrske 3. novembra 1918 ni bilo več. Na njenem prejšnjem ozemlju so nastale nove države: Država SHS, Češkoslovaška, Poljska, Madžarska in Nemška Avstrija. Vendar pa je bil tak izmislek potreben zmagoviti Antanti za izpeljavo njenih političnih načrtov, posebej Londonskega sporazuma. To je bil vzrok, da Država SHS ni bila priznana. S tem pa so zavezniške in pridružene države ustvarile mednarodnopolitične raz-

²⁹ Tomšič, *Razpad Avstro-Ogrske*, str. 626.

³⁰ Čulinović, *Razvitak*, str. 138.

³¹ Prav tam.

mere, ko se je »pravo postavilo nasproti *faktu*«. Sodile so namreč, »da je za obstoj ali neobstoj neke države potrebna mednarodno-pravna sankcija oziroma priznanje«. To pa je bilo napačno stališče, ki je nasprotovalo logičnemu zaporedju dejstev, kajti »*prizna* se lahko samo tisto, kar obstaja, ne pa tistega, kar naj bi utegnilo nastati šele v prihodnosti.«³²

Čeprav Država SHS mednarodno ni bila priznana, pa so zavezniške vlade vseeno »vzele na znanje državnopravno spremembo, ki je na jugu Avstro-Ogrske nastala 29. oktobra 1918.«³³ Tako so britanski premier David Lloyd George, italijanski ministrski predsednik Vittorio Emanuele Orlando, predsednik francoske vlade G. Clemenceau in svetovalec predsednika ZDA W. Wilsona polkovnik Edward M. House v skupnem telegramu z dne 2. novembra 1918 odgovorili na sporočilo, ki ga je poveljnik jugoslovanske vojne mornarice v Pulju, kontraadmiral Metod Ćiril Koch, 1. novembra 1918 poslal poveljniku zavezniškega ladjevja ZDA. V svojem sporočilu je M. Ć. Koch seznanil poveljnika ameriškega ladjevja, da je Narodno Vijeće »28. oktobra formiralo začasno vlado, ki je 31. oktobra prevzela celotno avstrijsko floto, vojno pristanišče in trdnjavo Pula«. Obenem je sporočal, da je zaradi vdora italijanskih pomorskih častnikov v pristanišče Pulj obstanek tamkajšnjega ladjevja v nevarnosti. Ameriškega poveljnika je prosil, da ladjevje v Pulju vzame pod zaščito svoje »flote ali flote države, nezainteresirane v naših nacionalnih vprašanjih.«³⁴ V odgovoru na Kochovo sporočilo, ki so ga D. L. George, V. E. Orlando, G. Clemenceau in E. M. House s »prijateljskimi pozdravi« poslali »poveljnikom flote Pula« (odgovor je bil naslovljen na M. Ć. Kocha ter tudi na člana Osrednjega odbora Narodnega Vijeća dr. Anteja Tresić-Pavičića in poverjenika Narodnega Vijeća za socialno skrbstvo Vilima Bukšega), so le-te pozvali, »da takoj pod belo zastavo odpotujejo na

³² Čulinović, Razvitak, str. 138.

³³ Čulinović, Državnopravna historija, str. 345.

³⁴ M. Koh (Koch) - komandantu savezničke flote SAD, Grada II, str. 442.

Krf in se postavijo na razpolago vrhovnemu poveljniku (zavezniških) sil«. ³⁵

Poleg tega so zavezniške države pokazale, da upoštevajo državnoopravno spremembo na jugu nekdanje Avstro-Ogrske monarhije, tudi s tem, da je glavni zavezniški poveljnik na solunski fronti, francoski general Louis Franchet d'Espere, v posebnem telegramu 6. novembra 1918 Narodnemu Vijeću sporočil, da zavezniške vojaške sile na vzhodu »z navdušenjem pozdravljajo jugoslovansko Narodno vijeće v Zagrebu in Ljubljani kot tudi novo kopensko in pomorsko jugoslovansko oboroženo silo«. Nadaljeval je, da »zavezniki računajo, da bodo jugoslovanske enote v Zagrebu in Ljubljani nemudoma stopile v tesno sodelovanje z zavezniškim poveljstvom v Beogradu«. Tako bo »ta zveza (...) znak zedinjenja v krvi proti skupnemu sovražniku vseh Slovanov, osvobojenih izpod jarma Habsburžanov«. ³⁶ Ob tem kaže opozoriti, da je L. F. d'Espere svojo namero, odposlati omenjeni telegram, izrazil že v začetku novembra 1918, saj je 2. novembra 1918 srbski oficir za zvezo v štabu zavezniškega glavnega poveljstva v Solunu, konjeniški major Mirko Marinković, sporočil načelniku štaba srbskega Vrhovnega poveljstva, vojvodi Živojinu Mišiću, da »ima komandant Zavezniške vojske namero, da z radiogramom pošlje pozdrav jugo-slovanski [er. državi] in njeni floti ter vojski kot novim prijateljem in zaveznikom«. ³⁷

Spremenjeno politično in državnoopravno stanje na jugu nekdanje Avstro-Ogrske so priznavali tudi v taboru centralnih sil. Tako je 3. novembra 1918, torej še v času, ko je obstajala cesarska Nemčija, nemški poslanik na Dunaju poročal zunanjemu ministrstvu v Berlin, kako je ljubljanska Narodna vlada odgovorila »na direktno telegrafsko prošnjo (podčrtal J. P.) ... zaradi naših transportov iz Pule«. Sporočila je, da se »glede na razpoložljiva

³⁵ L. Džordž, V. Orlando. Ž. Klemanso, E. Hauz - A. Tresić-Pavičiću, V. Bukšegu i Kohu, Grada II, str. 455.

³⁶ Franše d'Espere - Narodnom Vijeću, Grada II, str. 490.

³⁷ M. Marinković - Ž. Mišiću, Grada II, str. 455.

transportna sredstva nemške cesarske oficirije in vojaštvo pušča« čez slovensko ozemlje.³⁸ Poleg tega je tudi zadnji vladar habsburške monarhije Karel I. dan po nastanku Države SHS, 30. oktobra 1918, ukazal, da je treba »jugoslovanskemu Narodnemu Vijeću v Zagrebu« predati avstro-ogrsko vojno mornarico.³⁹ Skladno s tem ukazom je 31. oktobra 1918 vojno ministrstvo na Dunaju sporočilo v Zagreb, da »se predajo vse vojne ladje, vse trdnjave na obalah Jadranskega morja ter vse mornariške naprave jugoslovanskemu Narodnemu Vijeću«. Obenem je vojno ministrstvo na Dunaju še prosilo, »da Narodno Vijeće odpošlje svoje zaupnike, da prevzamejo vojne ladje, utrdbe in vse mornariške naprave v Kotoru, Šibeniku, Reki, Puli in Trstu«. ⁴⁰ Gledanje Karla I. Habsburškega na Državo SHS je razkrivala tudi izjava generala W. Wurma na sestanku, ki ga je 5. novembra 1918 imel z njim predsednik slovenske Narodne vlade J. Pogačnik. Na tem sestanku je W. Wurm dejal, »da pripozna suverenost proste jugoslov. države, katero je priznalo tudi Nj. Veličanstvo,« in da je »pripravljen priti tudi sam (W. Wurm – op. J. P.) k vladi in to ponoviti.«⁴¹

Državnopravno spremembo in suvereno oblast Narodnega Vijeća na južnoslovanskem ozemlju, ki je bilo do 29. oktobra 1918 vključeno v avstro-ogrski državni okvir, je v tistem času priznala še vrsta drugih političnih in diplomatskih dejavnikov. Tako je madžarski Narodni svet 30. oktobra 1918 s telegramom pozdravil »Jugoslovansko Narodno vijeće v Zagrebu« in »svobodne narode

³⁸ Politisches Archiv des auswärtigen Amtes, Bonn, fasc. Österreich, 108, Krain. – Na omenjeno poročilo me je ljubeznivo opozoril prof. dr. Janko Prunk, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

³⁹ Čulinović, Razvitak, str. 139.

⁴⁰ M. Drinković – Narodnomu Vijeću SHS, Grada II, str. 430. – Pripominjam, da je Narodno Vijeće 31. oktobra 1918 v Puli v svoje roke prevzelo 12 vojnih ladij, 11 križark, 56 torpedovk in 18 rušilcev iz sestava nekdanje avstro-ogrske vojne mornarice. (Krizman, Narodno Vijeće SHS, str. 87. O kasnejšem prevzemu vojne mornarice Države SHS s strani Kraljevine Italije glej prav tam, str. 85, 86, 95–99).

⁴¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918. Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921, 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Za objavo pripravil Peter Ribnikar, Ljubljana 1998, str. 75 (dalje: Sejni zapisniki I).

Hrvaške, Slavonije in Dalmacije«, enako pa je tudi predsednik poljske vlade Swieczynski 2. novembra 1918 s telegramom pozdravil Narodno Vijeće. Poleg tega je v začetku novembra 1918 dunajski apostolski nuncij kot starešina tamkajšnjega diplomatskega zbora poslal Narodnemu Vijeću skupno noto diplomatskih predstavništev na Dunaju; v njej je prosil, da se dovoli izvoz hrane iz Države SHS v Avstrijo oziroma na Dunaj. Prav tako je tudi državni tajnik za zunanje zadeve Nemške Avstrije dr. Otto Bauer 22. novembra 1918 telegrafsko zaprosil »jugoslovansko vlado« za razpoložljivo pomoč v živilih in obenem predlagal, da se, po dogovoru z nemškoavstrijskimi predstavniki, določi začasna meja.⁴² Na zagrebško Narodno Vijeće so različne prošnje in obvestila naslovili tudi ameriško poslanstvo iz Berna, romunski Narodni svet, danski ministrski predsednik in bavarsko poslanstvo na Dunaju. Osmega novembra 1918 je iz Berna za »jugoslovansko narodno vlado« v Zagrebu prispel cirkularni telegram z znanim Apelom predsednika ZDA W. Wilsona (z dne 6. novembra 1918) osvobojenim narodom nekdanje Avstro-Ogrske,⁴³ 17. novembra 1918 je romunski Narodni svet v svojem dopisu z Dunaja prosil Narodno Vijeće, da dovoli prehod romunskih čet prek ozemlja Države SHS, teden dni kasneje, 24. novembra 1918, pa je danski ministrski predsednik poslal »novoosnovani vladi v Zagrebu« telegram o vprašanju vojnih ujetnikov. Istega dne je tudi bavarsko poslanstvo na Dunaju Narodnemu Vijeću poslalo noto zaradi zaplembe ladij Bavarskega Lloydja.⁴⁴ Poleg tega se je v diplomatskem vrhu Ruske sovjetske federativne socialistične republike uveljavilo stališče o suverenosti zagrebškega Narodnega Vijeća. Takratni ljudski komisar za zunanje zadeve Georgij Va-

⁴² Arnold Suppan: Jugoslawien und Österreich 1918-1938. Bilaterale Aussenpolitik im europäischen Umfeld, Wien-München 1996, str. 121 (dalje: Suppan, Jugoslawien und Österreich).

⁴³ Apel je objavljen v Gradi II, str. 488-489.

⁴⁴ Čulinović, Državnopravna historija II, str. 201; isti, Razvitak, str. 138-139; Krizman, Predstavni Narodnog Vijeća, str. 24, 41; isti, Narodno Vijeće SHS, str. 91.

siljevič Čičerin je namreč v času obstoja Države SHS podpisal dokument, namenjen Narodnemu Vijeću v Zagrebu, v katerem je »sovjetska vlada (...) želela neposredna pogajanja z Jugoslovanskim narodnim večem, da bi tako določili pogoje za vrnitev v domovino vseh Jugoslovanov, ki bi hoteli domov v dežele pod oblastjo Jugoslovanskega narodnega veča s sedežem v Zagrebu.«⁴⁵

To, da so različni tuji politični in diplomatski dejavniki priznavali državnopravno spremembo v južnoslovanskih deželah habsburške monarhije, Narodno Vijeće v Zagrebu pa kot nosilca oblasti na tem ozemlju, ni bil edini način, na katerega se je Država SHS udeleževala takratnega mednarodnega življenja. Država SHS je namreč imela tudi formalne zunanje odnose z drugimi državami, in sicer s Poljsko, Madžarsko, Češkoslovaško, Nemško Avstrijo in Kraljevino Srbijo. Tako je v začetku novembra 1918 poljska vlada poslala v Zagreb majorja Kopečnika kot svojega vojaškega odposlanca pri Narodnem Vijeću. Istočasno je tudi Narodno Vijeće poslalo svoje konzularne predstavnike v Prago, na Dunaj in v Budimpešto. Prav tako je nova madžarska država - Madžarska demokratična republika - 9. novembra 1918 poslala v Zagreb svojega diplomatskega predstavnika dr. Aladarja Ballo, češkoslovaška vlada pa je sredi novembra 1918 obvestila zagrebško Narodno Vijeće, da je za opolnomočenega predstavnika za vse politične, gospodarske in vojaške zadeve med Češkoslovaško in Državo SHS imenovala Elima Šimeka, in hkrati Narodno Vijeće prosila, da E. Šimeku prizna lastnosti in pravice diplomatskega predstavnika Češkoslovaške. Svojega predstavnika, generalštabnega podpolkovnika Dušana Simovića, je v Zagreb poslalo tudi srbsko Vrhovno poveljstvo. V njegovem akreditivnem pismu, ki ga je podpisal načelnik štaba srbskega Vrhovnega poveljstva Ž. Mišić, je bilo »Vladi Narodnega vijeća S. H. S. v Zagrebu« sporočeno, da je naloga D. Simovića, »da vzdržuje zvezo med to Vlado in Srbskim vrhovnim poveljstvom v vseh vprašanjih, ki se

⁴⁵ France Klopčič: Kritično o slovenskem zgodovinopisju, Ljubljana 1977, str. 281. Podrobneje o tem glej prav tam, str. 279-285.

bodo pojavila v naših sedanjih medsebojnih odnosih«. Svojega predstavnika – konzularnega agenta Valerijana Pribičevića – je pri srbski vladi imelo tudi Narodno Vijeće. Ob tem naj še omenimo, da si je tudi nizozemska kraljevska vlada prizadevala, da bi v Državi SHS delovalo njeno konzularno predstavništvo. Sredi novembra 1918 je izredni poslanik in opolnomočeni minister nizozemske kraljice Jonkheer van der Weede van Beerenkamp zaprosil Narodno Vijeće za exequatur (dovoljenje za opravljanje poslov) za inž. Charlesa Ihleja kot nizozemskega konzula v Sarajevu. Narodno Vijeće zoper delovanje nizozemskega konzulata v Sarajevu ni imelo načelnih zadržkov, vendar pa kasneje C. Ihle zanj predvidenega diplomatskega položaja ni prevzel.⁴⁶

Glede na to, da so različni evropski politični dejavniki upoštevali državnopravno spremembo na jugu Avstro-Ogrske monarhije v času neposredno po koncu prve svetovne vojne in da je Država SHS sodelovala pri oblikovanju takratnih evropskih mednarodnih odnosov, lahko rečemo, da Država SHS ni bila povsem mednarodno nepriznana. Zato je tudi bila sposobna imeti zunanje odnose z drugimi državami in je s tem izpolnjevala še zadnjo izmed zahtev, ki jih predpisuje mednarodno pravo za nastanek in obstoj držav. Dejstvo, da ni bila splošno in izrecno mednarodno priznana, je pomenilo le, da bi bil meddržavnopravni položaj Države SHS v svetu ugodnejši, če bi to priznanje dobila.⁴⁷ Toda pri tem je treba poudariti, da »ni točno, da *Država SHS* sploh ni bila mednarodno priznana«. ⁴⁸ Državo SHS so namreč individualno mednarodno priznale Nemška Avstrija, Kraljevina Srbija in Madžarska demokratična republika. Tako je izvršni odbor začasne Narodne skupščine za Nemško Avstrijo 30. oktobra 1918 v posebni noti naznanil predsedniku ZDA W. Wilsonu ustanovitev nemškoavstrij-

⁴⁶ Čulinović, *Državnopravna historija* II, str. 201; isti, *Razvitak*, str. 138-139; Krizman, *Predstavni Narodnog Vijeća*, str. 23-43; isti, *Narodno Vijeće SHS*, str. 88, 90; isti, *Raspad Austro-Ugarske*, str. 151-162; *Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća S. H. S.*, Grada II, str. 648.

⁴⁷ Prim. Tomšič, *Raspad Avstro-Ogrske*, str. 626.

⁴⁸ Čulinović, *Državnopravna historija*, str. 345.

ske države in priznal Češkoslovaško in Jugoslavijo »kot popolnoma neodvisni državi«. Hkrati je še izjavil, da je pripravljen prepustiti »vsa sporna vprašanja s tema *novima državama* (podčrtal J. P.) mednarodnemu razsodišču«. ⁴⁹ Dobro tri tedne kasneje pa je nemškoavstrijski državni tajnik za zunanje zadeve, O. Bauer, v že omenjenem telegramu z dne 22. novembra 1918, naslovljenem na ljubljansko Narodno vlado in zagrebško Narodno Vijeće, še posebej poudaril resno voljo »po ohranitvi prijaznih sosedskih odnosov z jugoslovansko državo (Državo SHS - op. J. P.)«. ⁵⁰ Poleg tega je - pod pritiskom britanskega državnega sekretarja za zunanje zadeve Arthurja Jamesa Balfourja in predsednika francoske republike Raymonda Poincaréja ⁵¹ - 8. novembra 1918 na znani ženevski konferenci o jugoslovanskem zedinjenju ⁵² v imenu srbske kraljevske vlade njen predsednik in minister za zunanje zadeve Nikola P. Pašić priznal zagrebško Narodno Vijeće »kot reprezentanta in vlado«

⁴⁹ Suppan, *Jugoslawien und Österreich*, str. 118.

⁵⁰ Prav tam, str. 121.

⁵¹ O tem glej Krizman, *Narodno Vijeće SHS*, str. 92.

⁵² Konferenca o zedinjenju Države SHS in Kraljevine Srbije v skupno jugoslovansko državo je potekala v Ženevi od 6. do 9. 11. 1918. Na njej so predstavniki Države SHS (vodil jih je A. Korošec), Jugoslovanskega odbora (vodil jih je A. Trumbić) in predstavniki srbske kraljevske vlade ter sporazumno izbranih parlamentarnih skupin srbske Narodne skupščine (vodil jih je N. Pašić) podpisali sporazum o oblikovanju skupne jugoslovanske države na federativni osnovi. Ženevski sporazum je med drugim posebej poudarjal, da bosta v združenju jugoslovanski državi vlada Kraljevine Srbije in Narodno Vijeće vsak na svojem ozemlju še naprej imela avtonomno oblast, dokler konstituenta Srbov, Hrvatov in Slovencev ne bo določila novega ustroja jugoslovanske skupnosti. Ker se je tako zamišljeno oblikovanje jugoslovanske države razlikovalo od velikosrbskega koncepta jugoslovanske združitve, je N. Pašić po ostri reakciji vladajočih srbskih krogov in dvora skupaj z vlado odstopil in na ta način razveljavil ženevski sporazum. - Podrobneje o ženevski konferenci o jugoslovanskem zedinjenju in ženevskem sporazumu glej Gregor Žerjav: *Ženevski pakt*. Misel in delo, letnik II, 1936, str. 92-100; Silvo Kranjec: *Koroščevo predavanje o postanku Jugoslavije*. Zgodovinski časopis, letnik XVI, 1962, str. 225-229 (dalje: Kranjec, *Koroščevo predavanje*); Krizman: *Jug. odbor i Ženevska konferencija*, str. 1-46; isti, *Raspad Austro-Ugarske*, str. 163-182; Čulinović, *Državnopravna historija*, str. 334-339; isti *Državnopravna historija II*, str. 205-209; isti, *Razvitak*, str. 122-124; Zečević, *SLS in jug. zedinjenje*, str. 148-159; Jurij Perovšek: *Ženeva: Konferenca o jugoslovanskem zedinjenju*. V: *Slovenska kronika XX. stoletja*. Knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 213; Ravnihar, *Mojega življenja pot*, str. 139-140.

Slovencev, Hrvatov in Srbov iz nekdanje monarhije.⁵³ Istega dne je N. Pašić poslancem Kraljevine Srbije v Parizu, Londonu, Washingtonu in Rimu tudi poslal navodilo, naj vladi, pri kateri so akreditirani, sporočijo, »da je kraljevska vlada priznala Narodno Veće v Zagrebu kot legitimnega predstavnika Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki prebivajo na teritoriju bivše a-ogrske monarhije«. Opozoril je, da srbska kraljevska vlada upošteva Narodno Vijeće, ki so ga izbrala pristojna narodna predstavništva kot vlado »J(ugo)slovanov na teritoriju bivše a-ogrske monarhije vse do definitivne konstitucije ene države Srbov, Hrvatov in Slovencev«. V svojem navodilu je N. Pašić poslancem še naročil, naj storijo potreben korak »pri dotični vladi, da tudi ona prizna Narodno Veće v Zagrebu kot legitimno vlado rečenih narodov in da prizna ta narod kot zavezniški narod«. ⁵⁴ Hkrati je o vsem tem obvestil še predsednika Narodnega Vijeća A. Korošca. Ob tej priložnosti je A. Korošču tudi sporočil, da srbska »kraljevska vlada sprejema na znanje, da je Narodno Veće poverilo predsedniku Jugoslovanskega odbora v Londonu g. Trumbiću mandat, da ga predstavlja pri Zaveznikih vse do takrat, dokler ne bo ustvarjen skupni organ za diplomatsko akcijo«. ⁵⁵ Kot opozarja M. Zečević, je Pašićevo izrecno priznanje Narodnega Vijeća kot zakonite vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov iz nekdanje Avstro-Ogrske sicer pomenilo, da »sočasno ni priznal tudi Države SHS«. ⁵⁶ Toda priznanje telesa, ki se mu ne zanika lastnosti zakonite državne oblasti (vlade), dejansko pomeni, da se upošteva tudi obstoj državne organizacije, ki utemeljuje njegovo suvereno oblast. Tako je »srbska vlada objektivno s priznanjem Narodnega veća SHS priznala tudi novo Državo SHS«. ⁵⁷ Tako oceno potrjuje tudi izjava srbskega prestolonaslednika Aleksandra Karađorđevića ob jugoslo-

⁵³ Zapisnik sa konferencije o jugoslovenskom ujedinjenju, Građa II, str. 523.

⁵⁴ N. Pašić - poslanicima Srbije u Parizu, Londonu, Vašingtonu i Rimu, Građa II, str. 513.

⁵⁵ N. Pašić - A. Korošču, Građa II, str. 514.

⁵⁶ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 151.

⁵⁷ Prav tam. O tem glej tudi Janko Pleterski: Narodi, Jugoslavija, revolucija, Ljubljana 1986, str. 130; isti: 29. oktober 1918. Glasnik Slovenske maticе, leto XIII, 1989, št. 1, str. 33 (dalje: Pleterski, 29. oktober).

vanski državni združitvi 1. decembra 1918. Prestolonaslednik Aleksander je tedaj namreč izjavil, da razglašá »zedinjenje Srbije z deželami *neodvisne države Slovencev, Hrvatov in Srbov* (podčrtal J. P.) v enotno kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev«. ⁵⁸

Državo SHS je individualno mednarodno priznala tudi Madžarska demokratična republika. Njen diplomatski predstavnik, madžarski opolnomočeni minister in nekdanji veliki župan bačke županije A. Balla je ob svojem prihodu v Zagreb v prostorih Narodnega Vijeća izjavil, da je z »zaupanjem madžarskega Narodnega sveta in madžarske ljudske vlade pooblaščen«, da pozdravi »Narodno Vijeće popolno svobodno nastale suverene jugoslovanske države (podčrtal J. P.)«. To izjavo je še podkrepil s poudarkom, da je prav tako pooblaščen že sedaj utirati »pot bratskemu odnosu in sporazumu med dvema sosednjima državama, in to jugoslovansko in madžarsko državo«. To pa zato, ker želita povsem suveren madžarski narod in vlada grofa Mihályja Károlyja »upostaviti in omogočiti najiskrenejšo bratsko zvezo z državo *Slovencev, Hrvatov in Srbov* (podčrtal J. P.)«. ⁵⁹ S tem je bila z madžarske strani priznana Država SHS, in sicer na vsem ozemlju, ki ga je obsegala. Konkretno je to pomenilo, da je Madžarska priznavala ločitev Hrvaške in Slavonije od Ogrske. ⁶⁰

⁵⁸ Adresa izaslanstva Narodnog Vijeća SHS prestolonasledniku Aleksandru i njegov odgovor, Grada II, str. 675. Enako je izjavo Aleksandra Karadorđevića ocenil tudi A. Štebi. V svojem delu 29. oktober je zapisal, da je bila z razglasitvijo zedinjenja Države SHS in Kraljevine Srbije »priznana popolna neodvisna lastna državnost« »Srbov, Hrvatov in Slovencev iz avstro-ogrške monarhije, zastopanih po Narodnem vijeću v Zagrebu«. – Anton Štebi: 29. oktober, Maribor 1939, str. 39.

⁵⁹ Saopštenje o mađarskoj delegaciji u Zagrebu, Grada II, str. 532. Već o misiji A. Balle glej Krizman, Predstavnici Narodnog Vijeća, str. 23–32.

⁶⁰ O tem glej Vinaver, Jugoslavija i Mađarska, str. 20, 22, 45. – Razen Hrvaški in Slavoniji se Madžarska drugemu južnoslovanskemu ozemlju, ki je v habsburški monarhiji pripadalo ogrski državni polovici, tedaj ni bila pripravljena odreči. Temu ozemlju se je mednarodnopravno odrekla leta 1920 z že omenjeno Triansonsko mirovno pogodbo, ki je določila mejo med Madžarsko in Kraljevino SHS. S tem je bilo nasproti Madžarski v mednarodnopravnem pogledu sankcionirano zedinjenje jugoslovanskih narodov v skupno državo, ki je zahtevalo in izvršilo »rušenje integritete madžarske države ne samo na teritoriju Hrvaške in Slavonije,« ampak »tudi na teritoriju Vojvodine, kot tudi na severni meji Hrvaške« in v Prekmurju. (Prav tam, str. 20, 22, 44).

Razčlenitev vprašanja mednarodnega priznanja in udeležnosti Države SHS v mednarodnih odnosih v novembru 1918 pokaže, da je Država SHS *de facto* imela značaj meddržavno-pravnega subjekta in je bila stvarna državna skupnost, ki so jo oblikovali habsburški Jugoslovani neposredno po državni ločitvi od Avstro-Ogrske monarhije.⁶¹ Država SHS, ki je bila ob Kraljevini Srbiji druga država predhodnica 1. decembra 1918 oblikovane Kraljevine SHS, je torej bila samostojen državnopravni subjekt, v okviru katerega je bila udejanjena slovenska narodno-politična suverenost leta 1918. Zato je nekaj let kasneje ugledni zgodovinar, publicist in politični delavec Fran Erjavec ta čas lahko uvrstil »med najlepša poglavja slovenske zgodovine«, ko so se Slovenci izkazali »za izrazito državotvoren faktor«.⁶²

⁶¹ O tem glej tudi Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 397; Pleterški, 29. oktober, str. 33; Sirotković, Pravni status Države SHS, str. 62, 63; Koprivica-Oštrič, Konstituiranje Države SHS, str. 45.

⁶² Erjavec, Slovenci, str. 67.

DRŽAVNOPRAVNA SAMOSTOJNOST SLOVENIJE V DRŽAVI SHS

Temeljna pridobitev slovenske narodne osvoboditve in politične osamosvojitve konec oktobra in v novembru 1918 je bila gotovo lastna nacionalna državnost, ki so jo Slovenci dosegli v Državi SHS. Zgodovinsko prva slovenska narodna državnost je temeljila v notranji ureditvi Države SHS. To državo lahko, čeprav je bila po obliki vladavine meščanska demokratična republika, v državnopravnem pogledu najprimerneje označimo kot »realno unijo«. Kot vemo, je realna unija zveza dveh ali več držav, ki imajo skupnega vladarja na podlagi posebnega medsebojnega sporazuma z značajem mednarodne pogodbe. Vendar je v realni uniji skupni vladar, ki je nosilec vrhovne oblasti, samo fizično ena oseba, pravno pa tvori to osebo toliko organov oblasti, kolikor je držav članic. Skupni vladar zato opravlja za vsako državo članico svojo vladarsko funkcijo neodvisno od drugih držav članic.

Opisanemu položaju skupnega vladarja v realni uniji je v Državi SHS ustrezal položaj Narodnega Vijeća kot nosilca vrhovne oblasti. Narodno Vijeće je namreč 29. oktobra 1918 v posebni naredbi svojega predsedstva poudarilo, da je treba pojasniti in točno ugotoviti sestav neodvisne Države SHS ter medsebojni odnos posameznih območij te države. Naredba je seznanjala, da so do končne ureditve državne oblike prišle na predsedstvo Narodnega Vijeća vse tiste pravice, ki so na celotnem državnem

ozemlju do takrat pripadale kroni.¹ (To je pomenilo, da je predsedstvo Narodnega Vijeća prevzelo vrhovno oblast, ki jo je pred tem v realni uniji - Avstro-Ogrski monarhiji - imel skupni vladar kot fizična oseba.) V tem smislu je naredba opozarjala, da od tega splošnega in temeljnega pravila »ni in ne more biti izjem«.² Hkrati je tudi poudarjala, da »narodnim vladam (v Zagrebu, Ljubljani in Sarajevu) ne pripada pravica, da brez sporazuma s predsedstvom Narodnega Vijeća izvršujejo pravico pomilostitve in razveljavljanja zakonov«.³ Narodne vlade tudi niso smele imenovati stopnje višjih uradnikov. Poleg tega je naredba določala, da je vse občevanje z drugimi državami (ureditev mednarodnih odnosov, pogajanja, sklenitev dogovorov in pogodb) izključno v rokah zagrebskega Narodnega Vijeća, ki je s tem vodilo zunanje zadeve novo nastale Države SHS. V vseh vprašanih vojaške narave pa je bil najvišji organ za celotno Državo SHS po tej naredbi poverjenik za narodno obrambo v Zagrebu. V vseh drugih vejah izvršne oblasti so bile posamezne narodne vlade (tj. Narodna vlada za Hrvaško, Slavonijo, Dalmacijo in Istro v Zagrebu, Narodna vlada za Slovenijo v Ljubljani ter Narodna vlada za Bosno in Hercegovino v Sarajevu) povsem neodvisne, s popolno pravico, da vsa ta področja javne uprave samostojno urejajo in vodijo.⁴

Ob pravkar povedanem pa je imelo Narodno Vijeće tudi značaj organa, ki je imel po sporazumu skupno vrhovno oblast. Takšen značaj Narodnega Vijeća je v državnopravnem pogledu izražalo razmerje med njim in slovensko Narodno vlado. To razmerje je opredelila Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani (Naredba o prehodni upravi), ki jo je 14. novembra sprejela, 21. novembra 1918 pa izdala slovenska Narodna vlada. S to Naredbo je namreč Na-

¹ Krizman, Raspad Austro-Ugarske, str. 134.

² Prav tam.

³ Prav tam.

⁴ Prav tam, str. 134-135.

rodna vlada »sporazumno (podčrtal J. P.) z Narodnim večem Slovencev, Hrvatov in Srbov kot najvišjim predstaviteljem narodne volje celokupnega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov (...) *do-ločila* (podčrtal J. P.)«, da je »do onega časa, dokler konstituanta naroda SHS ne ukrene drugače (...) Narodno veče SHS v Zagrebu najvišji činitelj v državi SHS«. ⁵ Naredba o prehodni upravi je torej pomenila sporazum, na podlagi katerega je slovenska Narodna vlada priznavala Narodnemu Vijeću skupno vrhovno oblast, in sicer »v vseh vprašanjih, ki so v zvezi s temeljnimi načeli ujedinjenja naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov v narodno, svobodno, neodvisno, na demokratskih načelih urejeno državo SHS, in v vseh vprašanjih, ki jih zastopniki, odposlani v Narodno veče, priznavajo za skupna«. ⁶ V Naredbi o prehodni upravi skupno priznavana vprašanja sicer niso bila opredeljena, na podlagi že omenjene naredbe predsedstva Narodnega Vijeća pa lahko sodimo, da so bila kot taka vprašanja verjetno mišljena tista, ki so zadevala zunanje in vojaške zadeve Države SHS ter ravnanje posameznih narodnih vlad na nekaterih področjih zakonodajne in izvršne oblasti (izvrševanje pravice pomilostitve, razveljavljanja zakonov, imenovanje stopnje višjih uradnikov). V vseh drugih vprašanjih družbenega, gospodarskega in političnega življenja pa je imela v Sloveniji Narodna vlada po Naredbi o prehodni upravi vso zakonodajno in izvršno oblast, kar pomeni, da je bila v Državi SHS državnopravno priznavana slovenska državnost. Zato je slovenska Narodna vlada tudi izdala Naredbo o prehodni upravi sporazumno z Narodnim Vijećem »in ne morda po navodilu ali na pooblastilo Narodnega veča«. ⁷ S tem je imela Naredba »značaj mednarodne pogodbe«, čeprav Slovenija formalno ni bila država, kajti za tako oznako ji je manjkal še »znak

⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

⁶ Prav tam.

⁷ Lovro Bogataj: Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve Vidovdanske ustave. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 377-378 (dalje: Bogataj, Uprava v Sloveniji).

neposredne podrejenosti meddržavnemu pravu in priznanja drugih držav«. ⁸

V razmerju med slovensko Narodno vlado in zagrebškim Narodnim Vijećem je bilo torej slednje določeno za nosilca skupne vrhovne oblasti na enak način, kot je določen skupni vladar v realni uniji, tj. po sporazumu. Enak pravni položaj, kot ga ima v realni uniji skupni vladar, je imelo nasproti Sloveniji Narodno Vijeće. Naredba o prehodni upravi je namreč »za ono dobo, dokler konstituenta naroda SHS ne določi ustave države SHS in se ne uveljavi po smislu te ustave definitivni upravni ustroj«, določila, da se v Sloveniji uprava, tj. izvrševanje celotne oblasti, ki jo je imelo Narodno Vijeće, »pod vrhovnim vodstvom Narodnega veča SHS v Zagrebu osredotočuje v ‚Narodni vladi SHS v Ljubljani‘«. ⁹ Narodna vlada je torej kot organ slovenske oblasti v Sloveniji pravno nadomestila Narodno Vijeće, tako kot v realni uniji organi oblasti držav članic v pravnem pogledu nadomeščajo fizično osebo (skupnega vladarja), ki je nosilec vrhovne oblasti. Enako kot opravlja v realni uniji skupni vladar svojo vladarsko funkcijo za vsako državo članico neodvisno od drugih držav članic, je Narodno Vijeće prav tako neodvisno od drugih jugoslovanskih pokrajin izvrševalo svojo oblast za slovensko ozemlje. Zato je Naredba o prehodni upravi odredjala, da »Narodna vlada SHS v Ljubljani upravlja« slovensko »ozemlje v imenu Narodnega veča SHS v Zagrebu (podčrtal J. P.)«. ¹⁰

Že omenjena naredba predsedstva Narodnega Vijeća z dne 29. oktobra 1918 in razčlenitev razmerja med slovensko Narodno vlado in zagrebškim Narodnim Vijećem pokažeta, da je bila Država SHS sestavljena država, ¹¹ v kateri je osrednji organ oblasti

⁸ Prav tam, str. 378, 379.

⁹ UL NV SHS, letnik I., št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

¹⁰ Prav tam. – O tem, da je v Državi SHS »Slovenija tvorila nekaj del realne unije«, glej tudi Sergij Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1996, str. 469 (dalje: Vilfan, Pravna zgod. Slovencev).

¹¹ Prim. tudi Jurij Perovšek: Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXV, 1985, št. 1–2, str. 54, 72–73; Pleterski, 29. oktober, str. 33; Koprivica-Oštrič, Konstituiranje Države SHS, str. 70.

(Narodno Vijeće) pokrajinskim organom oblasti (slovenski Narodni vladi) prepustil, da na svojem ozemlju izvajajo državno oblast. To je Sloveniji zagotavljalo samostojen državnopravni položaj, kajti v slovenski Narodni vladi so bili z izjemo za zunanje zadeve združeni vsi naredbodajni, izvršni in upravni organi državne oblasti. Slovenska Narodna vlada iz leta 1918, ki je bila prva svobodna in demokratično oblikovana slovenska nacionalna vlada in je bila sestavljena iz predstavnikov vseh takratnih slovenskih političnih strank, je imela dvanajst upravnih oddelkov, t. i. poverjeništev: poverjenišтво za notranje zadeve (vodil ga je predstavnik VLS dr. Janko Brejc), poverjenišтво za prehrano (vodil ga je predstavnik JDS dr. Ivan Tavčar), poverjenišтво za uk in bogočastje (vodil ga je predstavnik VLS dr. Karel Verstovšek), poverjenišтво za pravosodje (vodil ga je predstavnik JDS dr. Vladimir Ravnihar), poverjenišтво za socialno skrbstvo (vodil ga je predstavnik JSDS Anton Kristan), poverjenišтво za finance (vodil ga je predstavnik JDS dr. Vekoslav Kukovec), poverjenišтво za promet (vodil ga je predstavnik JDS dr. Pavel Pestotnik), poverjenišтво za industrijo in trgovino (vodil ga je predstavnik JDS dr. Karel Triller), poverjenišтво za javna dela in obrt (vodil ga je predstavnik VLS inž. Vladimir Remec), poverjenišтво za poljedelstvo (vodil ga je predstavnik VLS prelat Andrej Kalan), poverjenišтво za narodno obrambo (vodil ga je predstavnik VLS dr. Lovro Pogačnik) in poverjenišтво za zdravstvo (vodil ga je predstavnik VLS dr. Anton Breclj).¹² Najmočnejša stranka v Narodni vladi je bila VLS, saj je v njej imela šest svojih predstavnikov, sledili pa sta ji JDS s petimi in JSDS z enim predstavnikom. Slovenski Narodni vladi je predsedoval član VLS Josip vitez Po-

¹² UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Državljeni! - V zvezi z nazivi navedenih poverjeništev pripominjam, da je 11. 11. 1918 Predsedstvo Narodne vlade določilo, da se poverjenišтво za poljedelstvo nadalje uradno naziva poverjenišтво »za kmetijstvo' in ne »za poljedelstvo', ker znači »poljedelstvo' le obdelovanje polja, z izrazom »kmetijstvo' pa se označujejo vse panoge, ki spadajo v kmetijstvo.« - UL NV SHS, letnik I, št. 6, 14. 11. 1918, Okrožnica vsem poverjeništvom Narodne vlade SHS v Ljubljani.

gačnik.¹³ Člani Narodne vlade so združeno in brez medsebojnih nasprotovanj vodili vse tedanje slovensko državnoupravno, družbeno, politično, gospodarsko, vojaško in kulturno življenje. Med njimi »je vladalo vzorno prijateljstvo in vsi sklepi so bili storjeni soglasno. Delalo je vse in iz srca delalo, vsak na svojem mestu.«¹⁴

Glede na obseg državne oblasti, ki je pripadal slovenski Narodni vladi, in pristojnosti, ki si jih je zase pridržalo Narodno Vijeće (vodenje zunanjih in vojaških zadev, izvrševanje pravice pomilostitve, razveljavljanje zakonov in imenovanje višjih uradnikov), lahko ugotovimo, da je bila Slovenija v državnopravnem pogledu federativno povezana z Državo SHS. Kot sestavna pokrajina Države SHS je namreč, tako kot v federaciji država članica, imela posebno državno oblast, ki so jo opravljali posebni, necentralni organi - tj. poverjeništva slovenske Narodne vlade. Tak položaj Slovenije v Državi SHS je Narodno Vijeće sprejemalo v celoti, saj je njegov osrednji odbor na seji 3. novembra 1918 vzel na znanje in odobril »imenovanje avtonomnih oblasti v Sloveniji«.¹⁵

Slovenija pa z Državo SHS ni bila povezana le na federativni državnopravni osnovi. Sprva je Narodna vlada sicer ohranjala tako državnopravno stanje, saj je spoštovala in celo poudarjala pristojnosti Narodnega Vijeća. Tako ravnanje lahko še posebej opazimo v zvezi z eno najpomembnejših pristojnosti Narodnega Vijeća, tj. vodenjem zunanjih zadev Države SHS. To je Narodna vlada jasno pokazala na svoji seji 2. novembra 1918, ko ni upoštevala prošnje, prejete od dunajske slovanske kolonije, »za us-

¹³ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Državljan!

¹⁴ Erjavec, Slovenci, str. 68.

¹⁵ Zaključci sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 465. - V tej zvezi želim opozoriti na mnenje Dragoslava Jankovića, ki pravi, da je Narodno Vijeće s tem, ko je imenovalo pokrajinske vlade za Slovenijo, Bosno in Hercegovino in Dalmacijo, »s svoje strani izrazilo težnjo, da se federativno načelo sprejme tako v organizaciji nove Države Slovencev, Hrvatov in Srbov kot tudi v bodoči skupni državi s Srbijo in Črno goro«. (Dragoslav Janković: Ideje unitarizma i federalizma pre stvaranja prve jugoslavenske države. V: Federalizam i nacionalno pitanje, Beograd 1971, str. 198).

tanovitev konzulata na Dunaju, da varuje interese Slovanov«. Menila je namreč, da je »to zadeva celokupne vlade SHS (tj. Narodnega Vijeća - op. J. P.)«. ¹⁶ S tem se je postavila na stališče, da nastopa Država SHS nasproti drugim državam kot en državni subjekt. V tem smislu lahko razumemo tudi poziv poverjenika za prehrano I. Tavčarja, ki je govoril o »svobodni in samostojni Jugoslaviji« ter rojstvu »nove, lepše domovine«, obstoječe znotraj »mej Jugoslovanske države«. ¹⁷ Tako je torej Narodna vlada s svoje strani uveljavljala načelo, da se pojavlja federativna država (Država SHS) v odnosu do drugih držav in mednarodne skupnosti kot en subjekt mednarodnega prava ter da se države članice (jugoslovanske pokrajine) ne vidijo izza nje.

Narodna vlada je pokazala, da upošteva pristojnosti Narodnega Vijeća tudi glede vodenja vojaških in drugih zadev Države SHS. Slovensko poverjeništvo za narodno obrambo je 6. novembra 1918 izdalo naredbo, v kateri je med drugim odredilo, da »pravice, ki so pristojale avstro-ogrschemu vladarju kot najvišjemu poveljniku vojne sile, preidejo na predsedstvo Narodnega veća v Zagrebu«. ¹⁸ Na ta način je Narodna vlada sama poudarila, da je vodenje vojaških zadev Države SHS v pristojnosti Narodnega Vijeća kot vrhovnega poveljnika oboroženih sil. Prav tako ni posegala v pristojnosti Narodnega Vijeća glede izvrševanja pravice pomilostitve. Zato ni izdajala svojih naredb o pomilostitvi, temveč je le razglasila naredbi, s katerima je Narodno Vijeće pomilostilo osebe, ki so jih obsodili avstro-ogrski pravosodni organi. V prvi naredbi Narodnega Vijeća, ki jo je Narodna vlada po svojem poverjeništvu za pravosodje razglasila 6. novembra 1918, je Narodno Vijeće oprostilo kazni, preostanka kazni ter z obsodbo povezanih posledic vse osebe, ki so jih do 30. oktobra

¹⁶ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918. Sejni zapisniki I, str. 59.

¹⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Poziv kmetovalcem.

¹⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništva za narodno obrambo.

1918 pravnomočno obsodila bodisi civilna bodisi vojaška kazenska sodišča zaradi naslednjih kaznivih dejanj: veleizdaje, žaljenja veličanstva ter članov cesarske in kraljevske hiše, motenja javnega miru, zločina proti oboroženim silam države ali z njim povezanega hujšega kaznivega dejanja in zaradi dezertiranja. Poverjeništvu za pravosodje je pri razglasitvi te naredbe posebej poudarilo, da je »kot nositelj vrhovne oblasti v državi SHS« to naredbo izdalo Narodno Vijeće, »izvrševaje pravico pomilostitve«. ¹⁹ Podobno je Narodna vlada po svojem poverjeništvu za narodno obrambo 18. novembra 1918 razglasila drugo naredbo Narodnega Vijeća o pomilostitvi. Z njo je Narodno Vijeće oprostilo kazni, preostanka kazni ter z obsodbo povezanih posledic vse vojaške osebe, ki so jih do 30. oktobra 1918 pravnomočno obsodila vojaška sodišča, in sicer zaradi kateregakoli vojaškega kaznivega dejanja ali prestopka, omenjenega v drugem delu (avstro-ogrskega) vojaškega kazenskega zakonika, v obrambnem zakonu, v zakonu o vojnih dajatvah in v zakonskem členu o nepokoravanju vojaškemu pozivu. S to naredbo je Narodno Vijeće oprostilo kazni, preostanka kazni ter z obsodbo povezanih posledic tudi vse tiste osebe, ki so jih do 30. oktobra 1918 obsodila vojaška sodišča zaradi kaznivega dejanja dane pomoči beguncu. Tudi pri razglasitvi te naredbe je bilo poudarjeno, da jo je »kot nositelj vrhovne oblasti v državi SHS« izdalo Narodno Vijeće, »izvrševaje pravico pomilostitve«. ²⁰

V času, ko je Država SHS nedvomno obstajala kot federativno sestavljena država, je Narodna vlada poleg omenjenih pristojnosti Narodnega Vijeća spoštovala tudi njegove pristojnosti razveljavljanja zakonov. Tako sprva prejšnjih zakonov ni razveljavljala, marveč jih je v posameznih primerih le spreminjala. Posebej pomembno je, da je pri tem na področju zakonodajne oblasti opredelila novo obliko vladavine, ki je nastala v Državi

¹⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

²⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 9, 18. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo.

SHS. Potrdila je namreč značaj Države SHS kot meščanske demokratske republike, saj je odredila, da se »sodbe (...) razglašajo v imenu zakona«, ²¹ nasprotno pa so se v Avstro-Ogrski monarhiji razglašale »v imenu Njeg. Vel. Cesarja«. To spremembo zakona je uveljavila tudi v vojaškem pravu. ²² Sicer pa je spremenila prejšnji avstrijski državni zakonik še glede zneskov, merodajnih za kazenskopravno presojo dejanja. Določila je, da se višina teh zneskov podvoji. ²³ To spremembo je prav tako uveljavila tudi v vojaškem pravu. ²⁴

Sčasoma pa je Narodna vlada razširila svojo državno oblast tudi na področja, ki so sodila v pristojnost Narodnega Vijeća. Tako je v Sloveniji izvrševala vso državno oblast, torej državno oblast iz svojih pristojnosti kakor tudi iz pristojnosti Narodnega Vijeća. Posebej je pomembno, da se je s tem potrdil položaj slovenskega naroda kot suverenega naroda v mednarodnem življenju. Narodna vlada je namreč posegala na področje mednarodnih odnosov, njen obstoj pa so celo upoštevale nekatere evropske vlade pri razvijanju diplomatskih povezav. To sicer ni pomenilo, kot da Država SHS nasproti drugim državam ni več obstajala kot en državni subjekt, temveč da se je poleg Narodnega Vijeća v mednarodnem prostoru uveljavljala tudi slovenska Narodna vlada. Zato je v gledanju Narodne vlade Država SHS navzven še vedno nastopala kot enoten državni subjekt. Tako gledanje je izražal Oklic poverjeništvu za narodno obrambo, ki je bil 26. no-

²¹ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

²² UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo. Kot opozarja Metod Dolenc, so slovenski sodniki, ki so ostali na deželnem sodišču v Ljubljani na svojih mestih, že od 21. 10. 1918 razglašali sodbe ne več »v imenu Njeg. Vel. Cesarja«, ampak »v imenu zakona«. – Metod Dolenc: Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, Ljubljana 1935, str. 500. Glede začetka razglašanja sodb v imenu zakona pri ljubljanskem deželnem sodišču D. Lončar in F. Erjavec navajata kasnejši datum, 31. 10. 1918 (Lončar, Politično življenje Slovencev, str. 119; Erjavec, Slovenci, str. 65).

²³ UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo, št. 6, 14. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

²⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 18. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo.

vembra 1918 objavljen v Uradnem listu Narodne vlade SHS v Ljubljani. V njem je bilo poudarjeno, da je »avstrijska država razpadla in avstrijskega cesarstva ni več« in da so se ustanovile »na avstrijskem ozemlju (...) nove države (podčrtal J. P.) in vsa oblast bivše Avstrije je prešla na te nove države«. Med njimi je bila posebej omenjena tudi Država SHS. Oklic je navajal, da se je »na jugu Avstrije (...) ustanovila nova *Jugoslavija*, ki združuje v sebi vse Slovence, Hrvate in Srbe,« ter da ima »najvišjo oblast v tej državi (...) Narodno veče v Zagrebu, neposredno oblast nad Slovenci (pa) ... Narodna vlada v Ljubljani«. Ob tem je bilo pripomnjeno, da je »ta Narodna vlada (...) stopila na mesto bivše avstrijske vlade«. ²⁵

V tem smislu je namesto prejšnje avstrijske vlade Narodna vlada odločala tudi o mednarodnih odnosih in s svojim obstojem vplivala nanje. Tako je 4. novembra 1918 sklenila, da se pozdravi »vlada Poljske« ²⁶, in s tem storila ustrezen korak, da seznaní poljsko vlado o svojem obstoju. Poljska vlada je upoštevala obstoj slovenske Narodne vlade, saj ji je poljsko ministrstvo za zunanje zadeve sporočilo, »da je imenovan za poljskega poverjenika (chargé d'affaires) pri jugoslovanski vladi v Ljubljani dr. Marceli Szarota, ki odpotuje nemudoma na svoje mesto«. ²⁷ Poleg tega pa je poljska vlada imenovala še svojega vojaškega predstavnika pri Narodni vladi. To je Narodni vladi sporočilo poljsko predstavništvo na Dunaju, ki je naznanilo, »da je poverjen za zastopstvo vojaških interesov poljske države pri Nar. vladi general Adam Nowotny«. ²⁸

Poleg poljske vlade je obstoj slovenske Narodne vlade upoštevala tudi vlada Nemške Avstrije. To so dokazovali diplomatski

²⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 13, 26. 11. 1918, Oklic.

²⁶ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 4. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 70.

²⁷ Zapisnik 14. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 13. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 103.

²⁸ Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 119.

stiki med vladama oziroma med slovensko Narodno vlado ter nemškoavstrijskim državnim uradom za zunanje zadeve in vojnim ministrstvom.²⁹ Ob tem sta obe vladi imenovali še stalna diplomatska predstavnika na Dunaju in v Ljubljani. Narodna vlada je že 5. novembra 1918 sklenila, da se »glede diplomatičnega zastopstva Jugoslovanov na Dunaju, (...) naprosi bivši konzul Schwegel, da prevzame nalogo diplomatičnega zastopstva na Dunaju.«³⁰ Na svoji seji 6. novembra pa je imenovala nekdanjega visokega avstro-ogrskega diplomata dr. Ivana Šveгла (tudi Schwegel – op. J. P.) »za konzularnega zastopnika naše Nar. vl. SHS na Dunaju.«³¹ Ker pa je takrat, po opozorilu tajnika Narodnega Vijeća dr. Alberta Kramerja, Narodno Vijeće še vedno stalo »na principijelnem stališču, da za enkrat ne imenuje svojih zastopnikov pri nobeni vladi«, je 9. novembra 1918 Narodna vlada sklenila, da se »imenovanje dr. Šveгла konsularnim agentom na Dunaju prekličče, o čemer obvesti predsednik Pogačnik dr. Šve-

²⁹ O tem glej Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 9. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 90; Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, prav tam, str. 94; Zapisnik 13. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 12. listopada 1918, prav tam, str. 100; Zapisnik 15. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 14. listopada 1918, prav tam, str. 108; Zapisnik 16. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 15. novembra 1918, prav tam, str. 110; Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, prav tam, str. 117; Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, prav tam, str. 119-120; Zapisnik 20. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 21. novembra 1918, prav tam, str. 122; Zapisnik 21. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 22. novembra 1918, prav tam, str. 128; Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, prav tam, str. 147-148, 151. Narodna vlada je imela stike z vlado Nemške Avstrije oziroma nemškoavstrijskim državnim uradom za zunanje zadeve še po zedinjenju Države SHS in Kraljevine Srbije v Kraljevino SHS. (Glej Zapisnik 27. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 2. decembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 155-156). Zadeve, ki so jih obravnavali, so se nanašale »na boje za severno mejo, aprovizacijo, železniški promet, begunce, kulturno dediščino, šolstvo, položaj slovenskih uradnikov v Avstriji in drugo«. (Ribnikar, Narodna vlada SHS v Ljubljani, str. 16).

³⁰ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 76.

³¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 79.

gelja takoj telefonično.«³² Toda kasneje je Narodno Vijeće sólo Narodno vlado pooblastilo, da imenuje I. Schwegla za zastopnika na Dunaju. Narodna vlada je bila namreč 13. novembra 1918 seznanjena, da je Narodno Vijeće pooblastilo »Nar. vlado, naj se imenuje generalni konzul dr. Schwegel zaupnikom NV (Narodnega Vijeća - op. J. P.) na Dunaju«. Predsednik Narodne vlade J. Pogačnik je zato še isti dan poslal I. Schweglu na Dunaj telegram, v katerem mu je sporočil, da ga je Narodna vlada, ki je bila za to pooblašćena, imenovala za zaupnika zagrebškega Narodnega Vijeća.³³ Dan kasneje je bil znan tudi diplomatski predstavnik Nemške Avstrije v Ljubljani. Predsedniku Narodne vlade J. Pogačniku se je 14. novembra 1918 predstavil nadkomisar dr. Josip Fasching »kot pooblašćenec nemško-avstrijskega državnega urada za zunanje zadeve v Ljubljani.«³⁴

Ob omenjenem mednarodnem uveljavljanju Narodne vlade naj opozorimo še na sklep z njene seje 30. novembra 1918, naj se »store (...) potrebni koraki, da pošlje čehoslovaška republika k nam svojega zastopnika trgovskih interesov in obratno pošlje tudi NV (Narodna vlada - op. J. P.) k čehoslovaški republiki takega

³² Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 9. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 91.

³³ Zapisnik 14. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 13. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 103. - Glede v besedilu omenjenega I. Schwegla je zanimivo vedeti, da je kmalu zatem, ko je bil imenovan za zaupnika Narodnega Vijeća na Dunaju, Narodno Vijeće sprejelo predlog slovenske Narodne vlade, »naj dr. Schwegel v sporazumu z odborom južnih Slovena na Dunaju postavi v avstrijska ministrstva naše zaupnike, da sodelujejo pri inventariziranju in sortiranju aktov in da naše akte odpremijo domov«. (Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 116). V zvezi s prevzemanjem gradiva z dunajskih ministrstev je zato Narodno Vijeće prepustilo Narodni vladi v ta namen potrebna imenovanja uradnikov. (Zapisnik 13. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 12. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 100). Tako je npr. Narodna vlada pooblastila višjega deželnosodnega svetnika (oz. nadsvetnika) Frana Milčinskega kot svojega zastopnika za likvidacijo dunajskega ministrstva za socialno skrbstvo. (Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 152).

³⁴ Zapisnik 15. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 14. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 108.

zastopnika«. Ob tem naj bi Narodna vlada še zaprosila Češkoslovaško, »da imenuje svojega zastopnika v Trstu, ki bode zastopal tudi slovenske interese«. ³⁵ To bi potrjevalo povezanost Slovenije s Češkoslovaško republiko in njeno vključevanje v mednarodno skupnost. Z Narodno vlado je poleg Poljske, Nemške, Avstrije in Češkoslovaške na področju zunanjih zadev sodelovala še Madžarska, kasneje pa še »predstavniki antantnih sil, ki so bili pritegnjeni k urejanju spornih vprašanj glede slovenskih meja na Koroškem in Štajerskem«. ³⁶

Narodna vlada je torej samostojno odločala o mednarodnih odnosih in s svojim obstojem tudi vplivala nanje. Vendar ni le na tem področju izvrševala državne oblasti iz pristojnosti Narodnega Vijeća. V Sloveniji je povsem samostojno vodila vojaške zadeve in je bila vezana na navodila Narodnega Vijeća le tako, da je morala upoštevati sklep, ki ga je Narodno Vijeće sprejelo zaradi italijanske zasedbe južnoslovanskega ozemlja. Narodno Vijeće je 15. novembra 1918 odredilo, da se »v kraje, ki so jih zasedli Italijani, (...) naše čete ne smejo odpošiljati«. Po tej odredbi, ki jo je poveljstvo II. vojnega odseka v Ljubljani objavilo v Uradnem listu Narodne vlade, ³⁷ so zato bile vojaške enote, »po dislokaciji pred vojno spadajoče v območja, ki so jih na podstavi dogovora o premirju zasedli Italijani«, razvrščene »vzhodno od demarkacijske črte, in sicer: lovska bataljona 7. in 20. v Ljubljani, 97. pehotni in 5. strelski polk pa v Novem mestu«. ³⁸ Ob drugih priložnostih pa je bila Narodna vlada vezana na navodila Narodnega Vijeća po lastni pobudi. Do takega primera je prišlo, ko je 18. novembra 1918 obravnavala vprašanje mobilizacije moških, starih od 19 do 23 let, ter sklenila, da glede tega »pov. za narodno obrambo stopi

³⁵ Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 150.

³⁶ Ribnikar, Narodna vlada SHS v Ljubljani, str. 16.

³⁷ II. vojni odsek oziroma II. vojni okrožje je obsegalo vse slovensko ozemlje v Državi SHS, torej »Kranjsko, Koroško, Štajersko in kar je Primorskega«. - UL NV SHS, letnik I, št. 16, 3. 12. 1918, Poziv okrožnim in okrajnim zdravnikom.

³⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Objava.

osebno v zvezo z dr. Drinkovičem, pov. NV (Narodnega Vijeća - op. J. P.) za narodno obrambo«. ³⁹ V tem smislu gre presojati tudi odgovor, ki ga je dr. Mate Drinković telegramske poslal generalu R. Maistru, »da sme poleg letnikov 1895-1899 (tj. moških, starih od 19 do 23 let - op. J. P.) mobilizirati še toliko drugih letnikov, kolikor jih smatra za potrebne«. ⁴⁰ Ta odgovor R. Maistru, s katerim se je Narodna vlada seznanila 19. novembra 1918, je seveda veljal tudi zanjo, saj je dan kasneje objavila mobilizacijo pripadnikov 7. lovskega bataljona »od letnika 1895. do vštetega letnika 1899«. ⁴¹ Sicer pa v vojaških zadevah ni bila vezana na navodila Narodnega Vijeća. Dvajsetega novembra 1918 je Uradni list Narodne vlade objavil le naredbo poverjenika Narodnega Vijeća za narodno obrambo, po kateri so imele vse osebe, ki so bile vpisane v seznamu zagovornikov pri pristojnih civilnih pravosodnih oblasteh, pravico »zastopati tudi pri vojaških sodiščih brez ozira na to ali so vpisane v dosedanje listine vojaških zagovornikov ali ne«. ⁴²

Razen v navedenih primerih Narodno Vijeće v Sloveniji v vojaških zadevah ni izvajalo oblasti. Državno oblast je na tem področju izvajala slovenska Narodna vlada, in sicer po svojem poverjeništvu za narodno obrambo, pa tudi po drugih organih. Pri tem je dejavnost Narodne vlade zajemala vsa vprašanja, ki sodijo med vojaške zadeve. ⁴³ Tako je že 9. novembra 1918 razglasila splošno mobilizacijo za »vse 18-letne do 40-letne vojake«,

³⁹ Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 117.

⁴⁰ Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 119.

⁴¹ UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Poziv pripadnikom 7. lovskega bataljona.

⁴² UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Objava poverjenišva za narodno obrambo.

⁴³ O dejavnosti Narodne vlade in nove slovenske oblasti na vojaškem področju in organizacijski sestavi ter bojnih operacijah slovenske vojske v času obstoja Države SHS glej podrobneje Viktor Andrejka: Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 269-295; Seručar, Vojne akcije, str. 25-36; Švajncner, Slovenska vojska, str. 27-37, 45-83, 92-100, 114-117, 183, 185-189, 197-199, 204-206, 214-215, 219-228, 230-233, 236-243, 252-254, 257-258, 260-264.

ki so se morali nemudoma zglasiti »pri svojih slovenskih kadrih v Ljubljani, Borovljah, Celju in Mariboru.«⁴⁴ Pomembno pri tem je, da so slovenski vojaki takrat prisegali – tako kot vsaki suvereni oblasti – slovenski Narodni vladi.⁴⁵ Zato je razumljivo, da je Narodna vlada urejala vprašanja, ki so zadevala položaj slovenskih vojakov in častnikov. Tako je odločala tudi o napredovanju častnikov.⁴⁶ Organizirala pa je celo vodenje vojaške duhovniške službe v Sloveniji. Monsgn. Josipu Klobovsu je 2. novembra 1918 poverila »vodstvo vseh vojaških duhovnov na slovenskem ozemlju«. Pred tem je J. Klobovs dobil »tozadevno cerkveno dovoljenje (...) že od knezoškofa (A. B. Jegliča – op. J. P.)«. ⁴⁷

Med ukrepi Narodne vlade, ki so se nanašali na položaj vojakov in častnikov, lahko omenimo še nekatere. Narodna vlada je zagotovila, da je lahko vsaka vojaška oseba potrdila svojo identiteto, kajti sprejela je sklep, »da se izda oboroženim legitimacije«. ⁴⁸ To je pomenilo, da je moral imeti vsak vojak »pri sebi legitimacijo vojnega poveljništva, kateremu je dodeljen v službo«.

⁴⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno brambo. Opozarjam še na telegramski razglas, ki ga je Narodna vlada 12. 11. 1918 odposlala vsem okrajnim glavarstvom na Spodnjem Štajerskem. Ta razglas je imel značaj mobilizacijskega ukaza, in sicer za vojake na Spodnjem Štajerskem v starosti od 18. do 40. leta. Vojaki so se morali zglasti v Celju in Mariboru. (Zapisnik 13. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 12. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 100). – O mobilizacijskih pozivih Narodne vlade glej tudi Švajncer, Slovenska vojska, str. 30–31, 34–37.

⁴⁵ Sklep o zaprisezi slovenskih čet je Narodna vlada sprejela na predlog I. Tavčarja že 2. 11. 1918. (Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 59. Glej tudi Švajncer, Slovenska vojska, str. 29–30). O izvršeni zaprisezi vojaštva Narodni vladi pa imamo ohranjeno poročilo njenega predsednika J. Pogačnika, ki je poročal na seji 6. novembra 1918, »da je zaprisegel danes popoldne (dopoldne – op. J. P.) ob 11. uri kader 17. pešpolka za Narodno v.« (Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 78).

⁴⁶ Glej Zapisnik 21. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 22. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 127. – Podrobneje o napredovanju častnikov v času obstoja Države SHS glej Švajncer, Slovenska vojska, str. 45–51.

⁴⁷ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 59.

⁴⁸ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 64.

V nasprotnem primeru bi namreč vojaška oblast vsakega, ki bi bil »v vojaški opravi, pa brez pravilne legitimacije, aretirala in kaznovala«. ⁴⁹ Poverjenišтво za narodno obrambo pa je ustanovilo svoj gospodarski urad (intendanco), da je obstajala »centrala v vseh ekonomično-administrativnih zadevah (preskrba, denarne dotacije) podrejenih oddelkov«. ⁵⁰ Ob tem je poverjenišтво odredilo tudi plačo vsem vojaškim osebam. Pristojbine častnikov so ostale začasno »do nove ureditve neizpremenjene«. Častnikom so se izplačevali šaržni prejemki in vojna doklada, za vojake in podčastnike pa je poverjenišťvo izboljšalo dnevne denarne prejemke. Po naredbi poverjenišťva za narodno obrambo so moštvo in poddesetniki dobivali »4 (štiri) krone, šarže od desetnika dalje 5 (pet) kron na dan poleg hrane«. ⁵¹ Tako je Narodna vlada sama in v celoti vzdrževala oborožene sile na slovenskem ozemlju. O tem priča tudi ukrep poverjenišťva za narodno obrambo, ki je vojaškim osebam strogo prepovedal »kupovanje živeža in materiala«. Po oceni poverjenišťva je bilo v Ljubljani in v vseh večjih krajih dovolj zalog za primerno oskrbo in vzdrževanje vojaških enot, zato je odredilo, naj »zahtevajo vojaški poveljniki potrebne stvari pri vojaških zalogah po dosedanjem načinu«. ⁵² Učinkovito in kakovostno vzdrževanje in opremljenost vojaških enot je Narodna vlada zagotovila še tako, da je odobrila »poverjeniku za narodno obrambo (...) 3 milijone kron kredita za vojaške potrebščine«. ⁵³

Poleg ukrepov, povezanih s položajem vojakov in častnikov, je Narodna vlada izvajala tudi demobilizacijo vojaških oseb. Tako je na podlagi njenega sklepa z dne 11. novembra 1918 poverjenik za narodno obrambo odločil, »da se odpuste iz vojaške službe vsi neaktivni častniki razen tistih, ki si jih bo v vojaški službi

⁴⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 12, 23. 11. 1918, Vojaške legitimacije.

⁵⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjenišťva za narodno obrambo. Pripominjam, da je naredba vsebovala zelo natančna in obširna določila o preskrbi in vzdrževanju vojaških enot.

⁵¹ Prav tam.

⁵² UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjenišťva za narodno obrambo.

⁵³ Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 152

pridržalo poverjeništvu za narodno obrambo«. ⁵⁴ Vojaškim poveljstvom je ukazal, da morajo iz aktivne službe odpustiti »tiste neaktivne častnike, katerih za izvrševanje vojne službe nujno ne potrebujejo in jih je mogoče nadomestiti z aktivnimi častniki«. Ta ukaz se je nanašal predvsem na vse javne uradnike – profesorje, učitelje, sodnike, notarje, železničarje, ki niso bili v železniški službi, poštni uradnike itn. Obenem je poverjenik za narodno obrambo naznanil, da »glede odpusta zdravnikov izide poseben razglas«. ⁵⁵ Ta je bil nato objavljen 18. novembra 1918. ⁵⁶

Demobilizacija pa je seveda terjala rešitev vprašanja, ki je zadevalo socialni položaj nepoklicnih častnikov v mirnodobskih razmerah. Narodna vlada je rešila tudi to vprašanje, in sicer tako, da je sklenila okrepiti uradništvo, potrebno za delovanje nove državne uprave. Ker je postalo z demobilizacijo mnogo rezervnih častnikov brezposelnih, se je odločila, da jim »pomaga v prehodni dobi med vojaško službo in nastanitvijo v kakem poklicu«. V ta namen je pripravila trimesečni tečaj za poštni, železniške in druge uradnike. Častniki, ki so ta tečaj nameravali obiskovati, so dobili po sklepu Narodne vlade v tej dobi polno plačo, po opravljenem tečaju pa bi bili sprejeti v dotično državno službo. Častniki, ki se niso potegovali za državno službo, vendar so dokazali, da so začasno brez zaslužka, pa so po sklepu Narodne vlade dobili odpravnino v znesku trimesečne plače. ⁵⁷

⁵⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo.

⁵⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo.

⁵⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 9, 18. 11. 1918, Oklic.

⁵⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 12, 23. 11. 1918, Rezervnim častnikom. – Poleg tega so po naredbi intendantce poverjeništvu za narodno obrambo demobilizirani nepoklicni častniki in vojaški uradniki iz slovenskih dežel dobili še »popolne pristojbine za mesec november t. l. (1918 – op. J. P.) – ako jih še niso prejeli drugje – pri svojih slovenskih kadrih v Ljubljani, Borovljah, Celju in Mariboru«. (UL NV SHS, letnik I, št. 7, 15. 11. 1918, Vojaške zadeve). Brezposelni demobilizirani častniki, ki se niso potegovali za državno službo, pa so po naredbi intendantce II. vojnega okrožja SHS v Ljubljani poleg odpravnine v znesku trimesečne plače za dobo treh mesecev dobili tudi »stalno stanarino za mesto ljubljansko in relutum za prehrano«. – UL NV SHS, letnik I, št. 15, 30. 11. 1918, Rezervnim častnikom.

Narodna vlada je ukrepala tudi v zvezi s socialnim položajem slovenskih vojaških vojnih invalidov. Zavedala se je namreč, »da je ena njenih prvih socialnopolitičnih nalog rešitev zamotanega vprašanja o preskrbi vojnih invalidov, nadalje vdov in sirot po vojaki, padlih v vojni«. ⁵⁸ Poverjeništa za narodno obrambo, finance in socialno skrbstvo so odredila izplačevanje vzdrževalnine družinam, katerih hranitelj je bil ali ujet, ali se še ni vrnil iz vojne, ali je bil v aktivni službi narodne vojske, in tudi »invalidom, vdovam in sirotam padlih vojakov«. ⁵⁹ Vzdrževalnina se je izplačevala tudi tistim družinam, »katerih vzdrževalci so se sicer vrnili domov«, vendar so bili »zaradi bolezni, ki so si jo nakopali v vojni, nezmožni za delo«. ⁶⁰ Poleg tega pa je Narodna vlada vojaškim vojnim invalidom zagotovila prednost pri podeljevanju službenih mest. Izdala je obširno naredbo o zaposlovanju invalidov v vseh javnih uradih in vseh tistih podjetjih, zavodih, uradih (tudi občinah) in obratih, ki so bili pod državnim nadzorstvom. V tej naredbi ni obšla tudi vprašanja zaposlovanja vojaških vojnih invalidov v zasebnih zavodih in obratih. ⁶¹

Poleg ukrepanja v zvezi s socialnim položajem demobiliziranih častnikov in vojaških vojnih invalidov so bila v delovanje

⁵⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 9, 18. 11. 1919, Vojnim invalidom!

⁵⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništev za narodno obrambo, finance in socialno skrbstvo. – Glede izplačevanja vzdrževalnine vojaškim vojnim invalidom je Narodna vlada celo nameravala doseči, da bi posamezni oddelki nekdanjega avstro-ogrškega vojnega ministrstva začasno izplačevali vzdrževalnino slovenskim vojaškim vojnim invalidom. Narodna vlada je to skušala doseči zato, ker ji je konec novembra 1918 mornarska sekcija nekdanjega vojnega ministrstva odgovorila, »da bo začasno še izplačevala plače svojim invalidom«. – UL NV SHS, letnik I, št. 16, 3. 12. 1918, Invalidom.

⁶⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 17, 5. 12. 1918, Naredba poverjeništev za narodno obrambo, finance in socialno skrbstvo. Opozarjam, da je bila omenjena naredba podpisana 30. 11. 1918.

⁶¹ UL NV SHS, letnik I, št. 12, 21. 11. 1918, Naredba celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani o zaposlovanju invalidov. – Narodna vlada je sprejela sklep, da »izda obširno naredbo glede zaposlovanja invalidov v državni službi« na seji 18. novembra 1918. Menila je »da je treba storiti vse, da se invalidi zaposlijo, če tudi glede dela zmožnosti ne morejo popolnoma nadomestovati zdravih ljudi, in da se rešijo brezdelnosti«. – Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 118.

Narodne vlade zajeta še nekatera področja, ki pa so sodila strogo med vojaške zadeve. Narodna vlada je zagotovila usklajeno delovanje vseh vojaških, splošnoobrambnih in varnostnih sil, kajti določila je, da sodi poleg vojaških enot tudi »Narodna straža v referat oddelka za narodno obrambo, istotako orožništvo, le uporaba orožništva spada v oddelek za notranje zadeve«. ⁶² »Glede vojaških, gospodarskih in upravnih zadev, nadalje glede pouka in nadzorstva orožniške službe« pa je bilo orožništvo, ki je obdržalo vse svoje pravice, določene še po avstrijskem orožniškem zakonu, ⁶³ podrejeno »orožniškim poveljništvom, oziroma Narodni vladi SHS, oddelek za narodno obrambo«. ⁶⁴

Usklajeno delovanje vojaških, splošnoobrambnih in varnostnih sil je Narodna vlada zagotovila še z enotnim ustrojem narodne brambe v Sloveniji. Poverjeništvu za narodno obrambo je namreč s posebno naredbo ustanovilo centralni urad narodne obrane, katerega naloga je bila - da se že obstoječa narodna bramba ne bi cepila - »*enotno organizirati vso brambo po deželi, skrbeti za oborožitev, izvežbanje in prehrano mož in častnikov*«. ⁶⁵ Hkrati je s to naredbo poverjeništvu določilo, naj že obstoječe

⁶² Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 76.

⁶³ UL NV SHS, letnik I, št. 13, 26. 11. 1918, Oklic.

⁶⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozenlju Narodne vlade SHS v Ljubljani. - Pri tem naj opozorimo, da je tako kot vojaštvo tudi orožništvo prisegalo slovenski Narodni vladi. Po naredbi poverjeništvu za narodno obrambo, ki je odredilo, da mora vse orožništvo »takoј zapriseči na Narodno vlado«, se je besedilo prisege glasilo takole: »Prisegam in se rotim pri Bogu Vsemogočnem in svoji časti, da hočem zvesto in z vso svojo dušo, z vsem svojim srcem, z vso svojo voljo služiti vladi Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov (tj. Narodni vladi - op. J. P.) kot ljudski in zakoniti oblasti. Prisegam sebi in svojim dragim, svoji deci in svojim roditeljem, da hočem odredbe Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov brezpogojno, povsod, v vsakem času izvrševati in da hočem biti pokoren ukazu predpostavljenih zapovednikov in vsem narodnim postavam in zakonom za napredek, edinstvo, moč in slavo naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov. Tako hočem in v to mi pomagaj Bog!« - UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo.

⁶⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo.

brambne organizacije (orlov, sokolov, gasilcev, lovcev itn.) obstajajo še naprej, toda poverjeništvu jih je zaradi enotnosti uvrstilo v organizacijo državne obrane. Naredba je za vsak politični okraj določala ustanovitev okrajnega brambnega poveljništva, kateremu je bilo podrejeno sodnookrajno brambno poverjeništvu. Po naredbi so okrajnim brambnim poveljstvom poveljevali častniki, ki jih je imenovala Narodna vlada. Tem častnikom so bile podrejene orožniške postaje, županstva ter poveljstva že obstoječih brambnih organizacij. Narodna (državna) bramba je bila po naredbi dejavna v lastni občini, izjemoma v lastnem političnem okraju, le v skrajni nevarnosti je lahko priskočila na pomoč obmejnim občinam ali političnim okrajem.⁶⁶

Kmalu po razglasitvi te naredbe je Narodna vlada sporazumno z Narodnim svetom sicer razpustila vse narodne straže oziroma narodne obrane.⁶⁷ Vendar ta sklep Narodne vlade ni pomenil opuščanja dograjenega vojaškoobrambnega in varnostnega sistema v Sloveniji, temveč je na vojaškem področju razkrival hitro in ustrezno prilagoditev slovenske oblasti mirnodobskim razmeram. Potem ko je iz Slovenije odšel zadnji kontingent tujih vojakov, je Narodna vlada ocenila, da so narodne straže v Sloveniji »v popolni meri izvršile svojo dolžnost«. Nevarnost pred razkrajajočo se soško armado je po njenem mnenju minila, predvsem po zaslugi narodnih straž, ki so omogočile, »da se je prehod te vojske preko Kranjske izvršil v lepem redu in brez posebne škode prebivalstvu in deželi«. Razpustitev narodnih straž oziroma narodnih obran se je zato po načrtu Narodne vlade ujemala z uvajanjem normalnih mirnodobskih razmer, v katerih je nameravala v popolnem obsegu prevzeti vso javno varnost po svojih organih. »S pomočjo orožništva in organiziranega vojaštva« je namreč nameravala »skrbeti za varnost domovine, življenje in last vsakega posameznika in za notranji red in mir po deželi«. Zato

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 7, 15. 11. 1918, Razglas Narodne vlade.

so morali vsi dotedanji člani narodnih straž izročiti vse orožje in strelivo najbližji orožniški postaji.⁶⁸

Samostojno odločanje Narodne vlade v vojaških zadevah se je pokazalo še v zvezi z drugimi vprašanji vojaške narave. Tako je bilo njeno poverjeništvu za narodno obrambo tisti organ državne oblasti, ki je bil v Državi SHS pristojen za pregled nad vsemi obstoječimi vojaškimi enotami in kadrovsko sestavo oboroženih sil na slovenskem ozemlju. To razberemo iz razglasa poverjeništvu za narodno obrambo, v katerem je omenjeno poverjeništvu ukazalo vsem štacijskim poveljstvom II. vojnega odseka, da morajo sporočiti intendanci tega odseka v Ljubljani, kateri pododdelki, formacije in vojaški zavodi so jim podrejeni, kdo je poveljnik teh oddelkov ter koliko častnikov, uradnikov, častniških oziroma uradniških aspirantov je pododdelkom prideljenih. Obenem s številom častnikov, uradnikov, častniških in uradniških aspirantov so morala štacijska poveljstva sporočiti še njihovo ime in čin ter navesti, kdaj in od koga so jim bili dodeljeni. Tudi vsa vojaška poveljstva, vsi pododdelki formacije in vsi vojaški zavodi so morali intendanci II. vojnega odseka sporočiti, kdo je poveljnik oddelka (poveljstva, formacije itn.), koliko častnikov (uradnikov, častniških oziroma uradniških aspirantov) je oddelku prideljenih, njihovo ime in čin, podatke o njihovi dodelitvi ter številčno stanje moštva.⁶⁹ Konec novembra 1918 je bilo v sestavi II. vojnega odseka 12.375 častnikov in vojakov. Tedanja slovenska vojska je imela 2 generala, 47 štabnih (višjih) oficirjev, 962 oficirjev in 11.364 vojakov. V njeni oborožitvi je bilo 21.347 pušk, 857 strojnic, 538 topov in 7 letal. Poleg tega je bilo v njenem sestavu tudi 1797 konj, 2232 voz in 417 avtomobilov. Ob tem je treba upoštevati, da je bila dejanska moč slovenske vojske večja, saj je bilo pod neposrednim poveljstvom II. vojnega okrožja še 1773 srbskih oficirjev in vojakov – nekdanjih avstrijskih vojaških ujetnikov, ki jih je tudi treba prišteti k oboroženi sili, s katero je razpolagala Narodna

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 6, 14. 11. 1918, Vojaške zadeve.

vlada.⁷⁰ Poveljstvo II. vojnega odseka, ki je bilo najvišje vojaško poveljstvo v Sloveniji, je vodil podmaršal v vojski Narodnega Vijeća Nikola pl. Ištvanović, podrejeno pa je bilo slovenski Narodni vladi.⁷¹ Tako je »slovenska vojska ostala v pristojnosti Narodne vlade za Slovenijo in njenega poverjenišva za narodno obrambo, dejansko poverjenika dr. Lovra Pogačnika«.⁷²

Narodna vlada je svojo državno oblast na vojaškem področju utemeljila tudi v vojaškokazenskem pravosodju. Tako je že v prvi naredbi, ki jo je objavil njen Uradni list, razglasila, da »vsi dosedanji zakoni in vse dosedanje naredbe ostanejo še nadalje v veljavi, enako vse narodne vojaške in civilne oblasti ter uradi, dokler vlada drugače ne ukrene«.⁷³ To pa je Narodna vlada storila kmalu zatem. Že 5. novembra 1918 je ustanovila »vojaško sodišče SHS v Ljubljani«, ki je začelo poslovati naslednjega dne.⁷⁴ V pristojnosti tega sodišča so bila »vsa kazniva dejanja vojaških oseb na slovenskem ozemlju razen dejanj ententnih čet«.⁷⁵ Ustanovitev vojaškega sodišča je bila pomembno dejanje, kajti narekovala je spremembo nekaterih zakonov iz avstro-ogrskega vojaškega kazenskega zakonika. S tem se je Narodna vlada na vojaškem področju uveljavila kot dejaven organ zakonodajne oblasti. Poverjenišvo za narodno obrambo je določilo, da preide funkcija javnega tožilca za vse vojaške osebe »na vojaškega pravdnika Narodne vlade SHS, ki je naravno podrejen poverjeniku za narodno obrambo«. Razveljavilo je tudi določila vojaškega kazenskega zakonika, ki so zadevala pristojnost vojaškega poveljnika, ter preneslo te pravice (tj. pravico kazenskega zasledovanja, odredbe preventivnega zapora, ustavitve postopka in pravico obtožbe)

⁷⁰ Švajncer, Slovenska vojska, str. 71-72.

⁷¹ Seručar, Vojne akcije, str. 28; Švajncer, Slovenska vojska, str. 28.

⁷² Švajncer, Slovenska vojska, str. 29.

⁷³ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Državljeni!

⁷⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo.

⁷⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918 Naredba poverjenišva za narodno obrambo.

neposredno na vojaškega pravdnika Narodne vlade. Poleg tega je združilo prejšnja divizijsko in brigadno sodišče v eno vojaško sodišče, pristojno za dejanja, ki so zahtevala kazenski pregon. Določilo je tudi sedeže vojaških sodišč na slovenskem ozemlju – in sicer v Ljubljani in Mariboru. Mariborsko vojaško sodišče je bilo pristojno za osebje iz štajerskega obmejnega poveljstva v Mariboru, ljubljansko pa za osebje iz preostalega dela II. vojnega okrožja ter iz koroškega obmejnega poveljstva v Borovljah.⁷⁶

Suverenost Narodne vlade na vojaškem področju lahko ponazori še položaj že omenjenih srbskih častnikov in vojakov na Slovenskem novembra 1918.⁷⁷ Šestega novembra 1918 je namreč iz avstrijskega vojnega ujetništva v taborišču Gröding blizu Salzburga z vlakom v Ljubljano prispel transport srbskih častnikov in vojakov, ki so se nastanili v Ljubljani in ostali v Sloveniji. Častniki in vojaki iz tega transporta in srbski vojaški ujetniki, ki so se na poti iz drugih ujetniških taborišč v Avstriji ustavili v Ljubljani in ostali v Sloveniji, so bili novembra 1918 organizirani kot Poveljstvo srbskih čet v Ljubljani.⁷⁸ Iz njih je bil v drugi polovici novembra 1918 z odobritvijo srbske vlade in Narodnega Vijeća ustanovljen 26. pehotni polk Poveljstva srbskih čet v Ljubljani.⁷⁹ Enote takratnega poveljstva srbskih čet v Ljubljani so »delovale po nalogu ali v soglasju z Narodno vlado v Ljubljani in sodelovale s slovenskimi vojaškimi enotami, ki jih je ustanovila Narodna vlada«. ⁸⁰ Srbski vojaki in častniki so bili za Narodno

⁷⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 15, 30. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno brambo. Naredba je poleg omenjenih sprememb vsebovala še druge določbe, ki so spremenjale prejšnja določila avstro-ogrškega vojaškega kazenskega zakonika glede odobritve ter odrejanja preventivnega oziroma preiskovalnega zapora. Naredba je na novo opredelila tudi sestavo in delovanje vojaškega sodišča.

⁷⁷ Od 1773 srbskih častnikov in vojakov, ki so bili novembra 1918 na območju Slovenije, je bilo 81 oficirjev, 223 podoficirjev in 1469 vojakov. – Švajncer, Slovenska vojska, str. 72.

⁷⁸ Švajncer, Slovenska vojska, str. 109–110, 113. Glej tudi Seručar, Vojne akcije, str. 28; in Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 205.

⁷⁹ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 205; Švajncer, Slovenska vojska, str. 110, 111, 113, 265.

⁸⁰ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 205.

vlado nedvomno dobrodošli, saj so se s tem povečale vojaške enote, s katerimi je razpolagala. Zato je tudi podpirala in vzdrževala poveljstvo srbske vojske v Ljubljani in že 10. novembra 1918 svojemu poverjeniku za narodno obrambo L. Pogačniku odobrila »izplačilo 10.000 kron za opremo srbskih častnikov«. ⁸¹ Slovenska Narodna vlada je srbske vojake uporabljala kot antantno vojsko. Srbski vojaki so Slovencem naredili nekaj velikih uslug, zlasti podpolkovnik Stevan Švabić, ki je 14. novembra 1918 pri Vrhniki s svojim ultimatom ustavil prodiranje Italijanov proti Ljubljani. Pri tem je svojo enoto predstavil kot enoto srbske redne in s tem antantne vojske. ⁸² Naj še dodamo, da je takrat Narodna vlada vsekakor težila k temu, da bi razpolagala s čim več vojaki. V tem smislu je treba razumeti njen sklep z dne 6. novembra 1918, da vzame »v svojo službo češko legijo, broječo približno 3.500 mož, in jo plača enako kakor domače vojaštvo«. ⁸³ Ta sklep tudi primerno dopolnjuje podoba o samostojnem odločanju Narodne vlade v vojaških zadevah. ⁸⁴

Poleg zunanjih in vojaških zadev so bila v Sloveniji pod državno oblastjo Narodne vlade še druga področja, ki so bila tudi v pristojnosti Narodnega Vijeća. Potem ko sta bili v Uradnem listu Narodne vlade objavljeni naredbi Narodnega Vijeća o pomilostitvi, je obstajala pravna podlaga, da je Narodna vlada pomilostila osebe, ki so jih obsodili avstrijski pravosodni organi. Pomilostitev so izvršili v Sloveniji pristojni organi državne oblasti – poverjenišтва Narodne vlade za pravosodje in narodno obram-

⁸¹ Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 95.

⁸² Švajncer, Slovenska vojska, str. 111-113, 264-265. Podrobneje o srbskih častnikih in vojaki na Slovenskem v novembru 1918 glej str. 109-117, 264-266.

⁸³ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 79. O češki legiji glej tudi Švajncer, Slovenska vojska, str. 267-268.

⁸⁴ V tej zvezi lahko opozorimo tudi na sklep, ki ga je Narodna vlada sprejela 7. 11. 1918. Odločila se je izdati češkemu in srbskemu vojaštvu »strogo povelje«, da je podrejeno »izključno Nar. vl.«, ne pa kakemu drugemu organu na slovenskem ozemlju, konkretno Narodnemu svetu. – Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 82.

bo. Razglasitev prve naredbe Narodnega Vijeća o pomilostitvi je bila namreč dopolnjena tako, da je V. Ravnihar »kot poverjenik za pravosodstvo Narodne vlade SHS v Ljubljani« uradno obvestil »o tej pomilostitvi vsa sodišča in državna pravdnitva« in ukazal, da mu poročajo o izvršenih pomilostitvah.⁸⁵ Podobno je poverjenik za narodno obrambo L. Pogačnik dopolnil razglasitev druge naredbe Narodnega Vijeća o pomilostitvi. Vojaškemu sodišču v Ljubljani je ukazal, naj, skladno z naredbo Narodnega Vijeća, »takoј izda potrebne odredbe, da se vojaške in civilne osebe, ki so (...) v kazenskem in preiskovalnem zaporu, takoј izpuste na svobodo«. ⁸⁶

Še izraziteje se je pokazalo, da je v delovanje Narodne vlade zajeto tudi izvrševanje državne oblasti iz pristojnosti Narodnega Vijeća, ko so bili v Sloveniji razveljavljeni nekateri najvišji pravni akti, ki so jih izdali organi avstrijske državne uprave, ter akti z največjo pravno močjo, ki so jih sprejeli organi avstrijske zakonodajne oblasti. Narodna vlada je namreč sama in brez posebnega sporazuma z Narodnim Vijećem razveljavila vrsto predpisov in naredb različnih organov oblasti ter posameznih ministrstev iz avstrijskega državnega zakonika,⁸⁷ razveljavila pa je tudi avstrijski državni zakon o društvenem pravu in avstrijski državni zakon o shodnem pravu⁸⁸ ter § 23 avstrijskega državnega tiskovnega

⁸⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenitva za pravosodstvo.

⁸⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 9, 18. 11. 1918, Naredba poverjenitva za narodno obrambo.

⁸⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenitva za prehrano, prav tam, Naredba poverjenitva za finance; št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjenitva za trgovino in industrijo, sporazumno s poverjenitvom za prehrano; št. 6, 14. 11. 1918, Naredba poverjenitva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenitva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenitva za kmetijstvo; št. 7, 15. 11. 1918, Naredba poverjenitva za pravosodstvo; št. 13, 26. 11. 1918, Naredba poverjetništva za notranje zadeve in finance dogovorno s poverjenitvom za socialno skrbstvo, prav tam, Naredba poverjenitva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenitva za trgovino in industrijo in za kmetijstvo; št. 14, 8. 11. 1918, Naredba poverjenitva za prehrano.

⁸⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 14, 28. 11. 1918, Naredba poverjenitva za notranje zadeve, prav tam, Naredba poverjenitva za notranje zadeve.

zakona.⁸⁹ S tem je skladno z zahtevami vseh tedanjih slovenskih političnih taborov – socialnodemokratskega, liberalnega in katoliškega – uzakonila svobodo zbiranja, združevanja in svobodno kolportajo.⁹⁰ Tako je razširila svojo državno oblast še na eno od področij iz pristojnosti Narodnega Vijeća. Zadnje od teh področij, na katerem je izvajala državno oblast, pa je bilo imenovanje stopenj višjih uradnikov. Po sklepu, ki ga je sprejela že na svoji prvi seji, 1. novembra 1918, je namreč imenoval »uradništvo do vštevisi IX. činovnega razreda vsak pov. v svojem delokrogu, pričeni z VIII. činovnim razredom pa Narodna vlada SHS v Ljubljani«.⁹¹

V Sloveniji je torej imela Narodna vlada popolno državno oblast, saj jo je izvajala prav na vseh področjih družbenega in političnega življenja. To je pomenilo, da je bila v razmerju med Slovenijo in Državo SHS uveljavljena tudi takšna oblika sestavljene države, v kateri osrednji organ (tj. Narodno Vijeće) dejansko ni izvajal državne, torej suverene oblasti. Tako Država SHS ni obstajala le kot federativna sestavljena država, ampak tudi kot konfederativna sestavljena država, saj Narodno Vijeće ni bilo vedno v pravem pomenu nosilec vrhovne oblasti. Prevzemalo je značaj konfederativne skupščine kot edinega skupnega organa Države SHS. V tem smislu je bila vrhovna oblast Narodnega Vijeća nasproti Sloveniji omejena že s tem, da je po Naredbi o prehodni upravi zadevala le vprašanja, ki so bila v zvezi s temeljnimi načeli zedinjenja Slovencev, Hrvatov in Srbov v narodno, svobodno, neodvisno, na demokratskih načelih urejeno Državo SHS, in vprašanja, ki so jih zastopniki, odposlani v Narodno Vijeće, priznali za skupna. Na ta način je bila tudi potrjena že

⁸⁹ Prav tam, Naredba poverjeništvu za notranje zadeve o prosti kolportaji.

⁹⁰ O teh zahtevah glej Naprej, leto II, št. 258, 11. 11. 1918, Veličasten shod v Mestnem domu v Ljubljani; Slovenski narod, leto LI, št. 268, 14. 11. 1918, Poročilo iz seje načelstva JDS; Naša moč, leto XIII, št. 53, 29. 11. 1918, Jugoslovanska Strojkovna Zveza.

⁹¹ Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 54.

izvajana praksa, da v Sloveniji samostojno izvršujejo odločitve Narodnega Vijeća (kot konfederativne skupščine) organi slovenske Narodne vlade ter da so te odločitve obvezne za Slovenijo potem, ko jih sprejmejo in razglasijo ti organi. Zato lahko rečemo, da se je z objavo Naredbe o prehodni upravi 21. novembra 1918 Država SHS tesno približala konfederativni obliki državne ureditve, kajti Naredbo lahko razumemo kot sporazum o konfederaciji. Enako kot po mednarodnem sporazumu o konfederaciji vsaka članica konfederacije v celoti ohrani svojo suverenost, je po Naredbi o prehodni upravi tudi Slovenija obdržala svojo suverenost (tj. Narodno vlado in vsa njena poverjenišva) oziroma jo je celo razširila. Po Naredbi o prehodni upravi je Narodna vlada sama in edina upravljala slovensko ozemlje in je bila na njem »za vsa oblastva, vse urade in javne organe, kar jih je v tem ozemlju, najvišja upravna oblast in službena instanca«. ⁹² Zato tudi ni bilo »odloka ali naredbe Narodne vlade SHS v Ljubljani, oziroma njenih oddelkov ali kakršnegakoli drugega oblastva, zoper katerega oziroma zoper katero bi bila dopustna pritožba ali kako drugo pravno sredstvo na instance izven države SHS«. ⁹³ Naredba

⁹² UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani. – Tak položaj Narodne vlade v Državi SHS je leta 1919, ob uveljavljanju vsejugoslovskega državnega centralizma v Kraljevini SHS, priznaval celo takratni vodilni jugoslovanski unitaristični in centralistični politik Svetozar Pribičević. Kot minister za notranje zadeve je 3. marca 1919 v Ljubljano poslal dopis, v katerem je opozarjal, da se Deželna vlada za Slovenijo, ki je stopila na mesto prejšnje Narodne vlade, ne more opirati na njeno »naredbo od 14. novembra 1918 št. 111, Uradni list št. XI. o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani«. S to naredbo, je pojasnjeval S. Pribičević, je »tedanja vlada določila, da je za vse pod njeno območje spadajoče ozemlje, kakor tudi za vsa oblastva, vse urade in javne organe, kar jih je v tem ozemlju, najvišja upravna oblast in službena instanca. Po tej naredbi je tudi deželna vlada vodila vso upravo suvereno (...). Čim pa je bilo meseca decembra preteklega leta (1. 12. 1918 – op. J. P.) proglašeno ujedinjenje vseh Jugoslovancev pod žezlom dinastije Karadjordjevičev in čim je bilo imenovano prvo ministrstvo Kraljevine Srbije, Hrvatov in Slovencev,« je nadaljeval S. Pribičević, »se je upravni položaj v Sloveniji bistveno spremenil. Deželna vlada v Ljubljani je prenehala biti najvišja upravna oblast in službena instanca za Slovenijo in kot taka je nastopila centralna vlada v Beogradu.« (Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 79-80).

⁹³ Prav tam.

o prehodni upravi je posebej določala, da zoper sodbe in druge ukrepe višjih deželnih sodišč ter deželnih in okrožnih sodišč, »ki jih ta izdajajo kot sodišča druge stopnje, odslej ni daljnega pravnega sredstva«. Določala je še, da višja deželna sodišča dokončno sodijo tudi v vseh tistih pravnih zadevah, za katere je bilo »po dosedanjih določenih pristojno avstrijsko vrhovno in kasacijsko sodišče«. Tako je višje deželno sodišče v Ljubljani odločalo tudi »o medčasno že vloženih, pa še ne rešenih pravnih sredstvih na avstrijsko vrhovno in kasacijsko sodišče«. Poleg tega je Naredba še določala, da »zoper odločbe finančnega ravnateljstva v Trstu in finančnega deželnega ravnateljstva v Ljubljani ter zoper sodbe dohodarstvenega višjega sodišča v Ljubljani v upravnopravnih in kazenskih zadevah ni pritožbe«. ⁹⁴ Ob tem pa je Narodna vlada imela še »ministrsko kompetenco«. ⁹⁵ Posebna naredba njenega poverjeništvu za notranje zadeve, objavljena 12. novembra 1918, je namreč določala, da je treba vložiti pritožbo, »ako gre (...) zoper odločbo kakega ministrstva (...) pri Narodni vladi SHS v Ljubljani«. ⁹⁶ Narodna vlada je torej odločala dokončno in brez pravice pritožbe, kajti »zoper rabsodbe Narodne vlade ni bilo več pritožbe na nobeno višjo instanco, ker take instance tudi ni bilo«. ⁹⁷ To lepo ponazarja državnopravno zasebnost Slovenije v Državi SHS in utemeljuje trditev, da je Narodna vlada »delala neodvisno, ter niso bile med državo S. H. S. in Slovenijo skupne niti one stvari, ki so bile n. pr. med Avstrijo in Ogrsko. Narodna vlada je imela celo svoj vojaški resort in je po predsedstvu Narodne vlade vsaj deloma izvrševala tudi zunanjepolitične posle.« ⁹⁸ S tem je bila na slovenskem ozemlju Narodna vlada tudi v for-

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 381. O tem glej tudi Dragotin Trstenjak: *Uprava v Sloveniji*. V: *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939*, str. 110 (dalje: Trstenjak, *Uprava v Sloveniji*).

⁹⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za notranje zadeve.

⁹⁷ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 381.

⁹⁸ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 378. Glej tudi str. 382.

malnem pogledu edina, popolna in pravno najvišja oblast in nosilka slovenske narodnodržavne suverenosti v Državi SHS.

Slovenska državnost in samostojnost Narodne vlade sta bili torej v Državi SHS izraženi s prepletanjem federativnih in konfederativnih prvin državne ureditve. Zato lahko rečemo, da se je v prepletanju teh prvin slovenski narod v Državi SHS uveljavil kot nacionalna družbena skupnost, ki se je organizirala kot država.⁹⁹ Samostojnost Slovenije in neodvisnost Narodne vlade sta bili namreč v Državi SHS taki, kakršni sicer poznamo pri ločenem državnem obstoju. Zato je Narodna vlada o Sloveniji govorila tudi kot o »državi SHS slovenskega območja«.¹⁰⁰ Ta se je oblikovala na ozemlju, ki ga je upravljala Narodna vlada in je obsegalo »Kranjsko, Goriško, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico« ter »Štajersko in Koroško, kolikor sta te deželi del države SHS«.¹⁰¹ Narodna vlada, katere »temeljno politično smernico« je izražalo »stremljenje za *ustvaritvijo politično in upravno zedinjene Slovenije*«, ¹⁰² je omenjeno ozemlje združila v politično in upravno celoto. Politično-upravno združitev slovenskih pokrajin je izvršila »naglo in brez vsakega ugovora, tako samo po sebi umeven je bil vsem Slovencem program zedinjene Slovenije«.¹⁰³ Narodna vlada je na Slovenskem prevzela in v sebi združila vse posle nekdanje c.-kr. deželne vlade v Ljubljani in Celovcu in tudi vse posle nek-

⁹⁹ Prim. Jurij Perovšek: Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918. V: Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1985, zvezek 17, Szombathely 1992, str. 269 (madžarski, nemški in hrvaški prevod te razprave je objavljen na str. 274-321). O lastni državnosti Slovenije v Državi SHS oziroma o dozorelosti slovenskega naroda za samostojno državnost v času obstoja Države SHS pišejo tudi Bogataj, Uprava v Sloveniji, str. 379; Dolinar, Odsotnost drž. misli 1918, str. 28; Pleterski, 29. oktober, str. 33; Koprivica-Oštrič, Konstituiranje Države SHS, str. 51.

¹⁰⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 15, 30. 11. 1918, Naredba celokupne vlade SHS v Ljubljani o izplačilu službenih prejemkov slovenskih ter tujerodnih uslužbencev v SHS za mesec december 1918.

¹⁰¹ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

¹⁰² Brejc, Od prevrata do ustave, str. 164.

¹⁰³ Silvo Kranjec: Slovenci na poti v Jugoslavijo. V: Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 60.

danjih c.-kr. namestništev v Trstu in Gradcu.¹⁰⁴ Razpustila je deželni odbor dotedanje vojvodine Kranjske¹⁰⁵ ter za Koroško, Štajersko, Primorsko in Kranjsko prevzela in v sebi združila vse posle dotedanjih deželnih odborov ter avtonomnih oblasti in naprav.¹⁰⁶ S tem je presegla prejšnjo avstrijsko upravno dvotirnost, ki je temeljila na delitvi na splošno državno in posebno deželno avtonomno upravo.¹⁰⁷ Tako je Narodna vlada z upravno strnitvijo slovenskega ozemlja pod svojo vrhovno oblastjo utemeljila »*politično-upravno edinico Zedinjeno Slovenijo*«. ¹⁰⁸ To je pomenilo, da je »Slovenija kot taka postala državnopravna enota«. ¹⁰⁹ S tem je bil v prvi stvarni obliki uresničen program Zedinjene Slovenije. Takratna Zedinjena Slovenija je glede na italijansko zasedbo Trsta, Goriške, Istre in postojnskega okrožja na Kranjskem med 3. in 23. novembrom 1918 obsegala večino nekdanje vojvodine Kranjske in slovenski del nekdanje dežele Štajerske, tj. približno dve tretjini današnjega ozemlja Republike Slovenije. V tem ozemeljskem obsegu uresničen program Zedinjene Slovenije novembra 1918 pa je bil neposredna zgodovinska posledica samostojne slovenske državne organiziranosti v Državi SHS.

¹⁰⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

¹⁰⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba Narodne vlade SHS v Ljubljani.

¹⁰⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

¹⁰⁷ O upravni dvotirnosti v avstrijski državni polovici Avstro-Ogrske monarhije glej podrobneje Vilfan, *Pravna zgod. Slovencev*, str. 445-446.

¹⁰⁸ Brejc, *Od prevrata do ustave*, str. 165.

¹⁰⁹ Vilfan, *Pravna zgod. Slovencev*, str. 469.

SLOVENSKA GOSPODARSKA OSAMOSVOJITEV V DRŽAVI SHS

Slovenska osamosvojitev leta 1918 se ni kazala samo na državnopravnem področju, ampak zelo konkretno tudi na gospodarskem. Slovenci so namreč v času obstoja Države SHS dokazali, da pripada narodu, ki »vzpostavi kot uresničitev politične samoodločbe svojo suvereno, neodvisno državo, ali uresniči samoodločbo v skupni državi seveda pravica, da si sam določa svojo gospodarsko ureditev in razvoj«. ¹ Pomen suverenosti na gospodarskem področju je bil poudarjen že v okviru deklaracijskega gibanja. Že takrat je bilo »jasno, da zahteva po samostojnem državnem telesu - po posebni jugoslovanski državi, resda sicer še pod žezlom habsburške dinastije, zahteva po prostosti vsakega narodnega gospodstva tujcev - vsebuje tudi zahtevo po gospodarski emancipaciji in ne le po politični«. ² Pri tem so gospodarske zamisli, ki so jih v času deklaracijskega gibanja oblikovali v vseh takratnih slovenskih taborih, kljub različnim idejnopolitičnim usmeritvam njihovih avtorjev izražale »enotne poglede o vseh vprašanih prihodnjega gospodarskega razvoja«. ³ Vsi ti avtorji,

¹ Ernest Petrič: Pravica do samoodločbe. Mednarodni vidiki, Maribor 1984, str. 100.

² Zdenko Čepič: Narodnogospodarske zamisli pri Slovencih v času odločitve za prvo narodno državo. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXIV, 1984, št. 1-2, str. 101 (dalje: Čepič, Narodnogospodarske zamisli).

³ Prav tam, str. 120.

privrženci različnih strank, ki »jih je družila ideja državne osamosvojitve«,⁴ so zagovarjali nacionalizacijo tujega premoženja in agrarno reformo, kot ustrezno družbeno obliko proizvodnega načina pa so večidel sprejemali načelo državnega kapitalizma. To je pomenilo, da bi z gospodarskimi dobrinami razpolagala država in usmerjala gospodarstvo v splošno narodovo korist.⁵ Te zamisli so bile skladne »z bojem za dovršitev meščansko-demokratske revolucije in za narodno osvoboditev narodov v Avstro-Ogrski«. ⁶ Gospodarski teoretiki, ki so jih oblikovali, so »upoštevali ves narod kot enotni organizem ne glede na razredno delitev, saj so vse smatrali kot enakovredne tvorce narodnega gospodarstva«. ⁷ Gospodarsko samoodločbo so imeli za skupno narodno dejanje in tako jo je kasneje utemeljil tudi Narodni svet.

Ustanovitev Narodnega sveta in njegovega odseka za gospodarsko koncentracijo (ta se je takoj preimenoval v gospodarski odsek) avgusta 1918 je omogočila, da se je v njunem okviru oblikovalo »tisto kristalizacijsko jedro, ki je strnilo v sebi zamisli in dejanja slovenskih gospodarstvenikov teoretikov in praktikov v preteklosti in sodobnosti, jih združilo v gospodarski program in ta program posredovalo slovenski družbi«. ⁸ Programski temelji slovenske gospodarske samoodločbe leta 1918 so bili oblikovani že na ustanovnem zboru Narodnega sveta, ko so določili delovno področje gospodarskega odseka. V njegovem programu je bilo predvideno reševanje vrste vitalnih vprašanj, odločilnih za uspešno slovensko gospodarsko osamosvojitve. V program je bila vključena rešitev aprovizacijskega vprašanja, načrtovana sta bila gospodarska obnova Primorske in reševanje vprašanja nabave bencina, nafte in drugih pogonskih sredstev za industrijo, posebna naloga pa je bilo povezovanje nacionalnih gospodarskih

⁴ Prav tam, str. 104.

⁵ Podrobneje o tem glej prav tam, str. 106–119.

⁶ Prepeluh, Pripombe k prevratni dobi, str. 442.

⁷ Čepič, Narodnogospodarske zamisli, str. 120.

⁸ Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str. 686.

sil; tako naj bi ustvarili novo in enotno slovensko gospodarstvo. Program je obravnaval tudi vprašanje nacionalizacije zemljiške posesti, industrije, obrti in trgovine. Pri tem je bilo ugotovljeno, da gospodarska samostojnost slovenskega naroda vsekakor terja nacionalizacijo tujega premoženja. V programu je bilo predvideno tudi reševanje valutnega vprašanja (omeniti je treba zlasti odločitev, da se pripravi prehod z inflacionirane avstro-ogrske valute na novo, zdravo valuto) in oblikovanje enotne nacionalne zveze slovenskih zadrug vseh smeri z močno centralizirano združeno banko. Program je ugotavljal, da je treba tudi opredeliti vlogo slovenskega gospodarstva nasproti hrvaškemu in srbskemu v novi državi, preučiti načela prihodnje carinske politike in oceniti vlogo Trsta in Reke v bodočem gospodarstvu.⁹ Vsa ta vprašanja in zamisli so bili nato septembra in oktobra 1918 obravnavani v Narodnem svetu in njegovem gospodarskem odseku, v svoji študiji Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva¹⁰ pa jih je preučil tudi tajnik Narodnega sveta in član gospodarskega odseka dr. Milko Brezigar. M. Brezigar, ki je bil »eden izmed najbolj razgledanih političnih ekonomistov v prevratnih mesecih leta 1918«,¹¹ je svojo študijo objavil septembra 1918, zato v njej najdemo »vse glavne misli, ki so jih izrekli razni člani Narodnega sveta«,¹² Obravnava vprašanj, ki so bila zajeta v programu gospodarskega odseka Narodnega sveta in v Brezigarjevi štu-

⁹ Šorn, Narodni svet, str. 55-56; isti, Slovensko gospodarstvo, str. 39.

¹⁰ Milko Brezigar: Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva, Celje 1918, 162 str. (dalje: Brezigar, Osnutek slov. gospodarstva). - Del Brezigarjeve študije je objavljen tudi v zborniku virov Od kapitalizma do kapitalizma. Izbrane zamisli o razvoju slovenskega gospodarstva v XX. stoletju. Uredili Neven Borak, Žarko Lazarevič, Jože Prinčič, Ljubljana 1997, str. 55-79. Podrobnejše o Brezigarjevi študiji glej Čepič, Narodnogospodarske zamisli, str. 103-104, 108, 111-113, 115, 117-119; in Žarko Lazarevič: Obrat proti jugu. (Ukrepanje ob vstopanju v jugoslovanski gospodarski prostor). V: Prevrti in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918-1945-1991. Uredila Neven Borak in Žarko Lazarevič, Ljubljana 1996, str. 97-99 (dalje: Lazarevič, Obrat proti jugu).

¹¹ Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 63.

¹² Prav tam.

diji,¹³ je vodilne organe slovenskega narodnoemancipacijskega gibanja privedla do dodelanih stališč o njihovem reševanju, spodbudila pa je že tudi dejavne ukrepe, ki so iz njih izhajali. Tako sta Narodni svet in gospodarski odsek še pred koncem oktobra 1918 prevzela nadzor nad aprovizacijo v Sloveniji in si zelo prizadevala, da bi dosegli ustrezne razmere na tem področju.¹⁴ Prizadevala sta si tudi oblikovati enotno nacionalno zvezo slovenskih zadrug, vendar pa do tako zamišljene združne koncentracije nato ni prišlo predvsem zato, ker se posamezne združne organizacije niso želele odpovedati svoji identiteti in v združitvi niso videle nobene posebne prednosti.¹⁵ Oba organa sta v tistem času začela še eno akcijo, opredeljeno v programu gospodarskega odseka. Zelo pozorno sta namreč obravnavala tudi valutno vprašanje.¹⁶ Glede tega so sklenili, da gospodarski odsek Narodnega sveta naprosi njegovo predsedstvo, da sestavi zbor strokovnjakov iz Narodnega sveta in Narodnega Vijeća, ki naj po posvetovanju s Čehi in Poljaki izdelata načrte o valutnem vprašanju; k temu zboru strokovnjakov naj bi se pritegnili tudi predstavniki delavstva. Dalje so sklenili, naj Narodni svet vpliva na uprave denarnih zavodov, da bodo svojim strankam svetovali prodajo papirnatega denarja in nakup dobro stoječih papirjev, od samih denarnih zavodov pa naj bi dosegli, da bodo pri tujih (nemških) zavodih dvignili ves svoj denar in ga prenesli v slovenske denarne

¹³ J. Šorn Brezigarjevo študijo *Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva* ocenjuje kot »vsekakor (...) prvi narodnogospodarski program Slovencev v prehodni dobi iz habsburške v narodno državo«. (Šorn, *Slovensko gospodarstvo*, str. 63).

¹⁴ Podrobneje o tem glej Slavič, *Drž. prevrat v mariborski oblasti*, str. 223-224; Šorn, *Slovensko gospodarstvo*, str. 46-48, 53-54, 59-67.

¹⁵ Podrobneje o tem glej Mikuž, *Slovinci v stari Jugoslaviji*, str. 50; Jože Šorn: *Slovinci in gospodarski položaj v prvi svetovni vojni*. *Zgodovinski časopis*, letnik XXXV, 1981, št. 1-2, str. 70-72 (dalje: Šorn, *Slovinci in gosp. položaj*); isti, *Narodni svet*, str. 59; isti, *Slovensko gospodarstvo*, str. 56.

¹⁶ O tem glej podrobneje Šorn, *Slovinci in gosp. položaj*, str. 72-73; isti, *Slovensko gospodarstvo*, str. 52, 55, 61-66; Lazarevič, *Obrat proti jugu*, str. 99-100. Glej tudi *Pogled v novi svet*. Poročal x x x (dr. Milko Brezigar - op. J. P.) na gospodarskem posvetu, ki ga je sklical »Narodni svet« 18. septembra 1918, Ljubljana 1918, str. 12-16 (dalje: Brezigar, *Pogled v novi svet*).

zavode. Poleg tega so sklenili zaprositi A. Korošca, da opravi poizvedbe glede slovenskega denarja, in poudarili potrebo, da slovenski kmet naloži svoj denar v posojilnice. Ti sklepi so veljali za tajne. Objavil se je lahko le sklep, da apelirajo na vse denarne zavode glede njihovih depozitov o vojnem posojilu in papirnatem denarju.¹⁷ V tej zvezi se je gospodarski odsek 24., 25. in 28. oktobra 1918 v posebnih okrožnicah obrnil na slovenske denarne zavode in zasebnike in jih opozoril, naj zamenjajo avstrijski papirnati denar in avstrijsko vojno posojilo za trdne vrednostne papirje. Hkrati jim je priporočil, naj dvignejo svoje vloge pri nemških denarnih zavodih in jih prenesejo v slovenske.¹⁸ Tako je tudi ta zelo resno zastavljena akcija dokazovala odgovorno izvajanje programa gospodarskega odseka Narodnega sveta, ki je bil uresničevan že v času, ko je še obstajala avstrijska oblast.¹⁹

Slovenska gospodarska osamosvojitve pa je v vsem razmahu seveda zaživela po odcepitvi od Avstro-Ogrske monarhije in nastanku Države SHS. Dejavnik novega gospodarskega razvoja v Sloveniji je bila Narodna vlada, ki je vprašanjem gospodarskega značaja dala velik pomen. Kolikšno skrb jim je namenila, se vidi po tem, da je kar polovico svojih poverjeništev pridelila gospodarstvu. Na tem področju je namreč izvrševala svojo državno oblast prek poverjeništev za prehrano, za finance, za promet, za industrijo in trgovino, za javna dela in obrt in za kmetijstvo. V kratkem, komaj enomesečnem obstoju Države SHS ji sicer ni uspelo uresničiti vseh zamisli in usmeritev, ki sta jih o slovenski gospodarski osamosvojitvi oblikovala Narodni svet in njegov go-

¹⁷ Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 66.

¹⁸ ARS, fond Narodni svet, fasc. 3, Spisi odsekov, ovoj Gospodarski odsek.

¹⁹ O obravnavi drugih gospodarskih vprašanj iz programa gospodarskega odseka Narodnega sveta (nacionalizaciji tujega premoženja, oblikovanju enotnega slovenskega narodnega gospodarstva, vlogi Trsta in Reke v bodočem gospodarstvu, gospodarskih odnosih s Hrvaško, načelih bodoče zunanje trgovine in carinske politike, obnovi Primorske, agrarni reformi in gospodarskem vidiku demobilizacije) v času pred razpadom habsburške monarhije glej Brezigar, Pogled v novi svet, str. 15; isti, Osnutek slov. gospodarstva, Predgovor in str. 1, 4-15, 17-19, 20-22, 27, 72-74, 76-79, 81-82, 89, 149-151; in Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 52-53, 55, 60-61.

spodarski odsek, toda velik del njunega gospodarskega programa je vendarle udejanjila.

Narodna vlada je že v svojih prvih ukrepih začela ustvarjati ustrezne razmere za nov in samostojen slovenski gospodarski razvoj. Najprej je – že 1. novembra 1918 – odpravila militarizacijo obratov in s tem omogočila uvedbo mirnodobske proizvodnje v Sloveniji.²⁰ Ta je temeljila na vrhovnem nadzoru, ki ga je Narodna vlada uvedla nad vsemi obrati, do tedaj postavljenimi pod avstrijski vojnodajatveni zakon, ter na določilu, po katerem je vojaške vodje v teh obratih prevedla v civilne funkcionarje, ki so do preklica ostali njeni v službi.²¹ Poleg tega je ustanovila tudi poseben Prehodni gospodarski urad v Ljubljani (PEGU), da »za dobo, dokler se ne uredi vsa v javnem interesu ležeča produkcija in ne preide v normalen mirovni obrat«, prevzame »nadzorstvo nad vsemi do sedaj po zakonu za vojne dajatve zavezanimi obrati z dispozicijsko pravico nad produkti (:premogokopi, rudniki, tovarne za usnje, blago itd.):«. ²² Hkrati s temi ukrepi je na novo organizirala slovensko gospodarsko življenje, kajti že v prvih dneh svojega delovanja je določila delovni obseg svojih gospodarstvu prideljenih poverjeništev. Tako so bile v pristojnosti poverjenišтва za prehrano vse aprovizijske zadeve, obleka, preskrba s premogom in javna oskrba, v pristojnosti poverjenišтва za finance je bilo finančno ravnateljstvo, v pristojnosti poverjenišтва za promet so bili železnice, pošta, telegrafska in transportna sredstva, v pristojnosti poverjenišтва za industrijo in trgovino so bile banke, trgovska zbornica ter industrija, v pristojnosti poverjenišтва za javna dela in obrt so bili ceste, javne zgradbe, obrt, obrtno šolstvo, obrtno nadzorstvo in rudarstvo, v pristojnosti poverjenišтва za kmetij-

²⁰ Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. 11. 1918, Sejni zapisniki I, str. 55.

²¹ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenišтва za javna dela in obrt.

²² Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 83–84. O idejni zamisli za ustanovitev Prehodnega gospodarskega urada in njegovem delovanju, ki se je po oblikovanju Kraljevine SHS nadaljevalo še v prvi polovici leta 1919, glej Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 89–98.

stvo pa so bili poleg kmetijstva še živinozdravstvo, gozdarstvo, gozdne domene in pravne razmere kmetijstva.²³ S tako zastavljenim urejanjem in vodenjem gospodarskih zadev je nato Narodna vlada začela izgrajevati slovensko narodno gospodarstvo in pri tem je na različnih ravneh utemeljila to pomembno prvino takratne slovenske narodne suverenosti in svobode.

Prvo raven v graditvi slovenskega gospodarstva je Narodna vlada opredelila v nacionalizaciji, tj. poslovenjenju avstrijskega državnega kapitala, s čimer je začela ustvarjati slovensko državno imetje. Po že omenjenem PEGU-ju je v svojo posest prevzela vse dotedanje vojne obrate, ki so bili pred tem v lasti avstrijske države, druge (omenimo naj kemično tovarno v Mostah in tovarno mila v Šiški) pa je prevzela v svoje nadzorstvo oziroma v najem.²⁴ Za svojo lastnino je razglasila tudi vsa cestna in druga vozila nekdanje avstro-ogrske armade.²⁵ Nadalje je v svojo – ali kot je sama poudarila – državno last prevzela posestva in gozdove prejšnje avstrijske države in verskega zaklada.²⁶ Slovensko državno imetje je ustvarjala še tako, da je ostali avstrijski erar na Slovenskem (premogovnika v Velenju in v Zabukovici, cinkarno v Celju, smodnišnico v Kamniku, tobačno tovarno v Ljubljani in za kratek čas tudi rudnik živega srebra v Idriji) prevzela v svojo upravo in uporabo.²⁷

²³ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 53-54; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, prav tam, str. 60; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 4. novembra 1918, prav tam, str. 69.

²⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt; št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt, prav tam, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 83.

²⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za promet.

²⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za kmetijstvo.

²⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt; št. 12, 15. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za trgovino in industrijo; št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt; Štefan Skubic: Javna dela. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 615. Ob navedeni je bila v lasti Narodne vlade še druga imovina. Tako je bila tudi lastnica hotela Sv. Janez pri Bohinjskem jezeru (ARS, fond Deželne vlade za Slovenijo, Poverjeništvu za kmetijstvo, fasc. VIII, 1918-19, spis št. 104/1918; dalje: ARS DVS, PzK).

S tem se je postavila v položaj novega lastnika tega erarja, saj dotedanjega – habsburške države – ni bilo več. Prevezla je tudi vso proizvodnjo in razpolaganje z materialom papirnice v Goričanah, ki pa je bila v lasti tujega zasebnega kapitala.²⁸ Pri tem naj omenimo, da se je nekaj dni po tem ukrepu Narodne vlade prva neodvisna domača banka na Slovenskem, Ljubljanska kreditna banka, obrnila k družbi Leykam-Josefsthal na Dunaju, naj ji proda vso svojo industrijo papirja v Sloveniji. Prevzem slovenskih obratov družbe Leykam-Josefsthal, med katere je sodila tudi papirnica v Goričanah, novembra 1918 sicer ni bil izvršen, ker je družba sprva odklonila prodajo, toda dobro leto kasneje je Ljubljanski kreditni banki nakup vseeno uspel.²⁹ Razen uvedbe nadzora nad proizvodnjo papirnice v Goričanah Narodna vlada ni izvedla drugih ukrepov glede tujega zasebnega premoženja na Slovenskem. Sklenila je le, da »ostane premoženje onih tujih državljanov, ki vsled odsotnosti ne morejo še sami upravljati svojega imetja, do povratka ali drugega ukrepa lastnika pod vladnim skrbstvom«.³⁰

Novembra 1918 je Narodna vlada storila vse ustrezne korake, da je omogočila nemoteno in varčno gospodarjenje z denarjem, pridobila pa je tudi finančna sredstva, potrebna za delovanje slovenske državne oblasti. V zvezi s tem drugim temeljem takratnega slovenskega gospodarstva je ukrepala na več načinov. Določila je, da ostane dotedanje plačilno sredstvo, tj. krona (K), katero je izdajala avstro-ogrška banka, v veljavi³¹ ter da se vse dotedanje deželne naklade in davščine vseh vrst in brez vsake izjeme pobirajo in zaračunavajo v isti izmeri in na isti način kakor dotlej.³² Odredila je še, da se vsi državni davki, davščine in pristojbine od 1. novembra 1918 dalje plačujejo, sprejemajo in

²⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 2. 6. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt.

²⁹ Jože Šorn: Razvoj papirnice Vevče, Ljubljana 1956, str. 44-46.

³⁰ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 76.

³¹ UL NV SHS, letnik I, št. 6, 14. 11. 1918, Poziv poverjeništvu za finance.

³² UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba Narodne vlade SHS v Ljubljani.

zaračunavajo v prid Države SHS (tj. v prid Narodne vlade), hkrati pa je za vse slovensko ozemlje ustanovila višje dohodarstveno sodišče.³³ Poleg tega je že na svoji prvi seji, 1. novembra 1918, sprejela sklep, da se bankam prepove izvoz vrednot, kar je veljalo tudi za Kranjsko hranilnico.³⁴ Tako je preprečila odtok denarja s slovenskega ozemlja. Na isti seji je tudi pooblastila poverjenika za finance dr. Vekoslava Kukovca, »da dvigne gotovino, ki se nahaja pri avstro-ogrski banki in pri finančnem ravnateljstvu v Ljubljani«. ³⁵ Narodna vlada je nekaj dni zatem ustavila izplačevanje obresti od avstrijskih vojnih posojil ter drugih obveznic in zadolžnic, obenem pa je še določila, da se zadolžnice vojnega posojila več ne sprejemajo kot plačilo za davke od vojnih dobičkov.³⁶ Z namenom, da državne izdatke omeji le na najnujnejše, je odredila še demobilizacijo vseh neaktivnih častnikov iz vojaške službe.³⁷

Posebej pomembni in tudi uspešni pa so bili ukrepi, s katerimi je Narodna vlada v novembru 1918 pridobila večje količine denarnih sredstev in si s tem ustvarila finančno osnovo za svoje delo.³⁸ Ta se je pričela graditi že takoj po njenem oblikovanju, ko so – skladno s stališčem slovenskih denarnih zadrug, sprejetim sredi oktobra 1918, »naj zadružništvo vseh strank na Slovenskem trpi tudi stroške za priprave in osvoboditev slovenskega naroda« – Narodni vladi »priskočile na pomoč vse slovenske zadružne organizacije«. Ob tej priložnosti je samo katoliška Zadružna zve-

³³ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

³⁴ Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 54.

³⁵ Prav tam, str. 53.

³⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 6, 14. 11. 1918, Naredba poverjenišтва za finance.

³⁷ Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 94; UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjenišтва za narodno brambo.

³⁸ Opozoriti je treba, da je tedaj poleg Narodne vlade s svojimi denarnimi sredstvi razpolagal tudi Narodni svet. Pridobil jih je na podlagi že omenjenega Apela A. Korošca narodu z dne 21. 9. 1918 in poziva, ki ga je A. Korošec 30. 9. 1918 naslovil na zaupnike VLS in JDS v Sloveniji.

za dala Narodni vladi posojilo v vrednosti 1,500.000 K.³⁹ Preostala denarna sredstva pa si je Narodna vlada priskrbela z lastnim prizadevanjem. Že 6. novembra 1918 se je namreč s posebnim pozivom obrnila »do vseh onih kreditnih zavodov na ozemlju Slovenije (bank, hranilnic in posojilnic), ki so pripravljene dati ji na razpolago svoj razpoložljiv denar, naj blagovolijo to kakor tudi zneske in pogoje čim preje naznaniti poverjeništvu za finance Narodne vlade SHS v Ljubljani«⁴⁰ in na ta poziv je še istega dne od Ljubljanske kreditne banke dobila 5,000.000 K posojila.⁴¹ Poleg tega je na svoji seji 13. novembra 1918 sprejela ponudbo ljubljanskih denarnih zavodov, ki so ji bili pripravljene posoditi 30,000.000 K proti petodstotnim obrestim, za kar je tudi dobila ustrezno privoljenje zagrebškega Narodnega Vijeća, vrhovnega organa oblasti v Državi SHS.⁴² Tako si je ustvarila zadostno finančno zaledje, kar je že 20. novembra 1918 potrdil poverjenik za finance V. Kukovec, ko je izjavil, da je Narodna vlada po svojem pozivu slovenskim posojilnim zavodom dobila »toliko sredstev na razpolago, da ni bilo treba niti narodnega posojila, kakor so se ga Čehi poslužili, niti izdaje lastnega novega denarja«.⁴³ Zato je slovensko javnost seznanjal, da nam »denarnih sredstev (...) ne manjka«.⁴⁴ Liberalno glasilo *Slovenski narod* pa je v tej zvezi posebej opozarjalo, da je denarni promet na Slovenskem neoviran, in dodajalo, da si je »k izplačevanju plač osobja, podpor, računov itd.« Narodna vlada »preskrbela za začetek večji kredit pri domačih denarnih zavodih«, ki so ga »dali v promet, da ne nastanejo že v začetku težave, ki bi rodile v vsakem oziru

³⁹ Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*, str. 50.

⁴⁰ *Slovenski narod*, leto LI, št. 262, 6. 11. 1918, Denarnim zavodom.

⁴¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 79.

⁴² Zapisnik 14. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 13. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 103; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 14. listopada 1918, prav tam, str. 108.

⁴³ *Slovenski narod*, leto LI, št. 274, 20. 11. 1918, Član Narodnega vijeća v Zagrebu in Narodne vlade v Ljubljani dr. Kukovec o položaju.

⁴⁴ *Slovenski narod*, leto LI, št. 284, 29. 11. 1918, Beseda v pojasnilo!

slabe posledice«. ⁴⁵ Z zbranimi 36,500.000 K je nato lahko Narodna vlada v skupnem znesku 3,086.000 K ⁴⁶ novembra 1918 financirala delovanje različnih organov oblasti in ustanov na slovenskem ozemlju ter za potrebe svojih poverjeništev odobrila izplačilo skupaj 9,470.000 K. ⁴⁷ Poleg tega je izdala tudi ustrezne naredbe o izplačilu prejemkov slovenskim in tujerodnim uslužbencem ter izplačilu izjemnih podpor družinam, katerih vzdrževalci so bili v ZDA. ⁴⁸ Kot smo že opozorili, je odobrila tudi izplačevanje dnevne plače domačemu in tujemu vojaštvu (za vojaka 4 K, za podčastnika 5 K) in posebno izplačilo 10.000 K za opremo srbskih častnikov v Ljubljani. ⁴⁹ Odobrila je še dnevne stroške (8 K) za prehrano vojaških beguncev, ki so bili na slovenskem ozemlju, ter izplačilo 14.000 K begunske in 6.000–8.000 K dnevne vojaške podpore Jugoslovanom, ki so bili novembra 1918 v Nemški Avstriji. Za slednje je predvidela 1,000.000 K posojila, medtem ko je osrednjemu odboru za vrnitev beguncev in obnovo Primorja

⁴⁵ Slovenski narod, leto LI, št. 281, 26. 11. 1918, Gospodarstvo.

⁴⁶ Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 95; Zapisnik 15. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 14. listopada 1918, prav tam, str. 107; Zapisnik 17. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 16. novembra 1918, prav tam, str. 114; Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, prav tam, str. 118; Zapisnik 25. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 28. novembra 1918, prav tam, str. 144; Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, prav tam, str. 152.

⁴⁷ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 4. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 69–70; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, prav tam, str. 83; Zapisnik 16. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 15. novembra 1918, prav tam, str. 112; Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, prav tam, str. 120; Zapisnik 24. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 26. novembra 1918, prav tam, str. 138–141; Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, prav tam, str. 150, 152.

⁴⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 13, 26. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za notranje zadeve in za finance, dogovorno s poverjeništvom za socialno skrbstvo; št. 15, 30. 11. 1918, Naredba celokupne vlade SHS v Ljubljani o izplačilu službenih prejemkov slovenskih in tujerodnih uslužbencev v SHS za mesec december 1918.

⁴⁹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 78; Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, prav tam, str. 95.

na Dunaju odobrila 10.000 K posojila.⁵⁰ Hkrati je še z več naredbami o odkupnih cenah žita, mlevskih izdelkov, sočivja, fižola, krompirja, usnja, klavne živine in plačevanju mlevskih storitev poskrbela za urejeno blagovno-denarno poslovanje na slovenskem ozemlju. Te cene, določene novembra 1918, so bile: 1 K za 1 kg pšenice, rži, ječmena, ovsas, koruze in ajde, 2 K (kasneje 2 K 50 vinarjev) za 1 kg fižola in 60 (kasneje 66) v. za 1 kg krompirja; 1 K za 1 kg krušne moke, 2 K za 1 kg vseh drugih mlevskih izdelkov, 20 v. za 1 kg otrobov in 50 v. za 1 kg ovsene oblode; 2 K 60 v. za 1 kg sveže goveje kože, 6 K za 1 kg suhe goveje kože, 1 K 50 v. za 1 kg izvržka govejih kož, 2 K za 1 kg bivolje kože, 3 K za 1 kg telečje kože, 24 K za 1 kg konjske kože, 2 K za 1 kg sveže ovčje kože, 4 K za 1 kg suhe ovčje kože, 6 K za 1 kg suhe kozje kože in 2 K za 1 kg sveže svinjske kože; za klavno govedo in teleta različnih kakovostnih razredov je določila naslednje cene za 1 kg žive teže: med 3 K 50 v. in 4 K 50 v. za vole, med 3 K 30 v. in 4 K 10 v. za krave, med 3 K 40 v. in 4 K 30 v. za telice in bike in med 5 in 6 K za teleta. Za plačevanje mlevskih storitev pa je določila naslednje cene za 1 kg: za mletje pšenice, rži, ječmena, ajde, koruze, prosa, ovsas in mešanega žita 6 K, za izdelovanje ješprenja 8 K, za izdelovanje kaše 4 K 50 v. ter za drobljenje ovsas, koruze in mletje ostanka žita za krmo 3 K. Pri prodaji živilskih izdelkov na drobno je dovolila 10 odstotkov pribitka.⁵¹

Potem ko je Narodna vlada zagotovila finančno podlago za denarno poslovanje na Slovenskem in opredelila blagovno-denarna razmerja, je prešla k tretji temeljni ravni v graditvi slovenskega

⁵⁰ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 63-64; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 79; Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, prav tam, str. 95; Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, prav tam, str. 152.

⁵¹ UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za prehrano; št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za prehrano; št. 7, 15. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za prehrano o mlinskih izkaznicah in o uravnavi mletja; št. 9, 18. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za javna dela in obrt; št. 11, 21. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za prehrano; št. 14, 28. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za prehrano.

gospodarstva - povezovanju narodnih gospodarskih sil. Najprej je odpravila delovanje posameznih avstrijskih institucij (gospodarskih, kovinskih in blagovnih central) na slovenskem ozemlju⁵² in razveljavila vrsto dotedanjih omejitvenih pravnih določb, ki so ovirale gospodarsko dejavnost. Razveljavitev je zadevala zlasti trgovski promet s kmetijskimi pridelki in dejavnost na aprovizijskem področju.⁵³ Nato je z že omenjeno Naredbo o prehodni upravi prevzela nadzor nad različnimi gospodarskimi panogami v Sloveniji; znotraj vsake je opredelila osrednji organ, ki je vodil njeno dejavnost. Tako je pod svoje vrhovno vodstvo vzela obrtno nadzorstvo, rudarske in merske urade na Slovenskem ter vsa finančna oblastva, finančne urade, finančne blagajne in vsa monopolna podjetja. Prevzela je tudi nadzor nad vsemi zadevami prejšnjih deželnih komisij in prejšnje ministrske komisije za agrarne operacije in hkrati za vse slovensko ozemlje ustanovila pošto in telegrafsko ravnateljstvo, ravnateljstvo državnih železnic in obratno vodstvo južne železnice ter jih podredila sebi.⁵⁴ Poleg tega je z nekaterimi drugimi naredbami na celotno Slovenijo razširila delovanje pomembnih gospodarskih ustanov iz Ljubljane - Slovenske kmetijske družbe, finančnega ravnateljstva in finančne prokurature, poslovalnice za krmila ter trgovske in obrtne zbornice; iz Trsta pa je v Ljubljano prenesla sedež inženirske zbornice

⁵² Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 88; UL NV SHS, letnik I, št. 15, 30. 11. 1918, Naredba poverjeništev za javna dela in obrt, za industrijo in trgovino in za pravosodstvo.

⁵³ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenišva za prehrano, prav tam, Naredba poverjenišva za prehrano, prav tam, Naredba poverjenišva za finance; št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjenišva za trgovino in industrijo, sporazumno s poverjeništvom za prehrano; št. 6, 14. 11. 1918, Naredba poverjenišva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenišva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenišva za kmetijstvo; št. 7, 15. 11. 1918, Naredba poverjenišva za prehrano; št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjenišva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenišva za kmetijstvo; št. 13, 26. 11. 1918, Naredba poverjenišva za kmetijstvo, prav tam, Naredba poverjenišva za trgovino in industrijo in za kmetijstvo; št. 14, 28. 11. 1918, Naredba poverjenišva za prehrano.

⁵⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

in ji v njeno pristojnost dodelila vse slovensko ozemlje.⁵⁵ Pri-
zadevala si je tudi zagotoviti in zbrati ustrezen kadrovski poten-
cial, da bi se nanj lahko oprlo novo narodno gospodarstvo. V ta
namen je objavila poseben razglas, ki je pozival gospodarske stro-
kovnjake, naj sporočijo svoje naslove, ker je neizogibno potreben
pregled »za vsakega takega strokovnjaka kmetijske, gozdarske in
kulturnotehniške panoge, najsi služijo v domovini, v tujini ali pri
vojakih, da vemo, koliko tehniških moči našega naroda nam bo
na razpolago«. ⁵⁶ Podobno je ravnalo tudi društvo inženirjev v Lju-
bljani, ki je pozvalo agronome, naj mu nemudoma pošljejo svoje
naslove in osebne podatke, da bi lahko organizirano in uspešneje
izvedli »preuredbo in razvoj (...) delovanja v gospodarstvu drža-
ve.«⁵⁷ Vprašanje v zvezi z zagotavljanjem ustreznih gospodarskih
strokovnjakov pa so novembra 1918 obravnavali tudi z vidika
njegove dolgoročne rešitve. Na seji Narodne vlade, 26. novembra
1918, je namreč poverjenik za promet P. Pestotnik opozoril, da
bomo v prihodnosti potrebovali »veliko število izobražencev, zla-
sti kemikov, medicincev, živinozdravnikov, inženirjev, agronomov
in specialistov za posamezne stroke«, in vlado pridobil za svoj
predlog, »da se dovoli visokošolcem, ki izkažejo koncem I. seme-
stra 1918/19 vspešno dovršeni vsaj 4. ali 5. semester, brezobresten
kredit, ki ga vrnejo pozneje v službi«, študij pa »naj nadaljujejo
na slovenskih vseučiliščih, v Švici ali na Francoskem«. ⁵⁸

V tedanji graditvi slovenskega gospodarstva je bila opazna
tudi usmeritev, da se omogoči nemoteno in nepretrgano obrato-

⁵⁵ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni
zapisniki I, str. 79-80; UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba pover-
jenišva za pravosodstvo; št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjenišva za kmetijstvo;
št. 7, 15. 11. 1918, Naredba poverjenišva za javna dela in obrt; št. 10, 20. 11. 1918,
Naredba poverjenišva za trgovino in industrijo.

⁵⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Poziv kmetijskim, gozdarskim in kul-
turnotehničkim strokovnjakom.

⁵⁷ Slovenski narod, leto LI, št. 275, 21. 11. 1918, Dnevne vesti, Skupina inženirjev -
agronomov.

⁵⁸ Zapisnik 24. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 26. novembra 1918, Sejni
zapisniki I, str. 140.

vanje že obstoječe gospodarske proizvodnje na Slovenskem. Tako je Narodna vlada že 6. novembra 1918 sklenila zagotoviti surovine, potrebne za nemoteno obratovanje industrije, in je v ta namen ustanovila poseben urad, ki je imel nalogo zagotavljati zlasti zadostne količine železa in usnja.⁵⁹ Poverjeništvu za trgovino in industrijo pa je 30. novembra 1918 oblikovalo poseben poziv za »vsa industrijska podjetja v območju Narodne vlade SHS v Ljubljani, naj mu javijo vse potrebščine za nadaljnje vzdrževanje svojih obratov ter naznanijo, koliko so dobivala teh potrebščin iz sedanjega inozemstva in od katerih tvrdk«. Vlada je namreč nameravala »ugoditi potrebam industrijskih podjetij, ki so tako težko prizadeta v sedanjem času in pri katerih bi prisiljena ustavitve obrata imela težke in nevarne posledice ne le zanje, ampak za vse gospodarstvo naših krajev.« Zato naj bi ta podjetja sporočila »množine dosedaj mesečno izvoženega izdelanega blaga kakor tudi količine, ki bi prihajale v poštev za nadaljnji izvoz, da bo mogoče dobiti po kompenzaciji od sosednjih držav dovolitev za uvoz potrebnih sirovin«. ⁶⁰ Narodna vlada je še sklenila, naj premogovnik v Krškem nadaljuje obratovanje,⁶¹ odrinila 4,000.000 kron (K) za nadaljevanje industrijske proizvodnje na Spodnjem Štajerskem⁶² ter lesnim trgovcem pod enotno ceno 100 K za m³ zasegla zaloge, da je zagotovila rudnikom in papirnicam dovolj jamskega in celuloznega lesa, ki ga je primanjkovalo.⁶³ Podobno je ukrepala v zvezi s kmetijstvom, saj je dala pod zaporo umetna gnojila (kostno moko, superfosfat in apneni dušik), kemičnima tovarnama v Hrastniku in Rušah pa je sporočila, da z njunimi

⁵⁹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 76.

⁶⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 17, 5. 12. 1918, Poziv vsem industrijskim podjetjem v področju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

⁶¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 9. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 90.

⁶² Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 88.

⁶³ Zapisnik 25. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 28. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 145.

izdelki razpolaga Slovenska kmetijska družba, ki je bila pristojna za enakomerno porazdeljevanje umetnih gnojil v Sloveniji.⁶⁴ S tem ukrepom je povsem konkretno pokazala, da je že tedaj - novembra - mislila na to, da za prihodnje leto in seveda tudi za naprej zagotovi nemoteno in čim kakovostnejšo kmetijsko pridelavo. Ob tem je - skladno z namero, da se nadaljuje že utečena dejavnost na gospodarskem in prometnem področju - Narodna vlada posegla tudi na področje mednarodnih odnosov, ter je 7. novembra 1918 sklenila z Deželno vlado v Gradcu posebno gospodarsko in prometno pogodbo. V njej sta se obe strani med drugim dogovorili, da obratujočega vlakovnega prometa ne bosta ukinjali, zadrževali pa tudi ne bosta že ustaljenega razpošiljanja premoga za lokomotive in gospodinjstva. Nadalje sta sklenili, da na svojem ozemlju ne bosta zadrževali ali ovirali gibanja prometnih sredstev in da se smejo živila vseh vrst, živa in zaklana živina, živalski produkti, goriva, papir, vžigalice in usnjarski izdelki prosto prevažati po železnici. Sklenjeno je tudi bilo, da denarnega prometa med avstro-ogrsko banko in Slovenijo Nemška Avstrija ne bo z ničimer ovirala.⁶⁵ Narodna vlada je to pogodbo ratificirala 19. novembra, ratifikacija pa je veljala do 15. decembra 1918.⁶⁶ Istega dne, ko je ratificirala to pogodbo, je razveljavila svoje dotedanje naredbe o ustavitvi železniškega civilnega osebne in zasebnega tovornega prometa⁶⁷ in dovolila neomejen osebni, prtljažni, kosovno-brzovozni in kosovno-tovorni ter brzovozni in tovorni železniški promet in uporabo železniških voz za prevoz aprovizacijskih potrebščin (živil, premoga, drv) ter potrebščin za železniško in rudniško obratovanje po vseh železnicah na slovenskem ozemlju.⁶⁸ Ob prostem mednarodnem

⁶⁴ ARS, DVS, Poverjeništvu za kmetijstvo, fasc. XIV-1, spisi 273/1918, 274/1918, 267/1918.

⁶⁵ O tem glej podrobneje Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 98-101.

⁶⁶ Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 119.

⁶⁷ O prepovedi železniškega civilnega in zasebnega tovornega prometa glej UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za promet; št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za promet.

⁶⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za promet.

pogajanju, ki je zadevalo gospodarska vprašanja, pa je kot suverena državna oblast obravnavala še eno, strateško zelo pomembno vprašanje, ki je neposredno zadevalo nadaljnji slovenski gospodarski razvoj. Na svoji seji 11. novembra 1918 je namreč ugotovila, da se mnogo gradiva, hranjenega v nekdanjih vojnem ministrstvu in ministrstvu za javna dela na Dunaju – natančni katastri vodnih sil, podrobno izdelani načrti za vodovode, za elektrifikacijo železnic, za razne vodne zgradbe ipd. – nanaša na jugoslovansko ozemlje in ga je zato sklenila pridobiti zase. O tem se je odločila dati »tozadevno pooblastilo jugoslovanskim uradnikom v ministrstvih na Dunaju«. ⁶⁹

Postavitev temeljev, na katerih je Narodna vlada začela oblikovati novo gospodarsko ureditev in ustvarjati slovensko narodno gospodarstvo, je bilo dejanje, ki je najceloviteje izražalo bistvo slovenske gospodarske osamosvojitve v Državi SHS. Toda ob tem je Narodna vlada obravnavala še druga temeljna vprašanja, ki so bila poudarjena v programu gospodarskega odseka Narodnega sveta. Načela je tudi ključno vprašanje ne samo gospodarskega, ampak vsega družbeno organiziranega življenja – tj. valutni problem. Tako je slovenski Narodni svet 20. novembra 1918 Narodnemu Vijeću poročal, da sta se M. Brezigar in dr. Ivan Lorković (eden od tajnikov v predsedstvu Narodnega Vijeća) na Dunaju dogovorila, da »vse pravice a. o. banke preidejo na države na bivšem a. o. teritoriju«. ⁷⁰ Toda ko so v Narodnem Vijeću razpravljali o valutnem vprašanju, se je večina odločila za kontinuiteto avstrijskih kron, manjšina, med njimi je bil tudi M. Brezigar, pa ni bila za kontinuiteto, ampak je zahtevala, da je treba preiti na emisijo lastnega denarja. ⁷¹ Enako je bilo tudi na seji gospodarskega odseka slovenskega Narodnega sveta 13. novembra 1918.

⁶⁹ Zapisnik 12. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 11. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 96.

⁷⁰ Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća S. H. S., Priloge, Grada II, str. 650.

⁷¹ Šorn, Narodni svet, str. 60.

M. Brezigar je namreč tudi na seji tega organa zagovarjal vpepljavo lastnega denarja, večina pa je bila za valutno kontinuiteto; »toda le za čas najnujnejše potrebe in za najkrajšo dobo«. ⁷² V kratkotrajnem obstoju Države SHS pa tega časa ni bilo, zato se obravnavanje valutnega vprašanja ni izrazilo v morebitni spremembi obstoječega plačilnega sredstva v Državi SHS.

Med pomembne gospodarske naloge, ki jih je v času obstoja Države SHS obravnavala slovenska Narodna vlada, je sodilo še aprovizacijsko vprašanje. Narodna vlada je to vprašanje odgovorno domislila, saj je dobro zasnovala preskrbovalno organizacijo v Sloveniji. Posebej je določila, da poverjeništvo za prehrano uravnava preskrbo z živili in drugimi gospodinjskimi potrebščinami na vsem slovenskem ozemlju, k delu tega poverjeništva pa je pritegnila tudi dve pomembni aprovizacijski ustanovi - Žitni zavod v Ljubljani in Vnovčevalnico za živino in mast v Ljubljani. Ti ustanovi sta se morali ravnati le po navodilih poverjeništva za prehrano, v Sloveniji pa sta bili centrala za ves promet z žitom, mlevskimi izdelki, sočivjem, govejo živino, prašiči in maščobo. Zato je moral vsak, ki je na slovensko ozemlje uvažal omenjeno blago, to blago ponuditi v nakup Žitnemu zavodu oziroma Vnovčevalnici za živino in mast. Pri tem je poverjeništvo za prehrano še odredilo, da so se morali kontingenti žita, krompirja in sočivja, ki jih je predpisala še avstrijska oblast, brezpogojno in v najkrajšem času oddati Žitnemu zavodu v Ljubljani. ⁷³ Kar se tiče preskrbe, je Narodna vlada obravnavala še vrsto drugih konkretnih vprašanj. Že 1. novembra 1918 je sklenila odposlati 10 vagonov živil v Mežiško dolino, 6. novembra je določila, naj se železničarjem razdeli 45.000 kg moke, 4.000 kg masti in 8.000 kg sladkorja, 19. novembra pa je zanje odobrila še 1.500.000 K posojila

⁷² Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 69. Več o tem glej str. 68-71. Glej tudi Šorn, Narodni svet, str. 60.

⁷³ UL NV SHS, letnik I, št. 7, 15. 11. 1918, Okrožnica poverjeništva za prehrano vsem političnim okrajnim oblastvom na Slovenskem; št. 9, 18. 11. 1918, Naredba poverjeništva za prehrano; št. 14, 28. 11. 1918, Naredba poverjeništva za prehrano.

za plačilo 30 vagonov moke in 2 vagonov masti, kupljenih v Zagrebu. Konec novembra 1918 je od zagrebškega Narodnega Vijeća dobila tudi dovoljenje za nakup in izvoz enega vlaka dopitanih svinj (okoli 900) iz Slavonije na slovensko ozemlje. Narodna vlada je namenila posebno pozornost tudi zagotavljanju premoga za železnice ter vprašanju nabave petroleja, vulkaniziranega olja, olja za mažo ter soli in sladkorja,⁷⁴ prevzela pa je tudi vse posle in imovino deželne poslovalnice za oblačila za Kranjsko.⁷⁵ V zvezi z ukrepi, ki so jih novembra 1918 izvedli na aprovizacijskem področju, je treba omeniti še pogodbo, ki sta jo 27. novembra 1918 sklenila poveljnik Štajerskega obmejnega poveljstva SHS v Mariboru general R. Maister in opolnomočenec odbora za javno blaginjo in vojnega poveljstva v Gradcu, polkovnik Rudolf Passy. Pogodba je določala, da se za prostor južno od zasedbene črte generala Maistra (Radgona-Šentilj-Kozjak) izključujejo rekvizicije v korist prebivalstva severno od te črte in da se ne smejo izvažati živila ali siceršnji živi ali mrtvi material preko te zasedbene črte proti severu. Prav tako ni dovoljevala izvoza zaplenjenega ali rekviriranega državnega imetja nekdanje Avstro-Ogrske severno od Maistrove zasedbene črte. Pogodba naj bi začela veljati 30. novembra 1918,⁷⁶ vendar je državni urad za zunanje zadeve Nemške Avstrije 29. novembra 1918 obvestil Narodno vlado, da predstavniki avstrijske strani niso bili upravičeni skleniti take pogodbe, obenem pa je izrazil pripravljenost začeti tovrstna pogajanja. Narodna vlada je na to sporočilo odgovorila avstrijskemu državnemu uradu za zunanje zadeve, da dogovor med

⁷⁴ Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 55; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. novembra 1918, prav tam, str. 65; Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, prav tam, str. 80; Zapisnik 12. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, prav tam, str. 97; Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, prav tam, str. 119; Slovenski narod, leto LI, št. 271, 16. 11. 1918, Dnevne vesti, *Pomanjkanje sladkorja*; št. 284, 29. 11. 1918, Hrvatska pomoč v prehrani Slovenije.

⁷⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za socialno skrbstvo.

⁷⁶ Šorn, Slovensko gospodarstvo, str. 102.

R. Maistrom in R. Passyjem sprejema kot temelj za nadaljnja pogajanja, hkrati pa je - da bi za Slovenijo zagotovila nemoteno preskrbo iz tujine - že vnaprej zagovarjala načelo prostega prevoza blaga, in sicer na temelju stroge reciprocitete.⁷⁷ Pri tem je izhajala iz stališča, oblikovanega na njeni seji 28. novembra 1918, da ne bo ovirala tranzitnega prevoza živil iz Madžarske in Hrvaške v Avstrijo, če tudi Avstrija ne bo ovirala »prometa blaga, ki prihaja na naše ozemlje iz Čehoslovaške, poljske ali ukrajinske države«.⁷⁸

Aprovizijsko vprašanje je bilo zadnje gospodarsko področje, na katerem je Narodna vlada prevzela efektivno oblast neposredno zatem, ko je slovenski narod zapustil habsburški državni okvir. Vendar pa moramo iz tistega časa opozoriti še na eno dejavno potezo, s katero so skušali najvišji slovenski politični predstavniki učvrstiti gospodarski vidik nacionalne osvoboditve in politične osamosvojitve ob prevratu leta 1918. Namreč, predsednik slovenskega Narodnega sveta in zagrebškega Narodnega Vijeća A. Korošec in tajnik Narodnega Vijeća dr. Gregor Žerjav sta v pripravah na ženevsko konferenco o jugoslovanskem zedinjenju s srbskimi predstavniki razpravljala tudi o gospodarskem in finančnem položaju Kraljevine Srbije. Posebej sta opozarjala na nujnost sporazuma o skupni valuti, državnih davkih in drugih vprašanjih; upravičeno sta namreč menila, da so v zvezi z jugoslovanskim zedinjenjem gospodarska vprašanja enako pomembna kakor politična.⁷⁹ Njuna prizadevanja spričo kasnejše razveljavitve ženevskega sporazuma sicer niso obrodila sadov, kazala pa so, kako široko in odgovorno je leta 1918 tedanje slovensko politično vodstvo gledalo na slovensko gospodarsko osamosvojitvev.

Če ob koncu ocenimo gospodarski vidik slovenske narodne osvoboditve in politične osamosvojitve v Državi SHS, je najprej

⁷⁷ Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 147-148.

⁷⁸ Zapisnik 25. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 28. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 144.

⁷⁹ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 143-144.

treba povedati, da v kratkem, komaj enomesečnem obstoju te države slovenski Narodni vladi ni uspelo v celoti izpeljati vseh zamisli iz programa gospodarskega odseka Narodnega sveta. Narodna vlada se namreč ni lotila reševanja agrarne reforme in oblikovanja načel prihodnje carinske politike. Prav tako se ni lotila gospodarske obnove Primorske in ni ocenila vloge Trsta v prihodnjem gospodarskem razvoju – zaradi italijanske zasedbe obeh. Kljub temu pa je opredelila zgodovinsko novo kakovost narodnega življenja Slovencev, saj je postavila temelje za njihov samostojni in polni gospodarski razmah. Na ta način se je v Državi SHS slovenski narod vzpostavil kot dejansko emancipiran narod, kot narod, ki je znal vsestransko uveljaviti svojo nacionalno državnost in v Državi SHS tudi svoj suvereni položaj. Tako so tudi na gospodarskem področju Slovenci dokazali vso zrelost pri izpolnjevanju ključnih zahtev, ki so pogoj za svobodni nacionalni razvoj.

ODLOČANJE O TEMELJNIH DRUŽBENIH, NARODNOKULTURNIH IN DRŽAVNOPRAVNIH VPRAŠANJIH V ČASU DRŽAVE SHS

Slovenska narodnopolitična in gospodarska osamosvojitve v Državi SHS se je izražala tudi v sprejemanju vrste odločitev, s katerimi sta se tedanja slovenska državna oblast in politika opredelili glede ključnih vprašanj s socialno-gospodarskega, kulturno-političnega in narodnodržavnega področja. Najprej naj opozorimo, da je slovenska Narodna vlada prisluhnila zahtevam odposlancev slovenskih premogovnih delavcev, ki so 26. novembra 1918 dosegli, da je poverjeništvo za javna dela in obrt »glede ureditve osemurnega dela« sprožilo »priprave v uradih premogovnih lastnikov«. Rešitev tega vprašanja je poverjeništvo predvidelo »do konca tekočega leta«. Poleg tega so odposlanci dosegli, da »glede minimalnih plač zastopa Narodna vlada načelo, da mora dobiti delavec vsaj tako plačo, da pri normalnem delu zasluži gotov najmanjši zaslužek«. Sklenjeno je bilo, da se »glede tega najmanjšega zaslužka (...) takoj uvedejo pogajanja z lastniki«, zagotovljena minimalna mezda pa naj bi se »z ozirom na pričakovano skorajšnjo ureditev nove valute« določila »z nastopom nove valute«. Odposlanci so se dogovorili tudi o plačah rokodelcev, strojnikov in delavcev iz enakih strok. Njihove plače naj bi se najprej tabelarično določile, potem pa bi rasle po službenih letih. Enako naj bi se za rudarje in druge delavce in delavke razen rokodelcev uvedel »plačilni pravilnik po razredih tako, da raste plača po službenih letih v gotovih večletnih rokih«. Odposlanci so sprožili še vprašanje o nastavitvah delavskih

nadzornikov, ki ga je Narodna vlada nameravala preučiti. Glede zahtev po osebnih spremembah v podjetjih, ki so bila v zasebni lasti, pa so odposlancem odgovorili, da »se more Narodna vlada le pogajati z lastniki; samovoljno odrejati take izpremembe pa nima pravice in tudi ne more nositi odgovornosti za motenje v obratih, ki bi v nekaterih primerih lahko ogrožalo tudi življenje stotero delavcev«. Odposlancem so še povedali, da so se »v nekaterih primerih (...) na posredovanje Narodne vlade SHS že izvršile osebne izpremembe. Vnaprej pa Narodna vlada odklanja persekucije (preganjanje - op. J. P.) krivic pod prejšnjim sistemom, ker bi ne prišli nikoli do miru in nemotenega obratovanja, če bi hoteli sedaj kaznovati in popraviti vse krivice, ki so se dogodile pod prejšnjim sistemom.« Kljub temu pa je bilo dogovorjeno, da se »podrobna izvedba gorenjega stališča in podrobna pogajanja (...) uvedejo takoj na podstavi resolucij, ki naj jih delavstvo predloži pismeno«.¹

Poleg socialnih vprašanj je bila v tistem času na Slovenskem pomembna tema političnih razprav tudi položaj Slovenije in slovenskega naroda v prihodnji, skupaj s Kraljevino Srbijo oblikovani jugoslovanski državi. Obravnavanje tega vprašanja je sredi novembra 1918 začel kulturni odsek Narodnega sveta, ki je takrat »o vprašanju asimilacije in samobitnosti slovenskega naroda veliko razpravljal«.² Kulturni odsek je ugibal, kakšen bo položaj slovenske kulture in kakšna bo ‚kulturna politika‘ v novi drža-

¹ UL NV SHS, letnik I, št. 14, 28. 11. 1918, Razglas. - Kasneje, januarja 1919, je Narodna vlada izdala več naredb o osemurnem delavniku. Naredbe so uvajale osemurni delavnik v državnih, občinskih in zasebnih podjetjih industrijskega značaja, v rudnikih in pri železnici (UL NV SHS, letnik I, št. 33, 8. 1. 1919, Naredba celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani o uvedbi osemurnega delavnika v državnih, občinskih in zasebnih podjetjih tvorniškega značaja; št. 36, 14. 1. 1919, Izvršilna naredba poverjeništvu za socialno skrbstvo o osemurnem delavniku; št. 39, 20. 1. 1919, Naredba celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani, s katero se uvaja osemurni delavnik pri železnicah na slovenskem ozemlju države SHS). Vse te naredbe je 8. 3. 1919 dopolnila kasnejša Deželna vlada za Slovenijo (Uradni list deželne vlade za Slovenijo, letnik I, št. 60, 8. 3. 1919, Naredba celokupne deželne vlade za Slovenijo, s katero se dopolnjuje naredba o osemurnem delavniku z dne 30. decembra 1918, št. 248 /Uradni list XXXIII/).

² Miroslav Stiplovšek: O revolucionarnosti v obdobju 1918-1921. V: Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem, Ljubljana 1973, str. 52.

vi.³ Potem ko se je sestal na sejah 16. in 18. novembra 1918,⁴ je sprejel resolucijo, v kateri je poudaril, da od nove jugoslovanske države, »naj bo organizirana kakorkoli«, pričakuje, da bo »po svoji moči pospeševala z vsemi razpoložljivimi sredstvi razvoj prosvetnega življenja vseh treh rodov (Slovencev, Hrvatov in Srbov – op. J. P.) na podlagi kulturne avtonomije. (...) Če bi se Slovencem onemogočil lasten kulturni razvoj,« je opozarjala resolucija, »bi sledil neizogibno silen upad kulturnega življenja v slovenskem pleмену, ki bi prenehalo biti tvorno.«⁵ Resolucija je izražala predvsem stališča pripadnikov Vseslovenske ljudske stranke, kar je liberalne predstavnike v kulturnem odseku očitno motilo. Med njimi in katoliškimi kulturnimi delavci so obstajala bistvena nasprotja o vprašanju kulturne in politične usode Slovencev. Medtem ko so bili člani kulturnega odseka iz JDS prepričani, da Slovencem že krfška deklaracija zagotavlja svoboden in avtonomen kulturni razvoj, so kulturni delavci iz vrst VLS sodili, da bo treba v novi državi dati Slovencem največja poroštva za ohranitev slovenske samobitnosti in kulturne avtonomije.⁶ Zaradi teh nasprotij resolucije o

³ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 163.

⁴ Zapisnika sej kulturnega odseka Narodnega sveta z dne 16. in 18. 11. 1918 glej v Grafenauer, Vpr. kult. avtonomije, str. 562-568.

⁵ Grafenauer, Vpr. kult. avtonomije, str. 568. – Podrobneje o oblikovanju te resolucije ter besedilo same resolucije glej prav tam, str. 561-569, in Ervin Dolenc: Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929, Ljubljana 1996, str. 108-113 (dalje: Dolenc, Kulturni boj).

⁶ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 163. – V zvezi s prepričanjem pripadnikov JDS, ki so na sejah kulturnega odseka Narodnega sveta trdili, da imajo Slovenci že s krfškim paktom zagotovljeno avtonomijo, pripominjam, da, kakor poudarja B. Grafenauer, »krfški pakt (deklaracija!) nikjer neposredno ne govori o kulturni avtonomiji; v tem smislu«, opozarja B. Grafenauer, »bi bilo mogoče kvečjemu le posredno – in z dvomljivim uspehom – interpretirati sklepno določbo (št. 13)«. (Grafenauer, Vpr. kult. avtonomije, str. 565, op. 18). Krfška deklaracija, ki sta jo 20. 7. 1917 podpisala predsednik Jugoslovanskega odbora A. Trumbić in predsednik srbske kraljevske vlade ter zunanji minister N. Pašić na konferenci o oblikovanju in ureditvi bodoče jugoslovanske države julija 1917 na Krfu, je namreč dopuščala le, da so srbska, hrvaška in slovenska zastava enakopravne, enakopravna pa je tudi uporaba vseh treh narodnih imen (Srbi, Hrvati in Slovenci) po celotni državi. Sklepna določba, na katero opozarja B. Grafenauer, pa je zagotavljala, da bo narodu ustava omogočala, »da razvija svoje posebne energije v samoupravnih enotah, obeleženih po naravnih, socialnih in gospodarskih razmerah«. (Glej Šišić, Dokumenti, str. 98, 99).

Kraljevine Srbije v skupno jugoslovansko državo. Pri tem so se oprli na že izrečene programske smernice, ki so jih o omenjenih vprašanjih zagovarjale slovenske politične stranke. Med njimi je prevladovala republikanska in federalistična državopolitična usmeritev. Tako je najmočnejša slovenska politična organizacija katoliška Vseslovenska ljudska stranka poudarjala, da jo vodi »misel v svobodno, federativno jugoslovansko republiko.«¹¹ Tudi Jugoslovanska socialnodemokratska stranka se je zelo odločno zavzemala za svobodno socialno republiko,¹² njeno glasilo *Naprej* pa je kljub siceršnji strankini centralistični usmeritvi¹³ povsem nedvoumno opozorilo, »da potrebujemo v Jugoslaviji federativno državnost, in sicer ljudovlado (republiko – op. J. P.)«. ¹⁴ Edina slovenska politična sila, ki je tedaj zagovarjala monarhijo in centralistično jugoslovansko državo, je bila liberalna Jugoslovanska demokratska stranka.¹⁵

Povod, ki je slovensko politiko navedel k oblikovanju dokončnih stališč do jugoslovanskega zedinjenja in opredelitvi pogledov na državnopравни značaj prihodnje jugoslovanske skupnosti, je bil nujni predlog Pokrajinske vlade za Dalmacijo v Splitu z dne 16. novembra 1918, ki ga je – »glede provizorične ureditve celokupne države SHS na vsem etnografskem teritoriju tega naroda« – slovenska Narodna vlada prejela po telefonu iz Zagreba 19. novembra 1918.¹⁶ Pokrajinska vlada za Dalmacijo je svoj predlog odposlala slovenske-

¹¹ Slovenec, leto XLVI, št. 260a, 12. 11. 1918, Jugoslovanska republika. O republikanskih in federalističnih stališčih VLS iz tistega časa glej še Slovenec, leto XLVI, št. 251, 31. 10. 1918, Živela republika!; št. 269, 22. 11. 1918, Slovensko ljudstvo s Srbi in Hrvati v skupni državi; št. 271, 25. 11. 1918, I. Vesenjaj, Da se razumemo; Domoljub, leto XXXI, št. 47, 21. 11. 1918, Monarhija ali republika?; št. 48, 28. 11. 1918, Nauki ranjke Avstrije – Jugoslaviji.

¹² *Naprej*, leto II, št. 256, 8. 11. 1918, Ljudski shod v Mestnem domu; št. 258, 11. 11. 1918, Veličasten shod v Mestnem domu v Ljubljani; št. 259, 12. 11. 1918, Po začrtani poti; št. 260, 13. 11. 1918, Republika?; št. 262, 15. 11. 1918, Politični harlekini proti republiki?; št. 268, 22. 11. 1918, Resolucije; št. 269, 23. 11. 1918, Malo odgovora; št. 271, 26. 11. 1918, Republika ali monarhija.

¹³ Glej *Naprej*, leto II, št. 258, 11. 11. 1918, Veličasten shod v Mestnem domu v Ljubljani; št. 260, 13. 11. 1918, Republika?

¹⁴ *Naprej*, leto II, št. 263, 16. 11. 1918, Smešna nojeva politika.

¹⁵ O tem glej podrobneje Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 76–86.

¹⁶ Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 119.

slovenski kulturni avtonomiji niso objavili kot slovenski narodni program. K temu je pripomogla tudi *Izjava duševnih delavcev*, ki jo je objavil liberalni *Slovenski narod* 23. novembra 1918. V tej izjavi, »s katero je bila izpodbita in onemogočena objava pet dni popreje med predstavniki vseh političnih (kulturnih) skupin in strank med kulturniki dogovorjena resolucija za slovensko kulturno avtonomijo,«⁷ se je 44 vidnih slovenskih liberalno usmerjenih umetnikov in intelektualcev odločno zavzelo za jugoslovanski nacionalni unitarizem in državni centralizem ter obsodilo vsako drugačno »nepremišljeno izigravanje političnih gesel.«⁸ Ti slovenski razumniki in kulturni delavci (profesorji, zdravniki, pesniki, pisatelji, znanstveniki in likovni umetniki) so se enodušno izrekli »za takojšnje popolno politično ujedinjenje države SHS z državo srbsko, odklanjajoč vsakršno separatistično politično stremljenje kot kvarno Jugoslaviji, slovenskemu plemenu pa naravnost pogubno«. Podpisniki te izjave so tudi odločno poudarjali, da ne sme nič »v tej usodni dobi narod begati in ga odvrčati in odvrniti od glavnega cilja, ki je: močna, na zunaj in navznoter enovita, svobodna ter bogato razvita država vsega jugoslovanskega naroda. To je danes prva, vitalna potreba,« so opozarjali, »suprema lex (najvišji zakon - op. J. P.), kateri se morajo brezpogojno ukloniti vsi pomisleki.«⁹ Kot pravi F. Koblar, je takrat v ozadju »moral nastopiti hud boj proti resoluciji«. Zahteva po slovenski kulturni avtonomiji se je na koncu »podredila političnim interesom in se je polagoma izgubila v območju strankarsko političnih kalkulacij.«¹⁰

Do jugoslovanskega zedinjenja, oblike vladavine v novi jugoslovanski državi in njeni notranji ureditvi so se v slovenski politiki opredelili v drugi polovici novembra 1918, to je v času razgibanega političnega dogajanja, ki je vodilo k zedinjenju Države SHS in

⁷ Grafenauer, Vpr. kult. avtonomije, str. 562.

⁸ *Slovenski narod*, leto LI, št. 278, 23. 11. 1918, *Izjava duševnih delavcev*.

⁹ Prav tam. - O Izjavi duševnih delavcev glej tudi Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 91-92.

¹⁰ France Koblar: *Slovenska književnost v zadnjih desetih letih. V: Slovenci v desetletju 1918-1928*, Ljubljana 1928, str. 646.

mu tajništvu zagrebškega Narodnega Vijeća s pripombo, naj ga posreduje Narodni vladi v Ljubljani. Tedanji član Narodne vlade in eden vodilnih politikov VLS J. Brejc se je kasneje spominjal nje-nega poziva, »naj si Narodna vlada tudi od svoje strani ta predlog osvoji in ga, ako mogoče, takoj priporoči v sprejetje Narodnemu veču v Zagrebu«. ¹⁷ Predlog je Narodni vladi posredoval poverjenik za Slovenijo v predsedstvu Narodnega Vijeća liberalni politik A. Kramer, ki je tudi zahteval, naj Narodna vlada nanj odgovori še isti večer ali najkasneje prihodnji dan. ¹⁸ Po J. Brejcu je A. Kramer tako zahtevo utemeljeval s pojasnilom, »da je zadnje dni nastala taka situacija, da je treba z najhitrejšimi odločitvami priti do ureditve razmer tako napram Srbiji kakor proti antanti«, kajti iz zanesljivi-vih virov naj bi bila prišla vest, da je Kraljevina Srbija - kakor je določal znani ženevski sporazum - pripravljena sestaviti z Na-rodnim Vijećem skupno (jugoslovansko) vlado, ki bi imela začasen značaj in ne bi prejudicirala poznejših odločitev o zunanji obliki nove države in njeni notranji ureditvi. ¹⁹ A. Kramer je pojasnjeval, da je odgovor Narodne vlade na dalmatinski predlog nujen tudi zato, ker posamezne jugoslovanske pokrajine (Bosna) zahtevajo takojšnjo rešitev tega vprašanja (torej takojšnjo državno združitev) ter grozijo, da bodo sicer same, na lastno pest, izvedle zedinjenje. ²⁰

¹⁷ Brejc, *Od prevrata do ustave*, str. 174.

¹⁸ Prav tam, str. 175; Zečević, *SLS in jug. zedinjenje*, str. 167.

¹⁹ Brejc, *Od prevrata do ustave*, str. 175.

²⁰ Prav tam. Glej tudi Zečević, *SLS in jug. zedinjenje*, str. 167. - Enako kakor slovenska Narodna vlada je bil z zahtevami posameznih jugoslovanskih pokrajin za takojšnje državno zedinjenje s Srbijo seznanjen tudi škof Jeglič. Ta se je 20. 11. 1918 mudil v Za-grebu, kamor se je napotil, »da bi se informiral o položaju« (Jegličev dnevnik, zapis z dne 15. 12. 1918). V Zagrebu se je med drugim pogovarjal tudi s podpolkovnikom Milanom Pribičevićem, duhovnikom Franom Barcem in A. Kramerjem. Ti so ga se-znanili, da »Srbi silno čislajo dinastijo Karadjordjević«, da »te dinastije ne bi odgna-li« ter da se »s srbsko kraljevino (...) hočejo zediniti vsi (srbski - op. J. P.) vodje iz Bos-ne in Hercegovine, iz Srema in Bačke. Že prete, da ne bodo več čakali, ampak kar k Srbiji pristopili.« Take novice so A. B. Jegliča silno potrle in v svoj dnevnik je za-pisal naslednje: »Vsi smo polni skrbi za prihodnost. Groze nam Madžari, naše ozemlje zasedajo Lahi in silo nam delajo Nemci; mi pa smo brez moči; edino proteste pošil-ja naša narodna vlada in naše narodno večé. Brez Srbov ni rešitve! Ergo! Kako hudo bo za nas, ako pridemo pod pravoslavnega kralja, potem ko smo zapustili kato-liškega cesarja! Deus miseratur nostri!« - Jegličev dnevnik, zapis z dne 22. 11. 1918.

V predlogu, ki so ga poslali slovenski Narodni vladi, je osrednje mesto zavzemalo stališče, da »življenjski interesi našega naroda«, zlasti zaradi »obrambe proti Italiji in zaradi zagotovitve reda v državi« zahtevajo, »da se nemudoma izvede zedinjenje Srbije, Črne gore in celotnega ostalega etnografskega teritorija SHS v eno državo, ki se bo sedaj imenovala ‚Država Srbov, Hrvatov in Slovencev‘«. Čimprej naj bi oblikovali tudi skupno vlado, »skupni Parlament in regentstvo za naš celotni narodni teritorij«. Predlog Pokrajinske vlade za Dalmacijo je bodoči konstituenti prepuščal pravico, da odredi obliko vladavine (monarhija ali republika), ime države, državno zastavo in glavno mesto. Do sklica konstituante naj bi zakonodajno oblast izvrševal Državni svet SHS, ki bi ga sestavljalo 50 predstavnikov Kraljevine Srbije, 5 predstavnikov Kraljevine Črne gore in 5 predstavnikov Jugoslovanskega odbora v Londonu. Državni svet bi sestavljali tudi vsi člani zagrebškega Narodnega Vijeća. Vladarska oblast naj bi do odločitve konstituante pripadla srbskemu prestolonasledniku Aleksandru Karađorđeviću, »ki se bo imenoval Regent države SHS« in bo »po načelih parlamentarne vladavine imenoval novo vlado iz kroga Državnega Sveta«. To vlado naj bi sestavljalo 10 ministrov (poleg ministrskega predsednika še ministri za zunanje, notranje in vojaške zadeve, za pomorstvo, finance, socialno skrbstvo, prosveto, zdravstvo, prehrano in gospodarstvo in za promet) ter 6 oziroma 7 državnih tajnikov (po en za Srbijo, za Hrvaško in Slavonijo, za Bosno in Hercegovino, za Slovenijo, za Črno goro in za Vojvodino), ki bi imeli pravico glasovanja v ministrskem svetu (državni vladi). Po predlogu dalmatinske vlade naj bi nova država začasno ohranila obstoječi administrativni ustroj znotraj posameznih jugoslovanskih pokrajin. Državni tajniki bi bili posredniki med državno vlado in pokrajinskimi vladami v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Splitu, Cetinju in Novem Sadu. Pokrajinskim vladam bi načelovali guvernerji (v Zagrebu ban), ki bi jih imenoval regent. Te vlade oziroma upravni uradniki, ki bi jim načelovali, pa bi se morali »držati splošnih direktiv,

ki jih bodo dobivali od državnih tajnikov za dotične pokrajine (v sporazumu z dotičnim resornim ministrstvom)«. V pristojnosti posameznih pokrajinskih vlad ne bi bilo zunanjih, vojaških, pomorskih in finančnih zadev, te bi bile »pridržane izključno Državni vladi«. Pokrajinske vlade bi bile odgovorne Državnemu svetu in državni vladi, ki bi ji bil poleg posredovanja »splošnih navodil pridržan tudi nadzor nad pokrajinskimi vladami«. Sedež Državnega sveta in državne vlade naj bi bil v Sarajevu, kjer bi se sešla tudi konstituanta. Pokrajinska vlada za Dalmacijo je predlagala, naj bi Državni svet določil tudi državno, vojaško in pomorsko zastavo. Pristavila pa je, da »se bo do priznanja te zastave vila iz razloga primernosti in zaradi zanesljivejše zaščite proti tujemu poseganju kot državna zastava ona kraljevine Srbije«. ²¹

Predlog Pokrajinske vlade za Dalmacijo, ki so ga urgentno poslali Narodni vladi v Ljubljani z namenom, da ga brez večjih zapletov takoj in v celoti podpre, je torej zagovarjal stališče, naj se bodoča jugoslovanska država do končne odločitve konstituante začasno oblikuje kot monarhija, ki bi po svoji notranji ureditvi »predstavljala kompromis med centralističnim ustrojem s skupnimi organi oblasti za celo državo in ohranitvijo pokrajinskih avtonomij za historično razvite jugoslovanske državnopravne enote«. ²² Čeprav so od Narodne vlade pričakovali takojšen odgovor, se je ta na svoji seji dne 19. novembra s predlogom sicer seznanila, vendar o njem ni razpravljala, saj je menila, da se morajo pred tako »velevažno odločitvijo (...) poverjeniki posvetovati s svojimi strankami in zato se odločitev o zadevi preloži na sejo v četrtek dne 21. listopada«. ²³ V vodstvih najmočnejših slovenskih političnih strank, VLS in JDS, so se o predlogu Pokrajinske vlade za Dalmacijo posvetovali 20. oziroma 21. novembra 1918, vodstvo

²¹ Šišić, Dokumenti, str. 268–269.

²² Ferdo Čulinović: Jugoslavija između dva rata I, Zagreb 1961, str. 108 (dalje: Čulinović, Jugoslavija između dva rata I).

²³ Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 119.

JSDS pa o tem predlogu ni razpravljalo. Posvetovanji vodstev VLS in JDS sta pokazali, da so bili, kot opozarja M. Mikuž, vodilni politiki katoliškega tabora »naprednejši od liberalcev«. ²⁴ Na seji svojega načelstva 21. novembra 1918 je namreč VLS o prihodnji obliki države izrecno poudarila, »da je za republiško obliko vladavine«, saj predvsem v njej vidi »garancijo za demokratičen ustroj države«. Predlog dalmatinske vlade pa je odklonila kot nesprejemljiv, ker »po svoji osnovi nasprotuje vsakršnim demokratičnim načelom«. Odločno je tudi zahtevala, da se sedanje vlade in oblasti na skupnem jugoslovanskem ozemlju vzdržijo vsakršnega dejanja, ki bi kakorkoli moglo prejudicirati pravico slovenskega ljudstva, da se samo in svobodno odloči »glede svojega položaja v eni skupni državi«. O vprašanju začasnega državnega ustroja pa je menila, naj bi se uredilo »potom pogajanj in dogovora legitimiranih zastopnikov Slovencev, Hrvatov in Srbov kot enakopravnih enot«. O tem vprašanju je še izjavila, »da smo pripravljene v tem smislu takoj pričeti pogajanja«. ²⁵

Načelstvo JDS, ki se je zbralo 20. novembra ter se o dalmatinskem predlogu »vsestransko in temeljito posvetovalo«, pa je prišlo »do zaključka, da je predlog dalmatinske zemaljske vlade v vsakem oziru utemeljen in da je edino v njem iskati rešitve iz sedanjih težavnih razmer«. Zavzelo se je, da bi morala nova država imeti enotno skupno vlado, in sklenilo, »da so vsi zastopniki Jugoslovanske demokratične stranke v ljubljanski narodni vladi oziroma v zagrebškem Narodnem vijeću zavezani delati za predlog dalmatinske zemaljske vlade«. ²⁶ S tem je še podkrepilo svoje stališče, sprejeto na seji 13. novembra 1918. Takrat je izjavilo, da »vidi politično, kulturno in gospodarsko bodočnost jugoslovanskega naroda zajamčeno edinole v popolnoma enotni državi SHS

²⁴ Mikuž, *Slovinci v stari Jugoslaviji*, str. 71.

²⁵ *Slovenec*, leto XLVI, št. 269, 22. 11. 1918, Slovensko ljudstvo s Srbi in Hrvati v skupni državi.

²⁶ *Slovenski narod*, leto LI, št. 275, 21. 11. 1918, Jugoslov. dem. stranka za takojšnje ujedinjenje. O takih pogledih JDS glej tudi Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 92-93.

z osrednjo vlado« in da »vprašanje državne oblike ne sme motiti in onemogočati enotnosti in edinstvenosti države SHS«. ²⁷ Takšna stališča so zagovarjali predstavniki JDS tudi na seji Narodne vlade 21. novembra 1918, ko so se, kakor je dobro zapisal J. Brejc, med VLS in JDS pokazale »one temeljne divergence v naziranju glede politične ureditve nove države, ki so se pozneje izkristalizirale v bojni klic: tu avtonomija – tu centralizem!« VLS je namreč »v predlogu dalmatinske vlade instinktivno čutila neko nevarnost za našo komaj pridobljeno politično samostojnost, dočim je JDS brez rezerve – morda nezavestno – nastopila ono pot, ki je v poznejšem razvoju dogodkov vodila v najgorji centralizem«. ²⁸

Na seji Narodne vlade 21. novembra 1918 samo JDS dalmatinskemu predlogu ni oporekala. Predstavnik VLS in JSDS J. Brejc in A. Kristan sta namreč proti temu predlogu izrekla ostre in tehtne pomisleke, saj je po njuni sodbi pomenil nevarnost, da se »ustvari diktatura one osebe (to je srbskega regenta – op. J. P.), ki imenuje in seveda tudi odstavlja voditelje države«. Opominjala sta, da čas, v katerem naj bi sklicali konstituinto, v predlogu ni opredeljen, kar nikakor ni nepomembno. Potemtakem je »pojem o tem, kdaj vlada na Balkanu mir in red, podvržen samovoljnemu tolmačenju provizorične vlade. Tudi se je bati,« sta pripomnila, »da se imenuje vojaški guverner v posameznih deželah in se bodo vršile volitve v konstituinto pod različnim pritiskom.« Predstavniki VLS so poleg tega izrecno poudarjali, da se ne bojijo »ne Srbov in ne kulturnega boja (...) pač pa neznosnega absolutizma«. ²⁹

Predstavniki JDS pa so zagovarjali drugačne poglede. O predlogu Pokrajinske vlade za Dalmacijo se niso kritično izražali, pač pa so ob pojasnilu, »da so po svojem mišljenju vsi republikanci«, dodali, »da glasujejo za načrt, ki zahteva prov. monarhijo samo

²⁷ Slovenski narod, leto LI, št. 269, 14. 11. 1918, Poročilo iz seje načelstva JDS.

²⁸ Brejc, Od prevrata do ustave, str. 177.

²⁹ Zapisnik 20. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 21. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 123-124.

zaradi tega, ker mislijo, da ni drugega izhoda iz našega težavnega položaja, v katerem se nahajamo, bodisi z ozirom na zunanje zadeve (:invazija Italijanov:), bodisi v notranjosti radi pomanjkanja denarja in živil«. Ponovili so stališča, ki jih je dan poprej o dalmatinskem predlogu sprejelo načelstvo JDS, in na seji slovenske Narodne vlade opozorili, »da so vsi zastopniki J. D. S. v Ljubljanski nar. vladi oz. v zagrebškem NV zavezani delati za predlog dalm. zemaljske vlade«. Na tej seji so tudi predstavniki VLS ponovili stališča, ki jih je glede dalmatinskega predloga sprejelo načelstvo njihove stranke. Posebno izjavo o tem predlogu pa je podal še predstavnik JSDS A. Kristan. Menil je, naj začasna enotna jugoslovanska državna oblast »z enakomernim poudarkom zastopa interese Slovencev, Hrvatov in Srbov navzven, ter v najkrajšem času skliče konstituanto, najkasneje en mesec po sklepu miru«. Poudaril je tudi, naj bo »jugoslovanska država (...) socialna republika z najširšo samoupravo ljudstva«. ³⁰

Kot v svojem prispevku *Od prevrata do ustave* opozarja J. Brejc, se je na seji Narodne vlade 21. novembra 1918 pokazalo, da »glede ureditve bodoče države ni (bilo) principialne edinosti«. ³¹ Da bi presegli položaj, v katerem se je znašla Narodna vlada, in »ker so se doslej izvršili vsi sklepi soglasno«, je poverjenik za kmetijstvo, A. Kalan, predlagal, naj o predlogu dalmatinske vlade sploh ne glasujejo. A. Kalan je svoj predlog utemeljil s pojasnilom, da gredo naslednji dan (22. novembra) člani Narodne vlade, ki so hkrati tudi člani Narodnega Vijeća, v Zagreb, kjer bo Narodno Vijeće v soboto, 23. novembra, »o stvari (...) itak sklepalo«.

³⁰ Prav tam, str. 124–125. – Pripominjam, da je bila izjava, ki jo je na tej seji podal A. Kristan, njegovo osebno mnenje, saj vodstvo JSDS o predlogu Pokrajinske vlade za Dalmacijo ni razpravljalo. (O tem glej tudi Prepeluh, Pripombe k prevratni dobi, str. 161). Toda kmalu zatem so Kristanovo mnenje o zedinjenju v novo državo in o njeni prihodnji ureditvi potrdili kot politično stališče celotne JSDS. Na shodih, ki jih je 24. 11. 1918 priredila JSDS, so namreč izjavo, ki jo je A. Kristan podal na seji Narodne vlade 21. 11. 1918, v celoti vključili med politične zahteve JSDS. (Glej ZA KPJ, str. 372).

³¹ Brejc, *Od prevrata do ustave*, str. 177.

Narodna vlada pa je bila »pozvana samo predlog (Pokrajinske vlade za Dalmacijo - op. J. P.) priporočiti NV«. Po A. Kalanu bi bilo najprimerneje, da bi predstavniki slovenskih strank v Zagrebu podali svoje izjave o dalmatinskem predlogu, poskušajo pa naj tudi »vplivati na odločitev NV (Narodnega Vijeća - op. J. P.) v smislu svojih strank«. Pobuda A. Kalana je bila soglasno sprejeta.³² Slovenski predstavniki v Narodnem Vijeću so nato na seji njegovega osrednjega odbora (23. in 24. novembra 1918) skladno s stališči svojih političnih strank v resnici predstavili ter utemeljili svoje poglede na obliko in način zedinjenja Države SHS s Kraljevino Srbijo in Črno goro v skupno jugoslovansko državo.

Zanimivo je, da je bilo v tistem času na Slovenskem izraženo tudi mnenje, ki je odkrito nasprotovalo združitvi Države SHS s Kraljevino Srbijo. To mnenje je zapisal pripadnik JSDS inž. Anton Štebi, ki je v socialistični reviji *Demokracija* opozarjal, da so Slovenci in Srbi na eni ter Hrvati in Srbi na drugi strani dva povsem različna svetova, »moči, ki se odbijajo, a ne vežejo«. Menil je, naj zato »ostanejo Srbi onkraj Save, Donave in Drine zase v svoji hiši (Kraljevini Srbiji - op. J. P.)«, habsburški Jugoslovani pa v svoji Državi SHS. V nasprotnem primeru, to je če bi se ti državi združili, bi bilo namreč gotovo, »da pride po kratkem času skupnega življenja med Slovenci, Hrvati in Srbi do narodno-političnih bojov, mogoče do srditejših, kakor so se kdaj bili n. pr. med nami in Nemci.«³³ Podobna opozorila je na slovensko politično javnost že septembra 1918 nasloвила *Resnica*, glasilo nekdanjega načelnika VLS in kranjskega deželnega glavarja I. Šušteršiča. Opominjala je, da »po vsi svoji naravi in po vsi svoji zgodovinski preteklosti in po sedanji svoji politični vzgoji Srb ne more biti in ne bo nikdar Jugoslovan, ampak samo Srb, Ve-

³² Zapisnik 20. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 21. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 124.

³³ Anton Štebi: Resnice in ideali jugoslovanskega problema. *Demokracija*, leto I, 1918, št. 19-22, str. 256. - Uredništvo *Demokracije* je k Štebijevemu članku pripisalo, da se »glede izvajanj avtorjevih o združitvi jugoslovanskega ozemlja s srbsko kraljevino (...) ne strinja«. - Glej prav tam, str. 263.

lesrb. Jugoslovan bo samo takrat, če bo gospod; če bo gospod nad Hrvati in nad Slovenci.« – »Razloček za Slovence med sedanjostjo in bodočnostjo bo samo ta,« je pisalo v *Resnici*, »da danes gospoduje Nemec, potem bo pa Srb.«³⁴ Vendar Štebijeveh opozoril in besed, zapisanih v *Resnici*, niso upoštevali, saj je tedaj v slovenski politiki prevladovala volja za udejanjenje jugoslovanske državne združitve, ki je bila močna in splošna.

Na seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća, ko se je oblikovala skupna odločitev o zedinjenju Države SHS v jugoslovansko državo,³⁵ so se predstavniki slovenskih političnih strank ravnali po že domišljenih narodnopolitičnih načrtih. Liberalci so se postavili na stran podpredsednika Narodnega Vijeća in voditelja Hrvaško-srbske koalicije v hrvaškem saboru, Svetozarja Pribičevića; ta je bil že od 10. novembra v neposrednih stikih s srbsko vlado ter jo je vse od sklenitve ženevskega sporazuma aktivno podpiral »v njeni politiki, metodah in poteh za oblikovanje jugoslovanske države«.³⁶ S. Pribičević, ki je v Narodnem Vijeću stal na čelu tistih sil, ki so se zavzemale za unitarizem, centralizem in monarhijo, je na seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća skupaj s svojimi somišljeniki zahteval, naj Narodno Vijeće čimprej sprejme sklep o zedinjenju s Kraljevino Srbijo in Črno goro.³⁷ Prav to pa je v svojem predlogu, ki so ga prebrali na tej seji, izrecno terjala tudi dalmatinska pokrajinska vlada. Predstavniki JDS v Narodnem Vijeću so v razpravi, ki se je razvila, ko so na seji predstavili vse predloge o jugoslovanskem zedinjenju,³⁸ med prvimi podprli predlog Pokrajinske vlade za Dalmacijo in s svojimi razlagami »preračunano propagirali za akcijo S. Pribičevića«.³⁹ Pri

³⁴ Resnica, leto I, št. 39, 14. 9. 1918, Tri struje.

³⁵ O tem, kako je potekala seja osrednjega odbora Narodnega Vijeća 23. in 24. 11. 1918 in kako so bile sprejete odločitve o jugoslovanski državni združitvi, glej literaturo, navedeno v Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 107, op. 115.

³⁶ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 153. Podrobneje o tem glej str. 153–158.

³⁷ Zečević, Na zgod. prelomnici, str. 180; isti, SLS in jug. zedinjenje, str. 172.

³⁸ Te predloge glej v Šišić, Dokumenti, str. 268–272.

³⁹ Zečević, Na zgod. prelomnici, str. 180.

tem so pretirano poudarjali nevarnost italijanske okupacije, nemire v državi in možnost habsburške restavracije. Vse to naj bi bili razlogi za čim hitrejšo zedinjenje.⁴⁰ V. Kukovec, eden izmed štirih podpredsednikov JDS, je pozval, da mora dobiti »jugoslovanska ideja, ki živi skozi stoletja v srcih celotnega našega naroda, (...) danes (svojo) praktično izvršitev«. Opomnil je, da v sedanjem kritičnem trenutku ne moremo govoriti »o drobnjakarskih interesih posameznih plemen in o politiki fraz«. V novi državi naj bi pač dobili »tisti, ki so sposobni (...) hegemonijo v svoje roke«. ⁴¹ Enako je razmišljal tudi slovenski tržaški politik liberalnega prepričanja dr. Otokar Rybař. Novembra 1918 je bil poverjenik Narodne vlade za Trst in Primorsko ter član zagrebškega Narodnega Vijeća. Slavil je srbsko vojsko in srbsko junaštvo ter izjavil, da se ni treba »bati srbske hegemonije« in »da moramo biti za monarhijo, ker smo nezreli za republiko«. ⁴²

Glede na stališća, ki sta jih zagovarjala predstavnika VLS in JSDS (J. Brejc in A. Kristan) na seji Narodne vlade 21. novembra 1918, so imeli slovenski katoliški in socialdemokratski udeleženci seje osrednjega odbora Narodnega Vijeća v Zagrebu na vprašanje jugoslovanskega zedinjenja drugačne poglede kot liberalci. Predstavniki VLS, ki je poslala v Zagreb svoje najbolj izkušene moře (dr. Izidorja Cankarja, B. Remca, L. Pogačnika in Franca Smodeja), so stopili na stran tistih strank in skupin v Narodnem Vijeću, ki so nasprotovale naglemu zedinjenju brez poprejšnje določitve temeljnih načel tega zedinjenja. ⁴³ Predstavniki VLS so

⁴⁰ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 172; isti, Na zgod. prelomnici, str. 180. – Pripominjam, da so na seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća tako nastopili vsi predstavniki JDS: V. Kukovec, O. Rybař in A. Kramer (Glej Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 641–642).

⁴¹ Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 641.

⁴² Prav tam.

⁴³ Zečević, Na zgod. prelomnici, str. 180; isti, SLS in jug. zedinjenje, str. 172. – Zanimiva je ocena, ki jo je 24. 11. 1918 zapisal škof A. B. Jeglič v svojem dnevniku: »V naših časopisih in v naši javnosti se bije boj za republiko ali za monarhijo pod Karadjordjevići. VLS želi republiko. Liberalci hudo odgovarjajo. Naši mislijo, da je ta nastop zahrbtnen, ki so ga začeli in ga podpihavaajo propadli ljudje, ki bi radi prišli na vlado.« – Jegličev dnevnik, zapis z dne 24. 11. 1918.

poudarjali, da bo treba v prihodnji državi oblikovati skupen vladni organ za skupne interese Slovencev, Hrvatov in Srbov. »Ker je mogoče tak organ sestaviti le po medsebojnem dogovoru obeh vrhovnih oblasti (Narodnega Vijeća in srbske kraljevske vlade – op. J. P.) na tem teritoriju«, so predlagali: »Narodno Veče naj izvoli pooblaščenca Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki se bodo, izključivši možnost majoriziranja, dogovarjali glede skupne vlade s pooblaščenca srbskega naroda iz kraljevine Srbije.«⁴⁴ Ko je Iz. Cankar pojasnjeval ta predlog, je poudaril, »da se Slovenci ne bojijo majoriziranja Srbov. Slovenci gradijo vso svojo moč na svojih organizacijah. Samo demokratična misel je naš temelj. Glavno je, da bomo svobodni in zadovoljni,«⁴⁵ je pribil. Predstavniki JSDS A. Kristan pa je v svojem nastopu posebej poudaril, da je »iz principa proti monarhiji, in za republiko«. Zato naj bi vladarsko oblast v novi državi namesto regenta izvajal direktorij, ki bi ga sestavljali delegati Narodnega Vijeća (po eden na 50.000 prebivalcev), 90 delegatov iz Kraljevine Srbije in »primerno število« delegatov iz Kraljevine Črne gore. V novi državi naj bi se mesec dni po začetku mirovnih konferenc sestala konstituenta, ki bi odločila vprašanje monarhije ali republike. Če »sklene monarhijo, naj bo monarhija, če sklene republiko, naj bo republika«. Svoj nastop pa je sklenil z besedami: »Mi hočemo veliko Jugoslavijo, mi jo bomo tudi ustvarili.«⁴⁶

V nadaljevanju se je pa je prišlo do preobrata, kajti predstavniki najmočnejše slovenske politične stranke VLS so svoj prvotni predlog umaknili in podprli predlog starčevičevcev ter skupine hrvaških politikov, zbranih ob glasilih *Hrvat* in *Obzor*. Ti so menili, da je treba počakati na poročilo Jugoslovanskega odbora in A. Trumbića ter predsednika Narodnega Vijeća A. Korošca, preden bi se odločili glede zedinjenja. Ta skupni predlog ome-

⁴⁴ Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Priloge, Grada II, str. 642–643.

⁴⁵ Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Grada II, str. 640.

⁴⁶ Prav tam, str. 641.

njene skupine hrvaških politikov in VLS, »ki je bil sicer po zamisli blizu predlogu Pokrajinske vlade za Dalmacijo, je bil očitno preračunan tudi na to, da bi pridobili čas in počakali na vrnitev A. Korošca«. ⁴⁷ Vendar pa so s tem predstavniki VLS že opustili svoje prvotno opozicijsko stališče, kar jih je končno privedlo k priključitvi k večinskemu mnenju v Narodnem Vijeću, ki je o zedinjenju s Srbijo in Črno goro vsililo sklep o takojšnji združitvi, podreditvi unitarističnemu načelu in sprejemu monarhije. Glasilo SLS *Slovenec* je dan po seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća v posebni jutranji izdaji ta preobrat pojasnjeval s trditvijo, da so predstavniki njihove stranke zaradi svojih demokratičnih in republikanskih načel sicer zavrnil predlog Pokrajinske vlade za Dalmacijo, vendar »pa so v Narodnem veču SHS glasovali za kompromisni predlog, za zedinjenje z regentom na čelu, ker so hoteli manifestirati - ne za monarhijo - marveč za takojšnje popolno ujedinjenje vseh Jugoslovanov', kakršno terja težavno stanje v jugoslovanskih deželah«. ⁴⁸ Takega pojasnila ne kaže povsem zanemariti, saj je istega dne (25. novembra) *Slovenec* v svoji redni izdaji objavil uvodnik I. Vesenjaka, ki je v članku *Da se razumemo* zapisal, da je SLS »v soglasju s svetovnim demokratičnim razvojem (...) sebi določila principijelno republikansko stališče«. ⁴⁹

Vzrok, da so predstavniki VLS opustili svoje zahteve po enakopravnem in demokratičnem načinu jugoslovanske združitve,

⁴⁷ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 172.

⁴⁸ Prav tam, str. 174.

⁴⁹ *Slovenec*, leto XLVI, št. 271, 25. 11. 1918, I. Vesenjak, *Da se razumemo*. - Treba je povedati, da verodostojnost takega Vesenjakevega poudarka potrjuje tudi dnevnik škofa Jegliča, ki je 26. 11. 1918 zapisal: »O položaju mi je danes dr. Cankar tole povedal: ,pri zborovanju v Zagrebu 23. in 24. 11. so imeli naši težko stališče. Nazadnje so glasovali za predlog: naj se zedinimo vsi, tudi Srbi v eno državo; (...) Naši ostanejo republikanci; tudi v Srbiji nima Aleksander večine v skupščini; velik del Srbov hoče republiko. Pri konstituenti zmaga skoraj gotovo monarhija; naši se bodo lojalno podvrgli. Toda s postavnimi sredstvi bodo delali na to, da čimprej pride republika; Srbi bodo sami kmalu vrgli Karadjordjevićevo dinastijo.« - Jegličev dnevnik, zapis z dne 26. 11. 1918.

se je skrival v uspešni politični strategiji Pribičevićeve Hrvaško-srbske koalicije in srbske kraljevske vlade, ki je ovirala vrnitev predsednika Narodnega Vijeća A. Korošca in predsednika Jugoslovanskega odbora A. Trumbića po koncu ženevske konference v domovino, »dokler s Pribičevićem in Narodnim večem SHS ne bi opravili zadeve v zvezi z zedinjenjem po njeni volji«. ⁵⁰ Kot utemeljeno trdi M. Zečević, sta bila namreč A. Korošec in A. Trumbić, »če gledamo objektivno – edini osebnosti, ki bi s svojo avtoriteto v Narodnem veču SHS in s svojo prisotnostjo v Zagrebu lahko vplivali na nadaljnji razvoj dogodkov«. ⁵¹ VLS, ki zaradi odsotnosti njenega vodje A. Korošca ni imela dovolj moči, da bi sama uveljavila svoje zamisli o jugoslovanskem zedinjenju, se je – da v jugoslovanski združitvi ne bi bila odrinjena na rob dogajanja – morala prilagoditi dejanskim političnim razmeram v Narodnem Vijeću. To ji je kasneje tudi omogočilo sodelovanje »pri delitvi oblasti v novi jugoslovanski državi«. ⁵² V nadaljevanju se je osrednjega odbora Narodnega Vijeća 24. novembra 1918 je predstavnik VLS L. Pogačnik podprl znani predlog Odbora sedmerice, s katerim je Narodno Vijeće razglasilo zedinjenje Države SHS s Kraljevino Srbijo in Črno goro »v enotno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov«. ⁵³ L. Pogačnik je v imenu VLS tudi v celoti sprejel t. i. »napotila za delegate«, ⁵⁴ to je podroben načrt Narodnega Vijeća o načinu in obliki notranje ureditve nove države do sklica ustavodajne skupščine. Ta »napotila« so v državno-pravnem pogledu predvidevala »specifično obliko decentralizacije, ki je imela ostati v okviru centralističnega ustroja bodoče države«. ⁵⁵ Glede oblike vladavine pa so se strinjala, da do sklepa

⁵⁰ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 176. O tem glej podrobneje str. 175–183 in Kranjec, Koroščevo predavanje, str. 228.

⁵¹ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 176.

⁵² Zečević, Na zgod. prelomnici, str. 181.

⁵³ Šišić, Dokumenti, str. 275, 277. Glej tudi Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Građa II, str. 645.

⁵⁴ Šišić, Dokumenti, str. 277. Glej tudi Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Građa II, Građa II, str. 645.

⁵⁵ Čulinović, Jugoslavija između dva rata I, str. 118.

konstituante opravlja vladarsko oblast »kralj Srbije oziroma prestolonaslednik Aleksander kot Regent države Srbov, Hrvatov in Slovencev«. ⁵⁶ Omenjena ‚napotila‘ so bila zelo pomemben sklep Narodnega Vijeća, saj so posebni delegaciji, ki so jo na tej seji izbrali, da odpotuje v Beograd, predpisovala, kako naj »v sporazumu z vlado kraljevine Srbije in predstavniki vseh strank v Srbiji in Črni gori nemudoma izpelje organizacijo enotne države«. ⁵⁷ Poleg predstavnika VLS L. Pogačnika so predlog Odbora sedmerice ter ‚napotila za delegate‘ podprli tudi predstavniki JDS. Njen tisk je sklepe s seje Narodnega Vijeća z vidnim poudarkom tolmačil kot »ujedinjenje vseh jugoslovanskih pokrajin bivše Avstro-Ogrske monarhije s Srbijo in Črno goro v enotno državo z enotno zakonodajo in enotno osrednjo vlado«. ⁵⁸ Oba dokumenta, ki so ju sprejeli na seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća, je podprl tudi predstavnik JSDS A. Kristan. Skupaj s hrvaškimi socialnimi demokrati ni soglašal le s tisto točko ‚napotil‘, ki je govorila o regentstvu v novi državi, »ker se s tem ustvarja neki prejudic za monarhistično bodočo ureditev države«. ⁵⁹

Jugoslovansko državno zedinjenje, do katerega je prišlo teden dni po seji osrednjega odbora Narodnega Vijeća, je bilo torej za vse tri slovenske politične stranke legitimno dejanje, ki se je zgodilo po njihovi volji, zaradi njihove privolitve in pooblastila. S tem je bila slovenska politika - ob srbski in hrvaški - tretji zgodovinski dejavnik jugoslovanske državne združitve 1. decembra 1918. ⁶⁰ Vendar ta združitev ni bila izvedena na demokratičen in enakopraven način, ki bi upošteval narodnoemancipacijske in

⁵⁶ Šišić, Dokumenti, str. 275.

⁵⁷ Prav tam. Celotno besedilo omenjenih ‚napotil za delegate‘ ter predloga Odbora sedmerice o zedinjenju Države SHS s Kraljevino Srbijo in Črno goro glej na str. 274-276.

⁵⁸ Domovina, leto I, št. 41, 29. 11. 1918, Ujedinjenje s Srbijo.

⁵⁹ Šišić, Dokumenti, str. 277. Glej tudi Zapisnik sa sednice Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS, Građa II, str. 645.

⁶⁰ O jugoslovanski državni združitvi 1. 12. 1918 glej Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 96-99.

republikanske politične težnje nesrbskih narodov (Slovencev in Hrvatov). Izvršena je bila po diktatu »beograjske dvorske kamarile, ki je nepopustljivo stala na terenu centralizma in dedne monarhije Karadjordjevičev«. ⁶¹ Delegacija zagrebškega Narodnega Vijeća je namreč po prihodu v Beograd 28. novembra 1918 popustila pod hudim pritiskom S. Pribičevića (sicer člana delegacije) in velikosrbskih političnih krogov in privolila v oblikovanje ‚enotne narodne države‘ z monarhistično obliko vladavine in centralističnim državnopravnim ustrojem. Na slovesnem sestanku 1. decembra 1918 v Beogradu s predstavniki srbskega državnega in političnega vrha, ki ga je vodil srbski prestolonaslednik Aleksander Karađorđević, je sprejela »tisto, kar v resnici zagrebško Narodno Vijeće SHS ni sklenilo: zedinjenje Države SHS s Srbijo v centralistično skupno monarhijo«. ⁶² Taka jugoslovanska združitev je bila kasneje eden od glavnih vzrokov zaostrenih mednacionalnih odnosov v Kraljevini SHS (leta 1929 preimenovani v Kraljevino Jugoslavijo) in je spodbujala slovensko narodnoemancipacijsko voljo v prvi jugoslovanski državni skupnosti. Ob jugoslovanskem zedinjenju leta 1918 je to voljo, ki jo je večinsko zastopala VLS, velikosrbska politika zatrla »s perfidno politično igro« in ob pomoči slovenske unitarnocentralistične liberalne politike. ⁶³ Ta je bila takrat na Slovenskem najdoslednejša zagovornica in izvajalka unitarističnega, centralističnega in monarhističnega koncepta jugoslovanske državne združitve. ⁶⁴

Odločanje o temeljnih slovenskih narodnopolitičnih vprašanjih pa v Državi SHS ni zadevalo le zedinjenja v jugoslovansko državo, ampak se je kazalo tudi ob urejanju tedanjega lastnega narodnodržavnega življenja Slovencev. V času obstoja Države SHS je bilo namreč sproženo tudi vprašanje, ali naj se kot najvišji nosilec oblasti v Sloveniji ustanovi nacionalni parlament. Temu

⁶¹ Čulinović, Razvitak, str. 139.

⁶² Čulinović, Državnopravna historija II, str. 214.

⁶³ Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 183.

⁶⁴ O tem glej Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 97-103.

vprašanju je takratna slovenska oblast namenila opaznejši del svoje pozornosti, obravnavala pa ga je v prvi polovici novembra 1918. Takrat so bile razdeljene oblastne pristojnosti med slovenskim Narodnim svetom in Narodno vlado, hkrati pa je bilo obravnavano tudi razmerje med Narodnim svetom in Narodno vlado na eni ter zagrebškimi Narodnim Vijećem na drugi strani.

Obravnavanje omenjenih vprašanj je prva načela Narodna vlada, kajti njen predsednik J. Pogačnik je že 1. novembra 1918, to je dan po njenem imenovanju, pisno sporočil Narodnemu svetu, »da je z ustanovitvijo Narode vlade prešla sama po sebi eksekutiva na njo in ga (Narodni svet - op. J. P.) vsled tega naprosi, da vsako tozadevno stvar, ki pride na Narodni svet, izroči dotičnemu poverjeništvu (Narodne vlade - op. J. P.)«. ⁶⁵ Narodni svet oziroma njegovo predsedstvo, ki je vodilo vse »politične posle N. s.«, ⁶⁶ se je na nove razmere, na katere je opozarjal predsednik Narodne vlade J. Pogačnik, odzvalo na seji 6. novembra 1918. Na tej seji je član predsedstva Narodnega sveta in poverjenik za Slovenijo v predsedstvu Narodnega Vijeća v Zagrebu A. Kramer ugotavljal, da je postal »državno pravni položaj N. S. (Narodnega sveta - op. J. P.) ... sedaj tak, da nimamo več direktnega vpliva na vlado, temveč nam ostane samo funkcija pripravljenja. N. vlada je sedaj najvišja inštanca, ter spadajo vse zadeve v kompetenco iste.« V krajši razpravi, ki je sledila tej ugotovitvi, je nato prevladalo njegovo gledanje na razmejitev pristojnosti med Narodnim svetom in Narodno vlado. Razprava je namreč pokazala, da člani predsedstva Narodnega sveta večinoma priznavajo Narodno vlado za novo, suvereno slovensko državno oblast, saj je le dr. Josip Jerič ugovarjal, da je »naš N. S. vendar nekaj več, kakor le posvetovalna inštitucija«. Drugi pa so podprli A. Kramerja. Tako je član predsedstva Narodnega sveta in poverjenik za kmetijstvo v Narodni vladi, A. Kalan, poudaril, da je Narodna vlada »naš najvišji forum, katerega se moramo držati, ker provizorično ta

⁶⁵ ARS, Narodni svet, fasc. 4, ovoj Dopisi Nov. 1918 (dalje: ARS, NS, f. 4, Dopisi).

⁶⁶ Jerič, Narodni svet, str. 147.

velja«, medtem ko je Narodni svet »samo posvetovalna inštanca, ki pripravlja material«. Enako je menil tudi član predsedstva Narodnega sveta Fran Smodej, ki je izjavil, da se »pridružuje mnenju dr. Kramerja glede kompetence N. vlade«. Na podlagi teh mnenj je nato A. Kramer predlagal, »naj obstojajo odbori N. S. na deželi še nadalje, glede izvedbe posameznih poslov pa naj se obračajo naravnost na posamezne resorte (poverjeništva Narodne vlade - op. J. P.)«. Predlog je bil sprejet, sprejet pa je bil tudi sklep, »da se vsi dopisi dirigirajo na vlado«. ⁶⁷

Naslednji dan, 7. novembra 1918, je tudi Narodna vlada izrazila potrebo po razmejitvi oblastnih pristojnosti med njo in Narodnim svetom, saj je na svoji seji ugotovila, da je »treba ustvariti čisto jasne razmere med Narodnim svetom, ki nima nikake eksekutive in Nar. vl.« ⁶⁸ S tem stališčem se je skladalo tudi dejstvo, da je Narodna vlada pred tem, 5. novembra 1918, preko poverjeništva za notranje zadeve že opredelila »razmerje med okrajnimi glavarstvi in drugimi javnimi uradi na eni strani in Narodnim svetom z njegovimi pododbori na drugi strani«. Poverjeništvo je namreč razglasilo, da »vse bivše c. kr. oblasti, osobito okrajna glavarstva, davčni uradi itd., ki so se podredile Narodni vladi SHS v Ljubljani (...) brez odloga začno zopet poslovati, oziroma da poslujejo dalje, kakor so doslej« - s tem pa ima »vsa eksekutiva (...) zopet preiti izključno v roke teh oblasti«. To je konkretno pomenilo, da so se morali »tam, kjer so se javne oblasti podredile Narodni vladi (...) narodni sveti, krajevni in pokrajinski odbori brezpogojno ogibati vsakega posezanja v uradno poslovanje, ki mora čimprej priti zopet v normalni tir«. ⁶⁹ Enako je ukrepalo poverjeništvo tudi glede županstev. V naredbi, ki jo je izdalo 6. novembra 1918, je odredilo, da tista »županstva, ki so se podredila Narodni vladi SHS v Ljubljani (...) poslujejo nadalje

⁶⁷ Zapisnik sa sednice Narodnog sveta, Grada II, str. 493.

⁶⁸ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 82.

⁶⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjeništva za notranje zadeve.

kakor doslej, odnosno kjer so v zadnjem času ustavila poslovanje, naj takoj zopet prično z rednim poslovanjem«. Pri tem je izrecno poudarilo, da »nobena organizacija (Narodni svet, krajevni, pokrajinski odbori) in nobena privatna oseba ni upravičena, da bi se vtikala v uradno poslovanje teh županstev«, ki so »Narodno vlado SHS v Ljubljani priznala ter uradujejo v njenem imenu in po njenih naročilih«. ⁷⁰ Ob teh ukrepih je dozorela tudi priložnost, da se uredijo kompetenčna vprašanja na najvišji slovenski političnooblastni ravni, tj. med Narodnim svetom in Narodno vlado, zato je bilo na že omenjeni seji Narodne vlade, 7. novembra 1918, rečeno, da se »v ta namen (...) vrši jutri (8. novembra - op. J. P.) skupna seja Nar. vl. s predsedstvom NS«. ⁷¹ Pred to sejo, ki je dejansko bila 9. novembra 1918, ⁷² sta se vsak zase sestala predsedstvo Narodnega sveta in Narodna vlada. Medtem ko je Narodna vlada na seji 8. novembra 1918 - ko je »razmotriva(la) razmerje Nar. vl. do NS« - le skopo ugotovila, »da se pri jutrajšnji skupni seji (9. novembra - op. J. P.) določi provizorično razmerje za dobo, dokler se ne skliče plenum NS., v katerem se reši ta stvar definitivno«, ⁷³ je predsedstvo Narodnega sveta obravnavalo to vprašanje obširneje. Devetega novembra se je zbralo na posebni seji, na kateri je zopet imel vodilno vlogo A. Kramer, ki je

⁷⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za notranje zadeve.

⁷¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 82. - Neposreden povod za navedeno izjavo Narodne vlade je bilo ravnanje zagrebškega Narodnega Vijeća, ki je na slovenski Narodni svet odposlalo telegram, naj aretira poveljnika 1. soške armade nekdanje avstro-ogrske vojske W. Wurma, ki je bil tedaj v Ljubljani. Po zaslugi poveljnika II. vojnega odseka N. Ištvaničiča je bil poverjenik za narodno obrambo v slovenski Narodni vladi L. Pogačnik o tej nameri pravočasno obveščen, tako da se mu je »posprečilo preprečiti usodepolni korak«. (Prav tam).

⁷² Skupna seja predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade, sprva določena na dan 8. 11. 1918, je bila preložena na 9. 11. 1918, čeprav je predsednik Narodne vlade J. Pogačnik 7. 11. 1918 že pisno povabil »člane predsedstva Narodnega sveta k seji Narodne vlade SHS v Ljubljani, ki se bode vršila jutri dne 8. novembra t. l. ob 3 uri popoldne v posvetovalnici v deželnem dvorcu (poslopje današnje Univerze v Ljubljani - op. J. P.)«. - Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 86; ARS, NS, f. 4, Dopisi.

⁷³ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 86.

poročal »v imenu predsedstva N. V. (Narodnega Vijeća - op. J. P.) v Zagrebu«. Zbrane je seznanil, da Narodno Vijeće »ne ve (...), katere informacije so prave, ali one od N. S. (Narodnega sveta - op. J. P.) ali N. Vl. (Narodne vlade - op. J. P.)«. Opozarjal je, da »predsedstvo N. V.«, ki je »vrhovna oblast (...) odreka N. Vl. kompetenco legislative (zakonodaje - op. J. P.)«, izključeno pa je tudi, »da bi imel N. S. (Narodni svet - op. J. P.) legislativno in kontrolno oblast«, saj je »danes le delegacija strank, nima (pa) nikakega prenešenega delokroga od N. V.«. Po njegovem mnenju bi bilo zato »najbolje, da se napravi tako, da se pomnoži N. S. ter da prenesemo del pisarne N. S. v N. Vl., N. S. pa naj bo nekak sosvet, in pomoč N. Vl.«⁷⁴

Čeprav je Narodno Vijeće odrekalo Narodni vladi oziroma Narodnemu svetu zakonodajne in nadzorne pristojnosti, pa so v nadaljnjem poteku seje predsedstva Narodnega sveta začeli razpravljati prav o le-teh. K temu je pomembno prispeval J. Jerič, ki je opozarjal, naj »se ne prenese cel delokrog na N. V., ker bodo privedle razmere do tega, da bomo morali varovati svoje interese«. Zato je kljub svoji oceni, da so Narodni svet, Narodno Vijeće in Narodna vlada »itak le provizoriji«, zagovarjal stališče, da je »N. Vl. (...) odgovorna N. V. v vseh stvareh, ki so skupne«,⁷⁵ medtem ko »pa je odgovorna N. S. kar se tiče notranjih (tj. slovenskih - op. J. P.) stvari«. S tem bi »kompetenčni konflikti med N. S. in N. Vl. (...) izginili«. ⁷⁶ Zamisel o tako urejenem razmerju med Narodnim svetom in Narodno vlado - o odnosu nasproti Narodnemu Vijeću na seji predsedstva Narodnega sveta niso razpravljali

⁷⁴ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Grada II, str. 534. - Navedena stališča zagrebskega Narodnega Vijeća je A. Kramer posredoval, še preden je Narodno Vijeće z Naredbo o prehodni upravi 21. 11. 1918 Narodni vladi prepuščilo, da v njegovem imenu samostojno upravlja slovenski del Države SHS.

⁷⁵ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Grada II, str. 534. - V tem času, to je 9. 11. 1918, Narodna vlada še ni razširila svojega delovanja tudi na področja, ki so bila v pristojnosti Narodnega Vijeća in so bila s tem v Državi SHS opredeljena kot skupna (zunanje in vojaške zadeve, pravica do izrekanja pomilostitev, razveljavljanja zakonov in imenovanja stopenj višjih uradnikov).

⁷⁶ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Grada II, str. 534.

več⁷⁷ – je nato podprl tudi A. Kramer, saj je menil, da bi bilo treba »N. S. (...) reformirati v pokrajinski zbor s pritegnitvijo nadaljnjih zastopnikov strank dogovorno s strankami«. Tako preoblikovan Narodni svet naj bi imel »v omejenem delokrogu (...) pravico staviti vladi predloge«. To pravico naj bi preko predsedstva Narodnega sveta imeli tudi »odseki, pododseki in enkete (komisije – op. J. P.) N. S.« K temu je A. Kramer še predlagal, naj »N. V. svoje izdane svete (sklepe – op. J. P.) predloži plenumu N. S.« Njegovi predlogi so bili soglasno sprejeti, na njihovi podlagi pa je predsedstvo Narodnega sveta sklenilo, da imajo Narodni svet, preko njegovega predsedstva pa tudi »odseki, pododseki in enkete N. S.«, pravico dajati predloge Narodni vladi, ta pa »naj o svojih sklepih in naredbah poroča plenumu N. S. v pretres«. Nadalje je odločilo, da se mora »N. S. (...) reformirati na ta način, da se pritegnejo še drugi zastopniki strank«, pisarna »N. S. (pa) naj dobi uradne prostore v deželni hiši«, tj. v palači prejšnje c.-kr. deželne vlade, v kateri je bil sedež Narodne vlade. Medsebojno občevanje med Narodnim svetom in Narodno vlado, ki naj bi ustanovila tudi »skupni informacijski biro«, bi po sklepu predsedstva Narodnega sveta potekalo tako, »da prisostvuje en član predsedstva N. S. sejam N. V. in obratno«. Predsedstvo je še sklenilo, naj se »zveza z N. V. (Narodnim Vijećem – op. J. P.) ... vrši (s) posredovanjem dr. Kramerja.«⁷⁸

Ko sta istega dne – 9. novembra 1918 – te sklepe na skupni seji obravnavala predsedstvo Narodnega sveta in Narodna vlada, se je o njih razvila živahna razprava. Zbrane so namreč navedla k obravnavi vprašanja,⁷⁹ ali naj se oblikuje slovenski parlament

⁷⁷ V zvezi s tem vprašanjem se je oglasil le A. Kalan, ki je izjavil, da »smatra N. V. za našo najvišjo inštanco, katera mora za nas veljati«. Na njegovo izjavo se ni nihče odzval s kakšnim svojim mnenjem. – Zapisnik sa sednice Predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 534.

⁷⁸ Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 534.

⁷⁹ Seje so se udeležili predstavniki predsedstva Narodnega sveta I. Hribar (JDS), M. Brezigar (JDS), A. Kramer (JDS) in A. Kalan (VLS; tudi poverjenik za kmetijstvo v Narodni vladi) in predstavniki Narodne vlade A. Kristan (JSDS), J. Brejc (VLS), V. Ravnihar (JDS), I. Tavčar (JDS), L. Pogačnik (VLS) in K. Triller (JDS). – Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Građa II, str. 536.

oziroma vrhovni organ slovenske narodne oblasti, ki bi mu bila odgovorna Narodna vlada. Vendar se ta zamisel ni uveljavila. Predstavniki JDS so na seji zamisel o ustanovitvi slovenskega parlamenta zavrnilo (z izjemo I. Tavčarja, ki je izjavil, da »se strinja popolnoma s predlogi N. S.«) in zvečine menili, da mora biti Narodna vlada odgovorna edinole Narodnemu Vijeću. Tako je I. Hribar, ki je v odsotnosti predsednika Narodnega sveta A. Korošca predsedoval Narodnemu svetu kot njegov najstarejši član, poudaril, da »smatra N. Vl. za odgovorno edinole N. V., vsled česar se ne sme prepustiti, da bi stala kaka inštanca pred N. V.« Enako je menil V. Ravnihar, ki je prav tako opozarjal, da »smo odgovorni N. V.«, zato bi bila »anomalija«, če »bi bili odgovorni nekakemu parlamentu v Ljubljani«. ⁸⁰ Čeprav je skušal A. Kramer tako naravnano razpravo razširiti s poudarkom, »da ima N. S. še vedno svoje naloge, ter da iste še niso končane, ker mora pripravljati vse potrebno za našo državo«, ⁸¹ je tako možnost preprečil K. Triller, ki je nepopustljivo vztrajal pri večinskem liberalnem stališču, da »mi ne rabimo nobenega pokrajinskega zbora«. Odzval pa se je tudi na Kramerjevo omenjanje Narodnega sveta, in sicer z opozorilom, da je »N. S. (...) sklenil, da se smatra za posredovalni organ N. Vl.« Zato je predlagal, »naj se preide v debato o tem, kako tehnično urediti razmerje med N. S. in N. Vl.« ⁸²

Zanimivo je, da je s tem predlogom soglašal predstavnik JSDS A. Kristan, ki je pred tem v svoji razpravi ocenil, »da je

⁸⁰ Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Građa II, str. 536-537.

⁸¹ Prav tam, str. 537. – Ta Kramerjev poudarek vsebinsko ni bil povezan z njegovo kasnejšo izjavo v razpravi, da je Narodno Vijeće »proti temu, da bi se N. S. vtikal v eksekutivo«. To je bilo namreč mnenje Narodnega Vijeća, na katero je A. Kramer ponovno opozoril tudi na tej seji. O tem je pred tem govoril že na seji predsedstva Narodnega sveta (9. 11. 1918), ko je glede pristojnosti Narodnega sveta (poseganja v eksekutivo) posebej predlagal, naj ima »v omejenem delokrogu (...) N. S. pravico staviti vladi predloge«. (Glej prav tam in Zapisnik sa sednice predsedništva Narodnog sveta, Građa II, str. 534).

⁸² Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Građa II, str. 537.

N. S. končal svoje delo, vsled česar naj ustavi svoje delovanje, ter se razpusti«, namesto njega pa »naj se ustanovi pokrajinski zbor kot nekak deželni odbor«. S svojo podporo Trillerjevemu predlogu je verjetno skušal doseči, da bi v razpravi – vsaj prek obravnave razmerja med Narodnim svetom in Narodno vlado – še vedno govorili tudi o vprašanju vrhovnega nosilca slovenske narodne oblasti (parlamenta), saj je njegovo prvotno stališče bilo, da mora biti Narodna vlada »odgovorna nekemu pokrajinskemu zboru, kateri naj obstoji iz 50 članov iz Slovenije, ter dveh zastopnikov Trsta«. Taka razlaga je verjetna zato, ker na tej seji A. Kristan ni bil edini, ki je zagovarjal zamisel o oblikovanju nacionalnega parlamenta. Zagovarjal jo je tudi predstavnik VLS J. Brejc, ki se je prav tako zavzemal, »da se izpremeni naš N. S. v nekak parlament, kojemu bi bila N. V. odgovorna«. Poleg tega je J. Brejc nasprotoval tudi možnosti, da bi odšlo le zagrebško Narodno Vijeće v Beograd na razgovore s srbsko vlado glede jugoslovanskega zedinjenja, in je poudaril, da »fundament vidi v volji ljudstva«. Skladno s svojim načelnim demokratičnim gledanjem je tudi menil, naj Narodni svet »odloči sam, kako se bo spremenil«, hkrati pa je še enkrat terjal, naj se »v delokrogu, ki nam ga je N. V. odkazalo (...) ustvari na vsak način parlament«. ⁸³

Ker večina udeležencev skupne seje predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade s tem ni soglašala, je bila zamujena pri-

⁸³ Prav tam, str. 537, 536. – V zvezi z razpravo J. Brejca na skupni seji predsedstva Narodnega sveta in Narodne vlade 9. 11. 1918 M. Zečević ocenjuje, da je J. Brejc »izrazil nesoglasje z možnostjo, da bi samo Narodno veče SHS lahko odšlo v Beograd na pogajanja s srbsko vlado glede zedinjenja,« zato, ker je s tem »najbrž mislil, da mora biti na teh pogajanjih zastopan tudi slovenski parlament«. M. Zečević v zvezi s tem opozarja, da se je za »navidezno akademskimi razpravami« o razmejitvi medsebojnih pristojnosti med Narodnim svetom in Narodno vlado »skrival tudi medsebojni boj za ugled slovenskih klerikalcev in liberalcev v teh organih. Liberalci so poskušali likvidirati Narodni svet, voditelji Slovenske ljudske stranke (in JSDS – op. J. P.) pa so zastopali mnenje, da mora Narodni svet prerasti v narodni parlament, ki bi mu odgovarjala Narodna vlada.« (Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 165).

ložnost, da bi bila sprejeta odločitev o oblikovanju slovenskega narodnega parlamenta. Ne predsedstvo Narodnega sveta ne Narodna vlada namreč kasneje tega vprašanja nista več obravnavala, temveč sta se zadovoljila z dejstvom, da je bil ob koncu omenjene seje sprejet sklep, da se »vsi v seji N. S. z dne 9./11. 1918 sprejeti predlogi, (...) sprejmejo v celosti.«⁸⁴ Toda povedati je treba, da sta že s tem sklepom Narodni svet in Narodna vlada zasnovala sistem delitve državne oblasti, ki je značilen za meščansko predstavniško demokracijo, s čimer je v formalnem pogledu dobil Narodni svet značaj vrhovnega predstavniškega telesa, ki v parlamentarizmu izvaja zakonodajno oblast in delno sodeluje tudi v upravni oblasti. Soglasno sprejeti sklepi predsedstva Narodnega sveta – predvsem sklep, da naj Narodna vlada poroča plenumu Narodnega sveta o svojih odločitvah in naredbah v *pretres*, in sklep, da imajo Narodni svet, njegovi pododseki, odseki in enote *pravico* dajati Narodni vladi predloge – so namreč omogočali Narodnemu svetu, da bi lahko izvajal zakonodajno oblast in hkrati sodeloval v upravni oblasti. Čeprav je vse to »ostalo na papirju in se ni izvajalo«⁸⁵ in čeprav je tedaj Narodna vlada izvrševala zakonodajno oblast – tako v obliki zakonodajne pobude kot v obliki delegirane zakonodajne oblasti, tj. s tem, da je po svoji ustanovitvi prevzela vse težišče oblasti v Sloveniji na svoje

⁸⁴ Zapisnik sa zajedničke sednice predsedništva Narodnog sveta i vlade, Grada II, str. 537. – Isti sklep je bil soglasno sprejet tudi na seji Narodne vlade, ki je bila popoldne dne 9. 11. 1918. Sklep je bil sprejet v začetku seje – ob prisotnosti predstavnikov predsedstva Narodnega sveta, ki so ga to pot zastopali I. Hribar, M. Brezigar, J. Jerič, Miroslav Kežar in A. Kramer. Seja se je zato pričela »kot skupna seja Narodne vlade in Narodnega sveta«, vendar pa, razen navedbe na seji predstavljenih in nato sprejetih stališč predsedstva Narodnega sveta z dne 9. 11. 1918, razprave o kompetenčnem razmerju med Narodnim svetom in Narodno vlado na seji ni bilo. V njenem kasnejšem poteku so sodelovali izključno le člani Narodne vlade, govorili pa so o povsem drugih vprašanjih: o razdelitvi interesnih sfer med Državo SHS in Nemško Avstrijo na Koroškem, italijanski okupaciji Tolmina in Sv. Lucije, pomanjkanju železniških vagonov, imenovanju konzularnih predstavnikov na Dunaju, začetku pouka v šolah in drugih tekočih zadevah. (Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 9. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 90).

⁸⁵ Jerič, Narodni svet, str. 155.

izvršne in upravne organe – pa glede na sprejete sklepe predsedstva Narodnega sveta lahko ugotovimo, da je v novembru leta 1918 na Slovenskem obstajal organ (Narodni svet), ki so mu formalno priznali pristojnosti, kakršne ima v parlamentarnem političnem sistemu njegov nosilec – torej parlament. Tako je svoj položaj ocenil tudi Narodni svet sam, ko je 30. novembra 1918 razčlenjeval svoje razmerje do Narodne vlade. Kot je v dopisu »Krajevnim odborom N. S.« sporočal J. Jerič, tedaj »t. č.« (točasni) tajnik Narodnega sveta, je 30. novembra Narodni svet ugotavljal, da je »z ustanovitvijo Nar. vlade (...) prešla vsa izvrševalna oblast (eksekutiva) od Nar. Sveta na Nar. vlado ter je Nar. svet postal le posvetovalni organ Nar. vlade, ki ima pravico Nar. vladi staviti predloge in nasvete, kako se naj v naprej izvede organizacija naše nove države Jugoslavije. Razmerje med obema,« je nadalje ugotavljal Narodni svet, pa »je podobno onemu med parlamentom in ministrstvom, parlament izdaja postave ali zakone, ministrstvo pa jih izvršuje.«⁸⁶

S to nazorno in tudi dejanskim razmeram ustrezno oceno lahko zaokrožimo obravnavo temeljnih družbenih, narodnokulturnih in državnopravnih vprašanj na Slovenskem v času obstoja Države SHS. Ta obravnava pokaže, da tedanja slovenska oblast nikakor ni namenjala pozornosti vprašanjem, ki naj bi bila »mnogokrat tudi zelo nebitvena,«⁸⁷ in da tudi ni šlo za »nedognano in nedomiselno pojmovanje narodne politike v glavah tistih, ki so 1918 prevzeli odgovornost za zgodovino slovenskega

⁸⁶ ARS, NS, f. 4, Dopisi.

⁸⁷ Tako v uvodu k zbirki virov o nastajanju jugoslovanske države ocenjujeta D. Janković in B. Krizman dejavnost novih nacionalnih organov oblasti v času od konca oktobra oziroma v novembru 1918, to je v obdobju, »ko je jugoslovanska buržoazija v pokrajinah bivše Avstro-Ogrske dobila oblast v svoje roke.« (Grada I, str. 8). Podobno meni tudi M. Zečević, ki v zvezi z razpravami, ki so 9. 11. 1918 potekale o vprašanju vzpostavitve slovenskega parlamenta, pravi, da so »ti spopadi klerikalcev in liberalcev v zvezi z notranjimi, večkrat *nepomembnimi* (podčrtal J. P.) vprašanji v Narodni vladi in Narodnem svetu (...) odvrčali njihovo pozornost od zdaleč pomembnejših dogajanj v Narodnem veču SHS.« (Zečević, SLS in jug. zedinjenje, str. 165).

naroda«. ⁸⁸ Bolj upravičeno je reči, da se je tedanja slovenska državna oblast zelo hitro odzvala na nov zgodovinski položaj, v katerem so bili Slovenci po nastanku Države SHS. Razpad Avstro-Ogrske zato »slovenske buržoazne politične vrhove (slovensko politiko – op. J. P.)« ni »iznenadil in pred nujnostjo prevzemanja oblasti« se ti vrhovi niso »(z)našli nepripravljeni«. ⁸⁹ To dokazuje tudi takrat porojena zamisel, da se kot nosilec vrhovne oblasti v Sloveniji oblikuje narodni parlament. Čeprav v kratkotrajnem obstoju Države SHS le-ta ni zaživel, pa je bila ta zamisel ena izmed pomembnih značilnosti slovenske osamosvojitve leta 1918. Zato se vključuje v zgodovinsko povezano celoto vseh tistih narodnoemancipacijskih prizadevanj, ki so v prvi polovici 20. stoletja utemeljevala težnje po slovenski nacionalni suverenosti tudi v neposrednih zahtevah, da se oblikuje slovenski parlament.

⁸⁸ Dolinar, Odsotnost drž. misli 1918, str. 29. Avtor tega sicer tehtnega dela tudi meni, da »namesto, da bi odgovornostniki za prevrat 1918 prevzeli pravno nasledstvo stoletnega kranjskega deželnega zbora, pomnoženega z deželnimi in državnimi poslanci drugih slovenskih pokrajin v slovenski državni zbor, so v svoji kratkovidnosti in strankarstvu to ustanovo raje obšli. Zelo verjetno, ker so se bali senc Šušteršiča in ‚klerikalizma‘ nad kranjskim deželnim dvorcem.« (Prav tam, str. 32).

⁸⁹ Edvard Kardelj (Sperans): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja, Ljubljana 1957, str. 319–320; isti: Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Tretja, pregledana in dopolnjena izdaja, Ljubljana 1970, str. 414; isti: Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Četrta izdaja, Ljubljana 1977, str. 414.

DRUGA OBELEŽJA SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE LETA 1918

Ob delovanju na političnem, državnopravnem, vojaškem in gospodarskem področju je Narodna vlada utemeljila slovensko narodnopolitično osamosvojitve v Državi SHS tudi z drugimi ukrepi. Mednje je sodila tudi pravna uveljavitev nove slovenske državne oblasti nasproti predstavnikom stare avstrijske oblasti. Narodna vlada je sprejela poseben pravni akt, ki se je nanašal na odstavitev vodilnih predstavnikov avstrijske državne oblasti. Tako so bili po sklepu Narodne vlade z dne 2. novembra 1918 tudi formalno odstavljene deželni predsednik Henrik grof Attems, dvorna svetnika Viljem vitez Laschan in Oskar vitez Kaltenegger, deželnovladni svetniki Gustav Kulavics, dr. Henrik plemeniti Cron in dr. Robert Praxmarer, deželnovladni tajnik Michelangelo baron Zois-Edelstein, policijski ravnatelj Karel grof Künigl, policijski svetnik dr. Mihael Skubl, računski revident Ferdinand Staudacher in računski oficial Bruno Klauer.¹ Istega dne je Narodna vlada sprejela tudi sklep, da se suspendirajo uradniki finančne uprave v Ljubljani: višji finančni svetnik Ferdinand Avian, višji računovodski svetnik Adolf Langof in računovodski

¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 59; UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za notranje zadeve.

svetnik Bertram Götz.² Narodna vlada je predstavnike prejšnje avstrijske državne oblasti odstavila tudi na drugih področjih družbenega življenja, zlasti v šolstvu in pravosodju. Slovenizacija in izpopolnitev šolstva, z ustanovitvijo univerze vred, sta bili pri tem ena najpomembnejših slovenskih narodnokulturnih nalog. Poverjenik za notranje zadeve J. Brejc »je najprej zamenjal vodstvo državne realke v Ljubljani, zatem pa še dva realčna učitelja, deželnega šolskega nadzornika Albina Belarja in šolskega svetnika dr. Josipa Binderja. Nadomestil ju je z zanesljivima slovenskima profesorjema. Binder je bil knjižničar in profesor na ljubljanski realki in je zadnjih deset let menda predstavljal jedro vseh političnih spletk proti Slovencem v kranjskem šolstvu. Realčno knjižnico naj bi spremenil v pisarno nemških bojnih društev Südmarke, Turnvereina in Schulvereina. Kot deželni šolski nadzornik za osnovne šole je s pomočjo svojega kolega za srednje šole Belarja nadziral skoraj vse kranjsko šolstvo.«³ Poleg J. Brejca pa je ukrepala tudi Narodna vlada in s položaja šolskega nadzornika suspendirala šolskega svetnika prof. dr. Henrika Svobodo, ki je bil okrajni nadzornik za vse nemške ljudske meščanske šole na Kranjskem (razen šol v kočevskem, novomeškem in črnomaljskem okraju), s položaja okrajnega nadzornika za nemške ljudske šole v kočevskem, novomeškem in črnomaljskem okraju pa je suspendirala nadučitelja Matijo Primoscha. Njima podrejene šole je »podredila šolskim nadzornikom za slovenske šole dotičnih okrajev.«⁴ V svojo upravo je »začasno prevzela (tudi) vse javno šolstvo in učiteljstvo«⁵ in razširila »delokrog dež. šolskega sveta v Ljubljani na vse ozemlje v območju Nar. vl. SHS v Lju-

² Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 60.

³ Dolenc, Kulturni boj, str. 25.

⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 12, 23. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za uk in bo-gočastje.

⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za uk in bo-gočastje. O vprašanju reorganizacije šolstva na Slovenskem v času obstoja Države SHS glej podrobneje Dolenc, Kulturni boj, str. 24, 26, 29-31, 108.

bljani.«⁶ Opravila je tudi »revizijo med vojno krivično aretiranih in suspendiranih učiteljev.«⁷ Obenem je učiteljstvu zagotovila redne prejemke, saj je določila, da so »do definitivne rešitve materialnega vprašanja (...) plače v območju Narodne vlade SHS v Ljubljani urejene enotno.«⁸ Še pred tem pa je ukrenila vse potrebno, da se je začel redni pouk. Po sklepu, ki ga je sprejela 3. novembra 1918, so morale »vse srednje šole, učiteljišča in ljudske šole v Ljubljani (...) 5. novembra, zopet pričeti z rednim poukom.«⁹ Nato je na seji 8. novembra 1918 sklenila, da se tudi »vse ljudske in srednje šole, ki so začasno zaprte, (...) otvorijo čim najprej mogoče, če prav morebiti tu in tam v nekoliko omejenem obsegu, da ne bo naša mladina postopala in trpela škode v vsakem oziru radi dolge nezaposlenosti«; naložila je deželnim šolskima nadzornikoma, »naj ukreneta nemudoma v tem pogledu vse potrebno.«¹⁰ Naslednji dan, 9. novembra 1918, pa je odredila, »da se prične šola 18. novembra«, kajti do takrat je bilo poverjenišvo za narodno obrambo obvezano, da »izprazni zasedene šole in odslovi dijake iz narodne obrane.«¹¹ Narodna vlada je seveda tudi zagotovila, da je bil »izključni učni jezik na vseh ljudskih in meščanskih šolah slovenski«, pripadnikom drugih narodov pa so bile »ob zadostnem številu šoloobveznih otrok« zagotovljene

⁶ Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 95.

⁷ Dolenc, Kulturni boj, str. 26.

⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjenišva za uk in bogočastje. – Glede izplačevanja službenih prejemkov pa je Narodna vlada že 22. 11. 1918 sklenila, da 1. 12. 1918 prejmejo plače »vsı slovenski uslužbenci, ki so se prijavi v službovanje pri Nar. vladi SHS v zasedenem ali nezasedenem ozemlju, brez ozira na to, ali so zaposleni ali ne«. Po tem sklepu Narodne vlade naj bi dobili normalen enomesečni prejemek tudi tujci, »ki so se prijavi predpisanim potom za trajno ali pa mimoidoče službovanje v SHS«. (Zapisnik 21. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 22. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 127).

⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjenišva za uk in bogočastje.

¹⁰ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 8. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 87.

¹¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 9. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 91.

manjšinske šole z državnim jezikom kot obveznim predmetom«. ¹² Slovenščina je bila »kot učni in kot uradni jezik« uvedena tudi »na vseh doslej utrakvističnih srednjih šolah«. Enako je veljalo za učiteljišča in druge srednje šole. ¹³ Zato je nova slovenska oblast upravičeno pričakovala, da so »časi, ko so slovenski ljudje iz sramotne strahopetnosti ali neumnosti, zlasti pa pod brutalnim pritiskom nemških šefov oddajali ali morali oddajati svojo deco v nemške šole in nemške vzporednice, (...) za vekomaj za nami«. V tem smislu je ljubljanski magistratni ravnatelj dr. Miljutin Zarnik v javnem razglasu opozarjal, da »Jugoslavija pričakuje in zahteva od vsakega Jugoslovana, da vzgoji svoje otroke le v narodnih ljudskih in srednjih šolah. Kdor ne bo vzgojen v narodni šoli in v narodnem duhu, ne bo imel upanja, da doseže v Jugoslaviji količkaj ugodno eksistenco, javne službe pa sploh ne.« Zato je pozival »vse slovenske (slovanske) starše, ki imajo otroke še v kaki nemški šoli ali nemški vzporednici, da jih takoj s svojeročnim podpisom prepíšejo na *slovensko šolo*, oziroma na *slovenski oddelek*«. ¹⁴

V času obstoja Države SHS so bili storjeni tudi prvi koraki, ki so vodili k ustanovitvi slovenske univerze. Pri tem je – tako kot ob dejanju slovenske narodne samoodločbe 29. oktobra 1918 – odločilno vlogo imel M. Rostohar, ki je bil, razen v vojnih letih, od 1910 do 1922 docent za psihologijo na praški univerzi. V sodelovanju z ljubljanskim županom I. Tavčarjem je 23. novembra 1918 sklical sestanek predstavnikov strokovnih društev slovenskih

¹² UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za uk in bogočastje. – Po omenjeni naredbi so bile »ob izkazanem zadostnem številu šoolobveznih otrok dotične narodnosti« dopustne tudi »zasebne drugojezične šole s pravico javnosti«.

¹³ UL NV SHS, letnik I, št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za uk in bogočastje.

¹⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 8, 16. 11. 1918, Slovenskim staršem! – Omenjeni razglas je bil objavljen tudi v glasilih vseh treh tedanjih slovenskih političnih strank. Glej Slovenec, leto XLVI, št. 263, 15. 11. 1918, Slovenskim staršem!; Naprej, leto II, št. 262, 15. 11. 1918, Slovenskim staršem!; Slovenski narod, leto LI, št. 271, 16. 11. 1918, Slovenskim staršem!

profesorjev, pravnikov, zdravnikov, tehnikov, Slovenske matice in kulturnega odseka Narodnega sveta ter vseh slovenskih univerzitetnih profesorjev, ki so bili takrat dosegljivi. Teme pogovora je prek pooblaščenca Frana Vadnjala predlagal poverjenik Narodne vlade za uk in bogočastje K. Verstovšek. Razpravljali so o slovenskih profesorjih in študentih, ki so bili odpuščeni z avstrijskih univerz, najpomembnejši pa je bil sklep o ustanovitvi Vseučiliške komisije, ki naj bi skupaj z Narodno vlado pripravljala ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani.¹⁵ K. Verstovšek, ki ga lahko štejemo za političnega očeta slovenske univerze, je, podprt s sklepi tega sestanka, dosegel, da je Narodna vlada sprejela sklep o ustanovitvi Vseučiliške komisije. Komisijo za »ustanovitev dolgo zaželeno slovenske univerze« je Narodna vlada imenovala 26. novembra 1918.¹⁶

Narodna vlada je utemeljila tudi nov slovenski pravosodni sistem. Odpustila je 93 sodnikov in državnih pravnikov ter 75 drugih sodnih uradnikov in imenovala nove, slovenske sodnike, državne pravdnike in sodne uradnike. S tem je prevzela vodstvo deželnega, okrajnega in državnega pravdnštva v Ljubljani in tistih okrožnih sodišč v Celju, Mariboru in Novem mestu ter okrajnih sodišč, katerih vodstva so bila v rokah tujerodnih sodnikov oziroma državnih pravnikov.¹⁷ Hkrati je odredila, da »sodni predstojniki in predstojniki državnih pravdnštov (...) nemudoma zaobljubljajo uradništvo na zvestobo državi SHS ter o tem poročajo semkaj (tj. na poverjeništvo za pravosodstvo – op. J. P.)«.¹⁸

¹⁵ Dolenc, Kulturni boj, str. 36–37.

¹⁶ Prav tam, str. 108. O nastanku Univerze v Ljubljani in vlogi K. Verstovška v prizadevanjih za njeno ustanovitev glej podrobneje Janko Polec: Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. V: Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, Ljubljana 1929, str. 142–188; Metod Mikuž: Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945. V: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969, Ljubljana 1969, str. 54–64; Miroslav Stiplovšek: Vloga dr. Karla Verstovška pri ustanovitvi slovenske univerze leta 1919. Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik LXVI (nova vrsta 31), 1995, št. 2, str. 292–311.

¹⁷ Ravnihar, Mojega življenja pot, str. 134–137.

¹⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništva za pravosodstvo.

Besedilo zaobljube, ki so jo morali podati sodni uradniki svojim predstojnikom v vseh pravosodskih službah, je bilo: »Obljubljam zvestobo državi in spoštovanje zakonu.«¹⁹ Narodna vlada je določila tudi nove nazive sodišč oziroma državnih pravdnih mest. Ti so od tlej bili: deželno sodišče, okrajno sodišče, okrajno sodišče in državno pravdnino.²⁰ Kot se je kasneje spominjal tedanji poverjenik za pravosodje V. Ravnihar, je bila s tem nova slovenska pravosodna organizacija »v glavnem izvedena. V pogon spravljeno stroj je bil namazan in je deloval brezhibno. Vodilna mesta so bila v trdnih, večjih in zanesljivih rokah. Tvorci visoke kvalitete. Čestitam samemu sebi, da sem imel ob izbiri svojih sodelavcev srečno roko.«²¹ Novo slovensko javnopravno organizacijo je dopolnjeval še slovenski Uradni list. Sklep o izdaji »posebnega uradnega lista« je Narodna vlada sprejela na svoji prvi seji 1. novembra 1918.²² *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani* je bil ustanovljen z naredbo poverjeništvu za notranje zadeve 3. novembra 1918,²³ njegova prva številka pa je izšla 4. novembra 1918. V njej je bilo v posebni naredbi poverjeništvu za pravosodje razglašeno, da je »vse uradne objave (razglase) ... priobčevati v ‚Uradnem listu‘« in da bo »v ‚Uradnem listu‘ (...) priobčevalo svoje navedbe in ukrepe občevaljnega značaja tudi poverjeništvu za pravosodstvo. Z dnem priobčitve jih je smatrati za obvezne, ne da bi jih bilo treba uradom naznanjati še posebej.«²⁴

Oblikovanje nove slovenske državne oblasti se je potrjevalo tudi v načelih delovanja Narodne vlade. Narodna vlada, ki je imela uradni naziv »Narodna vlada SHS (Slovencev, Hrvatov in Srbov - op. J. P.) v Ljubljani«, njeni člani pa uradni naziv »Po-

¹⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 15, 30. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

²⁰ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

²¹ Ravnihar, *Mojega življenja pot*, str. 138.

²² Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 54.

²³ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za notranje zadeve.

²⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

verjenik za Narodne vlade SHS v Ljubljani«,²⁵ je temeljila na ministrskem ustroju. To je pomenilo, da se je novi upravni sistem nasproti prejšnjemu bistveno spremenil. Avstrijska namestništva in deželne vlade so bili utemeljeni na t. i. birokratskem sistemu, ko je bil vodja uprave v deželi cesarski namestnik oziroma deželni predsednik in je bil osebno odgovoren za vsa upravna dejanja namestništva oziroma deželne vlade. Uprava se je izvajala v njegovem imenu. Iz pristojnosti namestništev in deželnih vlad so bili izvzeti le sodna uprava s sodstvom, železnice, pošta in državne domene, finančna uprava pa je bila z njimi le v rahli zvezi. Slovenska Narodna vlada pa je bila utemeljena na ministrskem ali kolegialnem sistemu, po katerem je izvajal upravo in bil hkrati zanjo odgovoren kolegij - to je celotna Narodna vlada. Ta je o vseh pomembnejših vprašanih odločala v kolegiju, njenim posameznim članom kot vodjem posameznih poverjeništev pa je bilo odločanje prepuščeno samo o manj pomembnih stvareh.²⁶

Pristojnost celotne Narodne vlade »v razmerju do njenega predsednika in do posameznih poverjenikov ni bila točno opredeljena, vendar je izdajala naredbe in z njimi vršila zakonodajo samo celokupna Narodna vlada. Tudi naredbe, ki so bile zlasti v prvem času dostikrat objavljene od posameznih poverjeništev, so bile sklenjene v sejah celokupne Narodne vlade, kar je razvidno iz njenih zapisnikov.«²⁷ Glede pristojnosti poverjeništev Narodne vlade pa lahko ugotovimo, da »so se v primeri s prejšnjimi popolnoma nesamostojnimi oddelki namestništev in deželnih vlad

²⁵ Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 54.

²⁶ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 381-382. Prim. tudi Trstenjak, *Uprava v Sloveniji*, str. 110.

²⁷ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 382. - Zadnje navedeno trditev L. Bogataja lepo dokazuje primerjava naredb, objavljenih v Uradnem listu, in predhodnih sklepov, sprejetih na sejah Narodne vlade. Glej UL NV SHS, letnik I, št. 1-15, 4.-30. 11. 1918, in Zapisnike 1.-26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, 1.-30. november 1918, Sejni zapisniki I, str. 53-155.

organizirala dokaj samostojno. To stanje se mora označiti kot dekoncentracija po resortih, ki je imela poleg dobrih tudi senčne strani, n. pr. povečano potrebo osebja, neenakomerno postopanje in otežkočeno vrhovno vodstvo uprave.«²⁸

Utrjevanje novega državnopravnega položaja, v katerem je bila Slovenija po 29. oktobru 1918, je Narodna vlada zagotovila tudi s tem, da je ustanovila več pomembnih upravnih ustanov. Z namenom, oblikovati celovito slovensko državoupravno organizacijo, je 7. novembra 1918 sklenila, da se »sestavi (...) upravna komisija, ki izdelava načrt za preosnovo javne uprave v prehodni dobi, dokler se ne izdelava in ne uveljavi definitivna upravna organizacija naše države«. Komisijo naj bi sestavljali »dva uradnika politične uprave in po en uradnik finančne, šolske in justične uprave ter dež. odbora«. Komisijo naj bi vodil pravnik in liberalni politik dr. Ivan vitez Žolger, edini Slovenec, ki je v habsburški monarhiji dosegel ministrski položaj (od 30. avgusta 1917 do 6. maja 1918 kot minister brez listnice v vladi Ernesta Seidlerja). Sklenjeno je tudi bilo, da ima komisija »pravico, da pritegne k sodelovanju strokovnjake. Z delom naj začne takoj in ga po možnosti pospeši. Člane komisije bodo imenovali posamezni resorji. En uradnik naj bo vzeta iz uradništva, ki posluje v prvi instanci, eden od uradništva, ki posluje v drugi inštanci; tretjo inštanco pozna dr. Žolger sam.«²⁹ Poleg te komisije je Narodna vlada ustanovila tudi Komisijo za mirovno konferenco s pisarno za zasedeno ozemlje, Dopisni urad Narodne vlade v Ljubljani in že omenjena Prehodni gospodarski urad v Ljubljani in Uradni list.³⁰

Slovensko narodnopolitično osamosvojitve je Narodna vlada utemeljila tudi glede pravne vezanosti prebivalstva v Sloveniji na novo nastalo Državo SHS. To kaže že njen prvi uradni razglas, ki ga je naslovlila z *Državljani!*³¹ S tem je za vse fizične osebe, ki

²⁸ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 382.

²⁹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki I, str. 83.

³⁰ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 383.

³¹ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, *Državljani!*

so živele na slovenskem ozemlju, uveljavila nov javnopravni položaj v zvezi z njihovo državno pripadnostjo oziroma državljanstvom. Ta je zanje nastopil 29. oktobra 1918. Narodna vlada jih je od tedaj dalje štela za »državljane svobodne Slovenije«³² oziroma Države SHS.

Slovenskim državljanom oziroma državljanom Države SHS je Narodna vlada, ob ustreznih obveznostih, priznavala s tem povezane državljanske in socialne pravice. Državljanske obveznosti je opredelila z opozorilom, da bo svojo »težko in odgovorno dolžnost (...) mogla vršiti le s pomočjo in podporo Vas (državljanov - op. J. P.) vseh«. Zato jih je pozvala: »Državljan! Združite vse svoje sile v blaginjo naše domovine! Vzdržujte red in mir!« Opozorila jih je tudi, da si ni »nihče (...) upravičen (...) sam delati pravice«. Poudarila pa je še: »Rojaki, spoštujte imetje, čast in poštenje drugorodnih sodržavljanov!«³³ Ob tem je opozarjala, da »kratka prehodna doba, ki je še pred nami, nalaga vsem jugoslovanskim državljanom posebne dolžnosti, ki jih bomo vsi izpolnjevali rade volje, zavedajoč se, da polagamo temelj svobodni in samostojni Jugoslaviji«. Posebej je nagovorila kmetovalce, »ki ste vsekdar izpolnjevali svoje državljanske dolžnosti, (in) boste tem rajši in tem bolj navdušeno storili vse, kar od Vas zahtevata sedanji resni čas in skupna narodna blaginja«. Kmetovalci naj bi zato od svojih pridelkov dali, kolikor bi mogli, da ne bi njihovi »sodržavljan, izmed katerih prav tako vsak deluje v svojem področju za skupno blaginjo trpeli glad in težko bedo«. - »Pomagajte trpečim bratom; odprite na široko srce in roke za sodržavljane ter bodite uverjeni, da Vas bo narod hvaležno blagoslavljal za Vašo požrtvovalnost«, je 8. novembra 1918 pozivala Narodna vlada in naznanjala, da bodo »zaupniki žitnega zavoda v Ljubljani (...) prihodnje dni po deželi pobirali žito, sočivje in krompir za tiste državljane Jugoslavije, ki nimajo sami potrebnega živeža; niti

³² Slovenski narod, leto LI, št. 262, 6. 11. 1918, Plačevanje davkov.

³³ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Državljan!

zrno ne pojde preko mej Jugoslovanske države«. ³⁴ Narodna vlada, ki je pozivala, naj ima »vsak sodržavljan SHS (...) do naše države zaupanje«, ³⁵ je poudarjala zlasti socialnogospodarski vidik pravic, ki so izhajale iz pravne vezanosti fizičnih oseb na Državo SHS. Vsakemu vojaškemu vojnemu invalidu je bila pripravljena pri-skrbeti državno službo, če je bil poleg drugih zahtev sposoben »dokazati (...), da je državljan SHS«. ³⁶ Predvsem pa se je kazal socialnogospodarski vidik pravic, ki so izhajale iz tega pravnega položaja (državljanstva), v delovnih nalogah poverjeništvu za so-cialno skrbstvo. Poverjeništvu je bila dodeljena skrb za mladino, za vojne invalide in duševno prizadete, za socialno zavarovanje ter za obrtno delovno pravo in varstvo delavcev. Poleg teh je sodilo med njegove delovne naloge tudi »posredovanje dela, skrb za ljudi brez dela in varstvo izseljencev, stanovanjstvo« ter »sode-lovanje pri socialno-političnih stvareh občine in načelne narave, ki spadajo v področje drugih poverjeništev«. ³⁷

Z uveljavljanjem novih državnopravnih in političnih razmer so bili povezani še drugi ukrepi Narodne vlade. Zagotovila je, da so tako kot vojaške tudi civilne osebe lahko dokazovale svojo osebno identiteto. Da bi se lahko »vsi tisti, ki hočejo potovati po ozemlju SHS«, legitimirali »javnim stražam in oblastvom«, so namreč »okrajna glavarstva, mestni magistrati (Celje, Gorica, Maribor, Ptuj), oziroma v Ljubljani za policijski okoliš policijsko ravnateljstvo«, izdajali »dotične legitimacije«. ³⁸ Spremenjene poli-tične razmere je Narodna vlada uveljavljala tudi tako, da je z njimi povezovala novo obliko vladavine v Državi SHS (meščan-sko republiko). S posebno naredbo svojega predsedstva je odpra-vila nazive, »kakor ‚visokorodje‘, ‚blagorodje‘ itd.«, ter naslove na

³⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Poziv kmetovalcem.

³⁵ Prav tam, Objava poverjeništvu za poljedelstvo.

³⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 12, 23. 11. 1918, Naredba celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani o zaposlovanju invalidov.

³⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za socialno skrb-stvo.

³⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 5, 12. 11. 1918, Objava poverjeništvu za notranje zadeve.

»oblastva ali urade, kakor ‚visoki‘, ‚slavni‘ itd.« V dopisih oblastev na osebe so se lahko uporabljali »samo nazivi ‚gospod‘, ‚gospa‘, ‚gospodična‘«. ³⁹

Ob ukrepih, ki so se navezovali na nov državnopravni in politični položaj, je Narodna vlada utemeljila takratno osamosvojitve slovenskega naroda še v novih načelih družbenega življenja na Slovenskem. Že na svoji prvi seji 1. novembra 1918 je sprejela sklep, da je »notranji uradni jezik (...) slovenski; slovenske in nemške vloge se sprejemajo, reševati (pa) jih je slovensko«. ⁴⁰ V tem smislu je poverjeništvu za pravosodje že v naredbi z dne 31. oktobra 1918 odredilo, da je tudi »uradni jezik na sodiščih in državnih pravdnih (...), slovenski, odnosno srbohrvatski«. ⁴¹ Glede jezikov »drugih v Jugoslaviji bivajočih narodov« pa je začasno določilo, »da so stranke upravičene podajati vloge v svojem jeziku, da se pa te rešujejo le v uradnem jeziku«. Poverjeništvu je tudi določilo, da morajo biti »vsi napisi na uradnih poslopih (...) v uradnem jeziku. Štampilje naj se čimprej izmenjajo s takimi v izključno uradnem jeziku. Na mesto orla (pa) naj pride znamka SHS.« ⁴² Ob tej je poverjeništvu za pravosodje 28. novembra 1918 sprejelo še posebno naredbo, ki je odredila, da se naprej uporablja slovensko in ne več nemško spisovno znamenje za predsedstvene spise. ⁴³ Da je slovenščina uradni jezik, je v svoji naredbi odredilo tudi poverjeništvu za promet. ⁴⁴

³⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 12, 23. 11. 1918, Naredba predsedništva Narodne vlade SHS v Ljubljani.

⁴⁰ Zapisnik seje Narodne vlade v Ljubljani, z dne 1. novembra 1918, Sejni zapisniki I, str. 54.

⁴¹ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo. - Vprašanja srbohrvaškega jezika v javni rabi Narodna vlada ni posebej obravnavala. Ustanovila pa je »učiteljske tečaje za priučitev srbsko-hrvaškega narječja«. (UL NV SHS, letnik I, št. 12, 23. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za uk in bogočastje).

⁴² UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

⁴³ UL NV SHS, letnik I, št. XVIII, 7. 12. 1918, Naredba poverjeništvu za pravosodstvo.

⁴⁴ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za promet. - K določilu, da je »uradni jezik (...) slovenski«, je poverjeništvu za promet dodalo, da je »v narodno mešanih krajih in na narodni meji (...) priporočati začasno v tem pogledu potrpljenja«.

Slovenski jezik je tako postal eden od temeljev novega družbenega življenja na Slovenskem. Ko je bila slovenščina uradni jezik v javnem življenju in izključni učni jezik v šolah, je bilo znanje slovenskega jezika »v govoru in pisavi« tudi pogoj za zaposlitev.⁴⁵

Spremenjene temelje slovenskega družbenega in političnega življenja, ki jih je ustvarjala dejavna zavest o slovenski nacionalni državnosti, je utemeljilo tudi zakonodajno delo Narodne vlade. Akt zakonodaje je pomenila že njena prva uradna objava, oblikovana 31. oktobra 1918. Razglašala je, da »vsi dotedanji zakoni in vse dotedanje naredbe ostanejo še nadalje v veljavi, enako vse naredbe vojaške in civilne oblasti ter uradi, dokler vlada drugače ne ukrene«.⁴⁶ To je Narodna vlada že kmalu spremenila, in sicer z določilom, da se sodbe »razglašajo v imenu zakona«.⁴⁷ Kot vemo, je to spremembo Narodna vlada uveljavila tudi v vojaškem pravu.⁴⁸ Poleg tega je spremenila tudi nekatera določila iz prejšnjega avstrijskega kazenskega zakonika.⁴⁹ Značilen dokaz, da je Narodna vlada izvajala zakonodajno oblast, pa je bilo že omenjeno razveljavljanje različnih predpisov in naredb iz avstrijskega državnega zakonika, razveljavljanje avstrijskega državnega zakona o društvenem pravu, zakona o shodnem pravu, dela materije iz avstrijskega državnega tiskovnega zakona in posameznih določil iz avstro-ogrskega vojaškega kazenskega zakonika ter njihovo nadomeščanje z novimi nastopnimi zakonskimi

⁴⁵ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Natečaj; št. 13, Razpis službe okrajnega gozdarja.

⁴⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Državljeni! - Opozorilo, da ostanejo vsi dotedanji zakoni in naredbe v veljavi, so vsebovale še nekatere druge naredbe in razglasi. (UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjenišva za pravosodstvo; št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo; št. 4, 9. 11. 1918, Razglas policijskega ravnateljstva v Ljubljani; št. 10, 20. 11. 1918, Naredba poverjenišva za kmetijstvo o varstvu poljščine in poljedelstva; št. 13, 26. 11. 1918, Oklic).

⁴⁷ UL NV SHS, letnik I, št. 1, 4. 11. 1918, Naredba poverjenišva za pravosodstvo.

⁴⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo.

⁴⁹ UL NV SHS, letnik I, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba poverjenišva za pravosodstvo.

določbami. Večino teh sprememb in razveljavitev pravnih aktov avstrijske državne uprave in zakonodajne oblasti so izdala posamezna poverjeništva Narodne vlade. Kot je opozoril L. Bogataj, bi sicer naredbe z zakonito veljavo »pravilno mogla izdajati samo celokupna Narodna vlada kot kolegij, ker se posameznim poverjeništvom ne more prisojati zakonodajna oblast. Ker so pa poverjeništva izdajala take naredbe po sklepu celokupne Narodne vlade, imajo zakonito moč, čeprav v formalnem pogledu izhajajo samo od dotičnega poverjeništv.«⁵⁰ Pri tem moramo opozoriti, da je veljavnost naredb zakonitega značaja, ki jih je izdala Narodna vlada pred 1. decembrom 1918, priznavala tudi kasnejša unitaristična in centralistična ustava Kraljevine SHS, sprejeta 28. junija 1921.⁵¹ V 130. členu je predpisovala, da so se morale samo tiste začasne zakonite uredbe, »kar jih je bilo izdanih od dne 1. decembra 1918. leta do dne proglatitve te ustave, (...) predložiti zakonodajnemu odboru v pregled«. Odbor bi nato sklenil, »ko izvrši njih pregled«, kateri tovrstni pravni akti »ostanejo v veljavi brez izpremembe, kateri se izpremene in kateri se ukinejo«. ⁵² To je dokazovalo, da so imeli začasni zakoni, naredbe itd., ki so bili izdani pred 1. decembrom 1918, že sami po sebi »zakonito veljavo«. ⁵³ To so v Sloveniji poudarili tudi v Predlogu zakonske pooblastitve za ljubljansko in mariborsko oblastno samoupravo dne 28. februarja 1928. Predlog je opozarjal, da imajo »v zmislu čl. 130 ustave (...) uredbe Narodne vlade SHS v Ljubljani, razglašene do dne 1. decembra 1918, moč zakona«. Od »uredb, odnosno naredb narodne vlade v Ljubljani, razglašanih pred 1. decembrom 1918., ki imajo zakonsko moč same po sebi brez naknadnega odobrenja po zakonodajnem odboru« pa je bila po omenjenem Predlogu »zlasti važna naredba celokupne narod-

⁵⁰ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 378.

⁵¹ Prav tam.

⁵² Uradni list deželne vlade za Slovenijo, letnik III, št. 87, 27. 7. 1921, Ustava kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, čl. 130.

⁵³ Bogataj, *Uprava v Sloveniji*, str. 379.

ne vlade SHS v Ljubljani z dne 14. novembra 1918, Ur. l. št. 111, o prehodni upravi v Sloveniji«. ⁵⁴

Omenjena Naredba, ki jo je oblikovala 7. novembra 1918 ustanovljena Upravna komisija, je pomenila vrh zakonodajne dejavnosti slovenske Narodne vlade. To je bil namreč pravni akt z najvišjo pravno močjo, višjo tudi od zakonov, kar je pomenilo, da je Narodna vlada utemeljila načela novo nastalega družbenega in političnega življenja v Sloveniji tako, kot se sicer uravnavajo z ustavnimi določili oziroma z ustavo. ⁵⁵ To označitev lahko podkrepimo še s tem, da je bila v materialnem smislu Naredba o prehodni upravi tisti pravni akt, ki je ugotavljal način državne organizacije in podrobno predpisoval organizacijo in dejavnost suverenih organov državne oblasti - tj. Narodne vlade - v Sloveniji. Formalno in materialno so Naredbo o prehodni upravi kot ustavni akt uresničevala njena posamezna določila, ki so veljala »za ono dobo, dokler konstituenta naroda SHS ne določi ustave države SHS in se ne uveljavi po zmislu te ustave definitivni upravni ustroj«. ⁵⁶ Naredba je na različnih področjih opredelila način slovenske državne organiziranosti v Državi SHS, obenem pa je na novo utemeljila in organizirala še preostalo družbeno življenje na Slovenskem. Tako je na novo opredelila tudi vsa ključna vezišča takratnega slovenskega družbenega, političnega, upravnega, javnovernostnega, gospodarskega in kulturnega življenja. ⁵⁷ Naredba je začela veljati »z dnem razglasitve (21. novembra 1918 - op. J. P.)«, njeno uresničevanje pa se je

⁵⁴ ARS, fond 92, Oblastni odbor ljubljanske oblasti, fasc. 4, spis št. 811. - Na omenjeni Predlog zakonske pooblastitve za ljubljansko in mariborsko oblastno samoupravo z dne 28. 2. 1928 me je ljubeznivo opozoril prof. dr. Miroslav Stiplovšek. Za to se mu najlepše zahvaljujem.

⁵⁵ O tem, da si je z Naredbo o prehodni upravi Narodna vlada »dala ustavo« oziroma »nekako ustavo«, glej tudi Bogataj, Uprava v Sloveniji, str. 379; in Trstenjak, Uprava v Sloveniji, str. 110.

⁵⁶ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

⁵⁷ Glej prav tam in Jurij Perovšek: Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci v novembru leta 1918. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXVIII, 1988, št. 1-2, str. 59-60.

»naroča(lo) Narodni vladi SHS v Ljubljani«. ⁵⁸ Tako sta bili še z načrtnim pravnim dejanjem potrjena slovenska državnost in osmišljena odločitev Slovencev za narodno osvoboditev in politično osamosvojitve, ki je zgodovinsko dozorela z ustanovitvijo Narodnega sveta 16. avgusta 1918 v Ljubljani. Zato lahko sklenemo, da se slovenska državnost, udejanjena novembra 1918 v Državi SHS, iz nobenega zornega kota ne more pokazati kot srečno naključje, ki naj bi ga bila Slovincem po koncu prve svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske monarhije velikodušno podarila zgodovina. Bila je plod zavestne volje, da Slovenci postanejo in ostanejo svobodni, sodoben in drugim enakopraven narod. Ta volja je razkrila vse ustvarjalne sile slovenskega naroda, ki je kljub večstoletnemu zatiranju in omejevanju znal v komaj mesecu dni hitro in učinkovito dokazati sposobnost za samostojno in državno organizirano narodnopolitično življenje in suvereno vladanje samemu sebi.

Po oblikovanju Kraljevine SHS je nacionalna državnost, dosežena v Državi SHS, za Slovence pomenila zgolj kratkotrajno izkušnjo narodnopolitične osamosvojitve, ki je označila njihovo pot v novo, 1. decembra 1918 oblikovano državno skupnost južnoslovanskih narodov. V Kraljevini SHS (leta 1929 preimenovali v Kraljevino Jugoslavijo) namreč Slovenija svoje pred tem dosežene državnopravne samostojnosti ni ohranila. V prvi jugoslovanski državi sta bila namreč ustavno uzakonjena jugoslovanski državni centralizem in narodni unitarizem. ⁵⁹ To je veliko večino Slovencev že v začetku dvajsetih let navedlo k odločnim zahtevam po ohranitvi narodne individualnosti in avtonomistično-federalistični preureditvi jugoslovanske države. Slovenci se

⁵⁸ UL NV SHS, letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani.

⁵⁹ O tem glej Jurij Perovšek: Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXXIII, 1993, št. 1-2, str. 17-26; isti: Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih. V: Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995, Ljubljana 1997, str. 19-20 (dalje: Perovšek, Slov. in Jug. v tridesetih letih).

tem zahtevam niso odrekli vse do konca prve Jugoslavije⁶⁰ in tudi ne znotraj vseh obstoječih slovenskih vojaškopolitičnih dejavnikov v letih 1941–1945.⁶¹ Zahteva, da mora biti v jugoslovanski državi zagotovljen v celoti svoboden in samostojen slovenski narodni razmah, je živela tudi v drugi, federativni jugoslovanski skupnosti. Uresničena pa je bila zunaj nje, z zopetno narodno-politično osamosvojitvijo Slovencev in oblikovanjem njihove lastne nacionalne države leta 1991.

⁶⁰ O tem glej Prunk, *Slov. nar. vzpon*, str. 226–234, 241–248, 250–264, 271–288, 290–295; Jurij Perovšek: *Oblikovanje programskih načrtov o nacionalni samoodločbi v slovenski politiki do ustanovitve Neodvisne delavske stranke Jugoslavije* (december 1922–april 1923). *Zgodovinski časopis*, letnik XXXVIII, 1984, št. 1–2, str. 5–27; isti: *Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923*. *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XXXIV, 1994, št. 2, str. 163–176; isti: *Slovenska državna volja v prvem desetletju jugoslovanske krize*. V: *Slovenci in država*. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994), Ljubljana 1995, str. 121–134; isti, *Slov. in Jug. v tridesetih letih*, str. 18–32; isti: *Slovenci in Jugoslavija v letih 1918–1941*. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik LXIX (nova vrsta 34), 1998, št. 1, str. 55–74; Miroslav Stiplovšek: *Die verfassungsrechtliche Lage und die Autonomiebestrebungen Sloweniens im jugoslawischen Staat 1918–1941*. *Österreichische Osthefte*, Jahrgang XXXIX, Wien 1997, Heft 1, str. 5–42.

⁶¹ Prunk, *Slov. nar. vzpon*, str. 301–302, 305–306, 313–314, 318–320, 329–330, 338–342, 345, 352, 360, 363–365, 367–368, 374, 377–378, 381–383.

VIRI IN LITERATURA

I. VIRI

■ NEOBJAVLJENO ARHIVSKO GRADIVO

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana. Fond:
Deželna vlada za Slovenijo; Poverjeništvo za kmetijstvo
Narodni svet, fasc. 3, 4
Oblastni odbor ljubljanske oblasti (92), fasc. 4

Zbirke:

Jeglič, dr. Anton Bonaventura, Dnevnik; fasc. 3, leto 1916-1927 (Prepis).
Referat za dislocirano gradivo II

Politisches Archiv des auswärtigen Amtes, Bonn. Fond:
Österreich (Krain), fasc. 108

■ OBJAVLJENO ARHIVSKO GRADIVO

Grada o stvaranju jugoslovenske države (1. I. - 20. XII. 1918). Priredili dr.
Dragoslav Janković i dr. Bogdan Krizman, tom I-II, Beograd 1964

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in
Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb.
1919. Za objavo pripravil Peter Ribnikar, Ljubljana 1998

Šišić, Ferdo: Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca
1914-1919, Zagreb 1920

Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije, tom V. Socialistično
gibanje v Sloveniji 1869-1920, Beograd 1951

■ OBJAVLJENI DOKUMENTI IN URADNE PUBLIKLACIJE

a) državne izdaje:

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, 1918-1919

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, 1919, 1921

■ HISTORIČNI PRIROČNIKI

- Dolenc Ervin, Gabrič Aleš, Rode Marjan: Koraki v času. 20. stoletje. Zgodovina za 8. razred, Ljubljana 1997, 1998
- Kern Ana Nuša, Nečak Dušan, Repe Božo: Naše stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole, Ljubljana 1997
- Nešović Branimir, Prunk Janko: 20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole, Ljubljana 1993
- Repe, Božo: Naša doba. Oris zgodovine 20. stoletja. Učbenik za 4. razred gimnazije, Ljubljana 1995
- Vojna Enciklopedija, drugo izdanje, 5, Lafos-Naukrat, Beograd 1973

■ SPOMENICE

- Slovenci v desetletju 1918-1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal, Ljubljana 1928
- Zgodovina slovenske Univerze v Ljubljani do leta 1929
- Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije. Uredili dr. Jože Lavrič, dr. Josip Mal, dr. France Stele, Ljubljana 1939
- Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani 1919-1969, Ljubljana 1969

II. ČASNIKI IN REVIJE

■ ČASNIKI

- Avtonomist, Ljubljana 1923
- Domoljub, Ljubljana 1918
- Domovina, Ljubljana 1918
- Jutro, Ljubljana 1925
- Naprej, Ljubljana 1918
- Naša moč, Ljubljana 1918
- Resnica, Ljubljana 1918
- Slovenec, Ljubljana 1918, 1923
- Slovenski narod, Ljubljana 1918

■ REVIJE

- Čas, Ljubljana 1926/27
- Demokracija, Ljubljana 1918
- Misel in delo, Ljubljana 1936

III. LITERATURA

■ KNJIGE IN BROŠURE

- Balkovec, Bojan: Prva slovenska vlada 1918-1921, Ljubljana 1992
- Brezigar, Milko: Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva, Celje 1918

- Budisavljević, Srđan: Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1958
- Čulinović, Ferdo: Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka, Zagreb 1953
- Čulinović, Ferdo: Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka, druga knjiga (Srbija-Crna Gora-Makedonija, Jugoslavija 1918.-1945.), Zagreb 1954
- Čulinović, Ferdo: Jugoslavija između dva rata I, Zagreb 1961
- Čulinović, Ferdo: Državnopravni razvitak Jugoslavije, Zagreb 1963
- Dolenc, Ervin: Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929, Ljubljana 1996
- Dolenc, Metod: Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, Ljubljana 1935
- Dolinar, France: Odsotnost slovenske državne misli v prevratu 1918, Buenos Aires 1971
- Erjavec, Fran: Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled, Ljubljana 1923
- Erjavec, Fran: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928
- Gestrin Ferdo, Melik Vasilij: Slovenska zgodovina. Od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966
- Hribar, Ivan: Moji spomini, II. del, Ljubljana 1984
- Kardelj, Edvard (Sperans): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja, Ljubljana 1957
- Kardelj, Edvard (Sperans): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Tretja, pregledana in dopolnjena izdaja, Ljubljana 1970
- Kardelj, Edvard (Sperans): Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Četrta izdaja, Ljubljana 1977
- Klopčič, France: Kritično o slovenskem zgodovinopisju, Ljubljana 1977
- Kranjec, Silvo: Kako smo se zedinili, Celje 1928
- Krizman, Bogdan: Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države, Zagreb 1977
- Lončar, Dragotin: Politično življenje Slovencev. (Od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta), Ljubljana 1921
- Mikuž, Metod: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941, Ljubljana 1965
- Od kapitalizma do kapitalizma. Izbrane zamisli o razvoju slovenskega gospodarstva v XX. stoletju. Uredili Neven Borak, Žarko Lazarevič, Jože Prinčič, Ljubljana 1997
- Perovšek, Jurij: Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929, Ljubljana 1996
- Petrič, Ernest: Pravica do samoodločbe. Mednarodni vidiki, Maribor 1984
- Pleterski, Janko: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914-1918, Ljubljana 1971

- Pleterski Janko, Božič Branko: Politična in socialna zgodovina Jugoslavije, Maribor 1975
- Pleterski, Janko: Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju, Maribor 1981
- Pleterski Janko, Božič Branko: Delavsko gibanje in ZKJ, Maribor 1984
- Pleterski, Janko: Narodi, Jugoslavija, revolucija, Ljubljana 1986
- Pleterski, Janko: Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma, Ljubljana 1998
- Pogled v novi svet. Poročal x x x (dr. Milko Brezigar) na gospodarskem posvetu, ki ga je sklical »Narodni svet« 18. septembra 1918, Ljubljana 1918
- Prepeluh, Albin: Pripombe k naši prevratni dobi. (S spremno študijo Dušana Kermaunerja: Albin Prepeluh-Abditus. Njegov idejni razvoj in delo), Ljubljana 1938
- Prunk, Janko: Slovenski narodni vzpon. Narodna politika 1768–1992, Ljubljana 1992
- Puš, Ludovik: Svoboda v polmrazu, *sine loco* 1967
- Ravnihar, Vladimir: Mojega življenja pot. (Uredili Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nečak), Ljubljana 1997
- Regele, Oskar: Gericht über Habsburgs Wehrmacht, Wien-München 1968
- Rumpler, Helmut: Das Völkermanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918, München 1966
- Seručar, Zdravko: Vojne akcije u Koruškoj 1918/19 godine, Beograd 1950
- Suppan, Arnold: Jugoslawien und Österreich 1918–1938. Bilaterale Aussenpolitik im europäischen Umfeld, Wien-München 1996
- Šorn, Jože: Razvoj papirnice Vevče, Ljubljana 1956
- Šorn, Jože: Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919–1924, Ljubljana 1997
- Štebi, Anton: 29. oktober, Maribor 1939
- Švajncer, Janez J.: Slovenska vojska 1918–1919, Ljubljana 1990
- Taylor, Alan John Percival: Habsburška monarhija 1809–1918. Zgodovina avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske, Ljubljana 1956
- Ude, Lojze: Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor 1972
- Vilfan, Sergij: Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1996
- Vinaver, Vuk: Jugoslavija i Mađarska 1918–1933, Beograd 1971
- Zečevič, Momčilo: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921. Od majniške deklaracije do vidovdanske ustave, Maribor 1977
- Zečevič, Momčilo: Na zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929, I. knjiga, Maribor 1986

■ RAZPRAVE IN ČLANKI IZ TISKA IN PERIODIKE

- Andrejka, Viktor: Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 269-295
- Boban, Ljubo: Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba. Časopis za suvremeno povijest, leto XXIV, 1992, št. 3, str. 45-60
- Bogataj, Lovro: Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve Vidovdanske ustave. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 373-388
- Brejč, Janko: Od prevrata do ustave. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 160-214
- Čepič, Zdenko: Narodnogospodarske zamisli pri Slovencih v času odločitve za prvo narodno državo. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXIV, 1984, št. 1-2, str. 101-121
- Grafenauer, Bogo: Iz starega v novi prostor. Zgodovinski časopis, letnik XLII, 1988, št. 4, str. 533-541
- Grafenauer, Bogo: Vprašanje Kulturne avtonomije 1918. Zgodovinski časopis, letnik XLII, 1988, št. 4, str. 561-569
- Guštin, Damijan: Maister prevzame oblast v Mariboru. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 210-211
- Janković, Dragoslav: Ideje unitarizma i federalizma pre stvaranja prve jugoslavenske države. V: Federalizam i nacionalno pitanje. Zbirka radova, Beograd 1971, str. 191-200
- Jarc, Evgen: Iz zgodovine Majske deklaracije. Čas, letnik XXI, 1926/27, str. 260-267
- Jerič, Josip: Narodni svet. V: Slovenci v desetletju 1918-1929, Ljubljana 1928, str. 144-160
- Koblar, France: Slovenska književnost v zadnjih desetih letih. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 642-659
- Koprivica Oštrić, Stanislava: Konstituiranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba 29. listopada 1918. godine. Časopis za suvremeno povijest, leto XXV, 1993, št. 1, str. 45-71
- Kovačič, Fran: Odmevi Majske deklaracije na Štajerskem. Čas, letnik XXI, 1926/27, str. 267-282
- Kranjec, Silvo: Slovenci na poti v Jugoslavijo. V: Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 32-65
- Kranjec, Silvo: Koroščevo predavanje o postanku Jugoslavije. Zgodovinski časopis, letnik XVI, 1962, str. 218-229
- Krizman, Bogdan: Osnivanje »Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu« 1918. Historijski zbornik, leto VII, 1954, št. 1-4, str. 23-32
- Krizman, Bogdan: Početak rada »Narodnog Vijeća SHS« u Zagrebu 1918. godine. Historijski pregled, leto I, 1954, št. 2, str. 39-47

- Krizman, Bogdan: Predstavnicí Predsjedništva »Narodnog Vijeća SHS« u Budimpešti, Beču i Pragu 1918. Historijski zbornik, letnik X, 1957, št. 1-4, str. 23-43
- Krizman, Bogdan: Jugoslavenski odbor i Ženevska konferencija o ujedinjenju 1918. godine. Historijski institut Slavonije. *Zbornik*, leto VII, 1970, št. 7-8, str. 1-46
- Lazarević, Žarko: Prva seja gospodarskega odseka Narodnega sveta. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 197
- Lazarević, Žarko: Prvi slovenski gospodarski program. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 198-199
- Lazarević, Žarko: Obrat proti jugu. (Ukrepanje ob vstopanju v jugoslovanski gospodarski prostor). V: Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918-1945-1991. Uredila Neven Borak in Žarko Lazarević, Ljubljana 1996, str. 95-106
- Melik, Vasilij: Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXII, 1982, št. 1-2, str. 19-24
- Melik, Vasilij: Ideja Zedinjene Slovenije 1848-1991. V: Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti, Maribor 1998, str. 15-20
- Mikuž, Metod: Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919-1945. V: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919-1969, Ljubljana 1969, str. 53-92
- Nečak, Dušan: Jugoslavija, historična nujnost ali napaka? Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik LXV (nova vrsta 30), 1994, št. 1, str. 67-71.
- Perovšek, Jurij: Oblikovanje programskih načrtov o nacionalni samoodločbi v slovenski politiki do ustanovitve Neodvisne delavske stranke Jugoslavije (december 1922-april 1923). Zgodovinski časopis, letnik XXXVIII, 1984, št. 1-2, str. 5-27
- Perovšek, Jurij: Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXV, 1985, št. 1-2, str. 49-75
- Perovšek, Jurij: Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918. Borec, letnik XXXVIII, 1986, št. 3-4, str. 195-208
- Perovšek, Jurij: Slovenska državnost v letu 1988. Prešernov koledar 1988, Ljubljana 1987, str. 76-81
- Perovšek, Jurij: Jugoslovansko zedinjenje in Slovenci v novembru leta 1918. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXVIII, 1988, št. 1-2, str. 41-61
- Perovšek, Jurij: Država Slovencev, Hrvatov in Srbov. Enciklopedija Slovenije, 2, Ce-Ed, Ljubljana 1988, str. 385-386
- Perovšek, Jurij: Volja ljudstva ali politični avanturizem, Delo, letnik XXX, št. 211, 10. 9. 1988, *Sobotna priloga*, str. 16
- Perovšek, Jurij: Sedemdesetletnica slovenske narodne osvoboditve. Komunist, letnik XLVI, št. 44, 4. 11. 1988, str. 19

- Perovšek, Jurij: Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918. V: Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1985, zvezek 17, Szombathely 1992, str. 259-274
- Perovšek, Jurij: A szlovének önrendelkesézi jogának érvényesülése a Szerb, Horvát és Szlovén államban 1918-ban. V: Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1985, zvezek 17, Szombathely 1992, str. 274-289
- Perovšek, Jurij: Die Verwirklichung des Selbstbestimmungsrechts der Slovenen im serbisch-kroatisch-slowenisches Staat in dem Jahre 1918. Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1985, zvezek 17, Szombathely 1992, str. 289-306
- Perovšek, Jurij: Ispoljavanje prava na samoopredeljenje Slovenaca u državi Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine. Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1985, zvezek 17, Szombathely 1992, str. 306-321
- Perovšek, Jurij: Prva izkušnja samostojne slovenske državnosti. Ob 75 letnici. Mohorjev koledar 1993, Celje 1992, str. 76-81
- Perovšek, Jurij: Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXXIII, 1993, št. 1-2, str. 17-26
- Perovšek, Jurij: Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu. Enciklopedija Slovenije, 7, Marin-Nor, Ljubljana 1993, str. 318
- Perovšek, Jurij: Svoji samo mesec dni. Dnevnik, letnik XLIII, št. 296, 30. 10. 1993, *Sobotna priloga*, str. 20
- Perovšek, Jurij: Narodni svet v Ljubljani. Enciklopedija Slovenije, 7, Marin-Nor, Ljubljana 1993, str. 319-320
- Perovšek, Jurij: Veliki prevrat 1918. V: Dokumenti slovenstva, Ljubljana 1994, str. 300-306
- Perovšek, Jurij: Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXXIV, 1994, št. 2, str. 163-176
- Perovšek, Jurij: Slovenska državna volja v prvem desetletju jugoslovanske krize. V: Slovenci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994), Ljubljana 1995, str. 121-134
- Perovšek, Jurij: Ustanovitev Narodnega sveta. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 196
- Perovšek, Jurij: iz Avstrije v Jugoslavijo. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 203-206
- Perovšek, Jurij: Za Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 207-208
- Perovšek, Jurij: Prva slovenska nacionalna vlada. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900-1941, Ljubljana 1995, str. 208-209

- Perovšek, Jurij: Priključitev Prekmurja in mirovna pogodba v Trianonu. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900–1941, Ljubljana 1995, str. 243
- Perovšek, Jurij: Ženeva: Konferenca o jugoslovanskem zedinjenju. V: Slovenska kronika XX. stoletja, knjiga 1, 1900–1941, Ljubljana 1995, str. 213
- Perovšek, Jurij: Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXXV, 1995, št. 1–2, str. 25–33
- Perovšek, Jurij: Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih. V: Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995, Ljubljana 1997, str. 18–32
- Perovšek, Jurij: Dvajseta leta v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zgodovina v šoli, leto IV, 1995, št. 3, str. 21–36
- Perovšek, Jurij: Prekrat 1918. Enciklopedija Slovenije, 9, Plo-Ps, Ljubljana 1995, str. 324–327
- Perovšek, Jurij: Slovensko gospodarstvo v času prevrata leta 1918. V: Prekrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918–1945–1991, Ljubljana 1996, str. 107–119
- Perovšek, Jurij: Jugoslavija – pričakovanja in realnost. V: Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti, Maribor 1998, str. 234–256
- Perovšek, Jurij: Slovenci in Jugoslavija v letih 1918–1941. Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik LXIX (nova vrsta 34), 1998, št. 1, str. 55–74
- Perovšek, Jurij: Dotedaj »najlepše poglavje slovenske zgodovine«. Ob osemdesetletnici slovenske državnosti leta 1918. Glas, leto II, št. 10, 17. 4. 1998, str. 10–11
- Perovšek, Jurij: Vprašanje slovenskega parlamenta. Parlamentarec, leto III, št. 8, september 1998, str. 19–21
- Perovšek, Jurij: Temelj slovenske državnosti. Ob osemdesetletnici Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro. Družina, letnik XLVII, št. 38, 27. 9. 1998, str. 19
- Pleterski, Janko: 29. oktober 1918. V: Glasnik Slovenske matice, leto XIII, 1989, št. 1, str. 31–35
- Pleterski, Janko: Zapis ob razpravi o izjavah za majniško deklaracijo. Zgodovinski časopis, letnik XLVII, 1993, št. 4, str. 569–572
- Pleterski, Janko: Avtentičnost izjave slovenskih strank 27. maja 1918. Arhivi, letnik XVII, 1994, št. 1–2, str. 116–117
- Polec, Janko: Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. V: Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, Ljubljana 1929, str. 3–229
- Prunk, Janko: Razvoj slovenske narodne identitete v prvi Jugoslaviji. V: Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Uredil Dušan Nečak, Ljubljana 1997, str. 53–61

- Ribnikar, Peter: Narodna vlada SHS v Ljubljani in Deželne vlade za Slovenijo 1918-1921. V: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919, Ljubljana 1998, str. 9-50
- Rostohar, Mihajlo: Ljubljana oktobra 1918. Pričevanje o dnevih, ko je nastajala Jugoslavija. Naši razgledi, leto XX, št. 23 (478), 10. 12. 1971, str. 696-697
- Rozman, Franc: Razprava na kolokviju o nastanku Države SHS. V: Glasnik Slovenske matice, leto XIII, 1989, št. 1, str. 45-46
- Sirotković, Hodimir: O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918. Časopis za suvremenu povijest, letnik XXIV, 1992, št. 3, str. 64-67
- Skubic, Štefan: Javna dela. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 613-625
- Slavič, Matija: Državni prevrat v Mariborski oblasti. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, str. 215-269
- Stavbar, Vlasta: Izjave v podporo Majniške deklaracije. Zgodovinski časopis, letnik XLVI, 1992, št. 3, št. 4, str. 357-381, 497-507, letnik XLVII, 1993, št. 1, str. 99-106
- Stiplovšek, Miro: O revolucionarnosti v obdobju 1918-1921. V: Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem, Ljubljana 1973, str. 47-65
- Stiplovšek, Miroslav: Narodna vlada Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani. Enciklopedija Slovenije, 7, Marin-Nor, Ljubljana 1993, str. 307-308
- Stiplovšek, Miroslav: Prizadevanja za avtonomijo Slovenije od ustanovitve jugoslovanske države do kraljeve diktature (1918-1929). Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik LXV (nova vrsta 30), 1994, št. 1, str. 77-95.
- Stiplovšek, Miroslav: Vloga dr. Karla Verstovška pri ustanovitvi slovenske univerze leta 1919. Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik LXVI (nova vrsta 31), 1995, št. 2, str. 292-311
- Stiplovšek, Miroslav: Die verfassungsrechtliche Lage und die Autonomiebestrebungen Sloweniens im jugoslawischen Staat 1918-1941. Österreichische Osthefte, Jahrgang XXXIX, Wien 1997, Heft 1, str. 5-42
- Šorn, Jože: Slovenci in gospodarski položaj v prvi svetovni vojni. Zgodovinski časopis, letnik XXXV, 1981, št. 1-2, str. 57-81
- Šorn, Jože: Narodni svet v Ljubljani in njegov gospodarski odsek. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XXIII, 1983, št. 1-2, str. 55-61
- Štebi, Anton: Resnice in ideali jugoslovanskega problema. Demokracija, leto I, 1918, št. 19-22, str. 255-263

- Tomšič, Ivan: Razpad Avstro-Ogrske in nastajanje slovenske državnosti.
Naši razgledi, leto XVIII, št. 21 (428), 7. 11. 1969, str. 625-626
- Trstenjak, Dragotin: Uprava v Sloveniji. V: Spominski zbornik Slovenije.
Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1929, str. 109-129
- Zečević, Momčilo: Slovenci in ustvarjanje Države SHS. V: Glasnik Slovenske matice, letnik XIII, 1989, št. 1, str. 35-39
- Žerjav, Gregor: Ženevski pakt. Misel in delo, letnik II, 1936, str. 92-100

SEZNAM OSEBNIH IMEN

A

- Andrassy, Gyula (Andraši, J.) 46
Andrejka, Viktor 90, 179
Attens, Henrik 16, 54, 58, 59, 159
Avian, Ferdinand 159

B

- Balfour, Arthur James 73
Balkovec, Bojan 10, 59, 176
Balla, Aladar 71, 75
Barac, Fran 134
Bauer, Otto 70, 73
Belar, Albin 160
Berthelot, Philip 65
Binder, Josip 160
Boban, Ljubo 30, 42, 179
Bogataj, Lovro 7, 79, 104, 105, 165, 166, 171, 172, 179
Borak, Neven 109, 177
Borojević, Svetozar 55-57
Božič, Branko 7, 9, 32, 178
Brecelj, Anton 81
Brejc, Janko 6, 59, 81, 105, 106, 134, 138, 139, 142, 152, 154, 160, 179
Brezigar, Milko 109-111, 123, 124, 152, 155, 176, 178
Budisavljević, Srđan 20, 30, 177
Bukšeg, Vilim 67, 68

C

- Cankar, Izidor 142-144
Clemenceau, Georges (Klemanso, Ž.) 65, 67, 68
Cron, Henrik 159
Cvirn, Janez 55, 178

Č

- Čepič, Zdenko 107-109, 179
Čičerin, Georgij Vasiljevič 71
Čingrija, Melko 65
Čulinović, Ferdo 33, 62-64, 66, 67, 69, 70, 72, 73, 136, 145, 147, 177

D

- d'Espere, Louis Franchet 68
Dolenc, Ervin 11, 131, 160, 161, 163, 176, 177
Dolenc, Metod 85, 177
Dolinar, France 7, 14, 59, 105, 157, 177
Drinković, Mate 69, 90

E

- Ekengren, W. A. F. 41
Elsner, Adolf 55
Erjavec, Fran 6, 15, 44, 59, 76, 82, 85, 177

F

- Fasching, Josip 88

G

- Gabrič, Aleš 11, 176
Gestrin, Ferdo 15, 177
Götz, Bertram 160
Grafenauer, Bogo 10, 17, 131, 132, 179
Guštin, Damijan 58, 179

H

- Habsburžani 68
House, Edward M. (Hauz, E.) 67, 68
Hribar, Ivan 20, 22, 51, 52, 152, 153, 155, 177

I

Ihle, Charles 72
Ištvanović, Nikola 98, 150

J

Janković, Dragoslav 17, 41, 82, 156, 175, 179
Jarc, Evgen 15, 179
Jeglič, Anton Bonaventura 47, 48, 51, 91, 134, 142, 144, 175
Jerič, Josip 17, 148, 151, 155, 156, 179

K

Károlyi, Mihály 75
Kalan, Andrej 16, 81, 139, 140, 148, 152
Kaltenegger, Oskar 55, 159
Karadjordjevići (glej Karadorđeviči)
Karadorđević, Aleksander 74, 75, 135, 144, 146, 147
Karadorđeviči (Karadjordjevići) 103, 134, 142, 144, 147
Kardelj - Sperans, Edvard 157, 177
Karel I., Habsburški 14, 29, 39-41, 44, 69, 178
Kejžar, Miroslav 155
Kermauner, Dušan 47, 178
Kern, Ana Nuša 11, 176
Klauer, Bruno 159
Klobovs, Josip 91
Klopčič, France 71, 177
Koblar, France 132, 179
Koch, Metod Ćiril (Koh, M.) 67, 68
Kopač, Josip 51
Kopečnik 71
Koprivica Oštrić, Stanislava 25, 30, 76, 80, 105, 179
Korošec, Anton 6, 13, 16, 18, 20-22, 29, 34, 45, 50, 51, 65, 73, 74, 111, 115,
126, 143-145, 153
Kovačić, Fran 15, 179
Kramer, Albert 87, 134, 142, 148-153, 155
Kranjec, Silvo 15, 73, 105, 145, 177, 179
Kristan, Anton 81, 138, 139, 142, 143, 146, 152-154
Krizman, Bogdan 17, 23, 30, 41, 64, 65, 69, 70, 72, 73, 75, 78, 156, 175, 177,
179, 180

Kukovec, Vekoslav 81, 115, 116, 142
Kulavics, Gustav 159
Künigl, Karel 55, 159

L

Lammasch, Henrik 59
Langof, Adolf 159
Lansing, Robert 40, 41, 46
Laschan, Viljem 159
Lavrič, Jože 176
Lazarević, Žarko 17, 109, 110, 177, 180
Lloyd George, David (Džordž, L.) 67, 68
Lončar, Dragotin 25, 41, 85, 177
Lorković, Ivan 123

M

Mačkovšek, Janko 53
Maister, Rudolf 58, 90, 125, 126, 179
Mal, Josip 176
Marinković, Mirko 68
Melik, Vasilij 8, 10, 15, 18, 55, 177, 178, 180
Mikuž, Metod 16, 17, 58, 110, 116, 137, 163, 177, 180
Milčinski, Fran 88
Mišić, Živojin 68, 71

N

Nećak, Dušan 10, 11, 55, 176, 178, 180, 182
Nešović, Branimir 10, 176
Nowotny, Adam 86

O

Orlando, Vittorio Emanuele 67, 68

P

Passy, Rudolf 125, 126
Pašić, Nikola P. 73, 74, 131
Perovšek, Jurij 8, 11, 17, 18, 30, 34-36, 59, 63, 73, 80, 105, 132, 133, 137, 141,
146, 147, 172-174, 177, 180-182

Pestotnik, Pavel 81, 120
Petrič, Ernest 107, 177
Pichon, Stephen 65
Pleterski, Janko 7-10, 13-20, 25, 29, 30, 32, 40, 42-44, 46-48, 52-54, 56, 58,
74, 76, 80, 105, 177, 178, 182
Pogačnik, Josip 59, 69, 81, 87, 88, 91, 148, 150
Pogačnik, Lovro 51, 81, 98, 100, 101, 142, 145, 146, 150, 152
Poincaré, Raymond 73
Polec, Janko 163, 182
Praxmarer, Robert 159
Prepeluh - Abditus, Albin 47, 108, 139, 178
Pribičević, Milan 134
Pribičević, Svetozar 51, 103, 141, 145, 147
Pribičević, Valerijan 72
Primosch, Matija 160
Prinčič, Jože 109, 177
Prunk, Janko 10, 15, 69, 174, 176, 178, 182
Puc, Dinko 57
Puharek 55
Puš, Ludovik 7, 178

R

Ravnihar, Vladimir 55, 73, 81, 101, 152, 153, 163, 164, 178
Regele, Oskar 56, 178
Remec, Bogumil 142
Remec, Vladimir 81
Repe, Božo 10, 11, 176
Ribnikar, Peter 59, 69, 87, 89, 175, 183
Rode, Marjan 11, 176
Rostohar, Mihajlo 53-56, 58, 162, 183
Rozman, Franc 15, 183
Rumpler, Helmut 40, 178
Rybař, Otokar 142

S

Schwegel, Ivan (glej Švegel, Ivan)
Seidler, Ernest 166
Seručar, Zdravko 58, 90, 98, 99, 178
Simović, Dušan 71

Sirotković, Hodimir 30, 76, 183
Skubic, Štefan 113, 183
Skubl, Michael 55, 159
Slavič, Matija 17, 110, 183
Smodej, Franc 142, 149
Staudacher, Ferdinand 159
Stavbar, Vlasta 15, 183
Stele, France 176
Stiplovšek, Miroslav 7, 8, 10, 130, 163, 172, 174, 183
Suppan, Arnold 70, 73, 178
Sušnik, Viktor 36
Svoboda, Henrik 160
Swieczynski 70
Szarota, Marcell 86

Š

Šimek, Elim 71
Šišić, Ferdo 30, 131, 136, 141, 145, 146, 175
Šorli, Tomo 53, 55, 57
Šorn, Jože 17, 19, 20, 34, 35, 103, 109-112, 114, 122-125, 178, 183
Štebi, Anton 75, 140, 141, 178, 183
Šuklje, Fran 34-36
Šušteršič, Ivan 13, 14, 25, 44, 47, 48, 140, 157, 178
Švabić, Stevan 100
Švajncer, Janez J. 10, 54-56, 58, 90, 91, 98-100, 178
Švegel, Ivan (Schwegel, Ivan) 87, 88

T

Tavčar, Ivan 16, 36, 51, 81, 83, 91, 152, 153, 162
Taylor, Alan John Percival 29, 39, 44, 46, 47, 178
Tomšič, Ivan 7, 17, 22, 61, 63, 64, 66, 72, 184
Tresić-Pavičić, Ante 67, 68
Triller, Karel 36, 51, 59, 81, 152-154
Trstenjak, Dragotin 104, 165, 172, 184
Trumbić, Ante 65, 73, 74, 131, 143, 145

U

Ude, Lojze 15, 178
Ušeničnik, Aleš 16

V

- Vadnjal, Fran 163
Verstovšek, Karel 81, 163
Vesenjak, Ivan 133, 144
Vilfan, Sergij 29, 33, 80, 106, 178
Vinaver, Vuk 62, 75, 178

W

- Weede van Beerenkamp, Jonkheer van der 72
Wilson, Woodrow 27-29, 40, 46, 51, 67, 70, 72
Wurm, Wenzel 57, 69, 150

Z

- Zarnik, Miljutin 162
Zečević, Momčilo 15, 29, 30, 34, 35, 37, 65, 73, 74, 76, 99, 126, 131, 134,
141, 142, 144, 145, 147, 154, 156, 178, 184
Zois-Edelstein, Michelangelo 159

Ž

- Žerjav, Gregor 73, 126, 184
Žolger, Ivan 166

Jurij Perovšek
Slovenska osamosvojitve v letu 1918

Študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov

Oprema in oblikovanje
Veronika Saje

Računalniški prelom
Dušan Obštetar

Izdala in založila
Modrijan založba, d. o. o.

Za založbo
Branimir Nešović

Urednica
Bronislava Aubelj

Natisnila
Tiskarna Tone Tomšič, d. d.

Ljubljana 1998

Prva izdaja

IZ RECENZIJ

Obstoj Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (od 29. oktobra do 1. decembra 1918) pomeni v najnovšem slovenskem zgodovinskem razvoju pomembno prelomnico, saj so v njej Slovenci prvič samostojno odločali o svojem političnem, gospodarskem, kulturnem, narodnem in državnem življenju. Na ta vidik slovenske narodne zgodovine v svoji študiji Slovenska osamosvojitve v letu 1918 opozarja dr. Jurij Perovšek. Njegovo delo pomembno dopolnjuje historiografsko literaturo o prelomnih letih slovenske zgodovine 20. stoletja, zanimivo pa je za vse, ki želijo slovensko državno voljo in njeno uresničevanje poznati tudi skozi daljši zgodovinski proces.

prof. dr. Miroslav Stiplovič

Študija dr. Jurija Perovška Slovenska osamosvojitve v letu 1918 odgovarja na vprašanje, ali je mogoče v tem prevratnem letu govoriti o neodvisni samoodločbi Slovencev in ali se je v ustanovitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov izrazila temeljna slovenska državnost. Avtor dokazuje, da je odgovor na takšno vprašanje pritrdilen, in vidimo v tem dogajanju izraz zrelosti in dosežene življenjske moči naroda. Avtor, ki je zgodovinar, je s poseganjem tudi v pravna vprašanja uspešno pokazal nujnost interdisciplinarnega obravnavanja problematike slovenske državne zgodovine in je prepričljivo nakazal njegov rezultat. V tem smo dobili zanimivo in za slovensko državno zavest tudi aktualno delo.

akademik prof. dr. Janko Pleteršek

AVSTRIJI V SLOVO

NEMCI DEBELO GLEDAJO, KAKO SE VRŠI PREVRAT. NISO NAM
ELI DATI PRED LETI AVTONOMIJE, ZAVIRALI SO VSAKO REŠITEV
OSLOVANSKEGA VPRAŠANJA. S TEM SO NEMCI POSTALI GROBARJI
RIJE. NEMŠKA NEDOSTOPNOST JE RODILA NAŠO SVOBODO!"

Iz časopisa RESNICA z dne 2. novembra 1918,
političnega glasila Avstriji do zadnjega privrženih Slovencev

